amor

RUTH PRAWER JHABVALA

ARȘIȚĂ ȘI COLB

EDITURA UNIVERS

Ruth Prawer Jhabvala

Arșiță și colb

Coperta colecţiei şi ilustraţia: ANA-MARIA SMIGHELSCHI
Redactor: LIVIA SZASZ CÂMPEANU

Ruth Prawer Jhabvala

HEAT AND DUST

Copyright © Ruth Prawer Jhabvala 1975
First published in Great Britain in 1975
by John Murray (Publishers) Ltd

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sunt rezervate Editurii UNIVERS

Ruth Prawer Jhabvala

ARȘIȚĂ ȘI COLB

În românește de LIDIA IONESCU

EDITURA UNIVERS – BUCUREȘTI, 1994

ISBN 973-34-0293-1

LA SCURT TIMP după ce Olivia a plecat cu nababul, Beth Crawford s-a reîntors de la Simla. Era în septembrie, anul 1923. Beth trebuia să plece la Bombay ca să întâmpine vaporul cu care sosea sora ei, Tessie. Venise să-şi petreacă anotimpul rece cu familia Crawford. Ca să o distreze, aceştia aranjaseră tot felul de vizite şi excursii, dar ea îşi petrecu mai tot timpul la Satipur, din cauza lui Douglas. Călăreau împreună, jucau crochet şi tenis şi ea îşi dădu toată silinţa să-i ţină de urât. Nu avea el prea mult timp liber, căci era mai ocupat ca niciodată cu treburile districtului. Muncea din greu şi nu-şi pierdea niciodată calmul, astfel încât era extrem de stimat atât de colegi, cât şi de indieni. Era foarte integru şi drept. Tessie rămase acolo nu numai tot anotimpul rece, dar şi lunile următoare, plecând abia după aceea, cu vaporul, spre casă. Peste un an Douglas luă concediu şi se întâlniră din nou în Anglia. Când fu pronunţat divorţul, ei erau deja gata să se căsătorească. Plecă să-l întâlnească în India şi, asemenea surorii ei Beth, trăi acolo o viaţă plăcută şi plină de satisfacţii. Cu trecerea anilor deveni bunica mea –

dar, firește, la vremea când m-am născut eu, se reîntorseseră cu toții în Anglia.

Nu mi-l amintesc deloc pe Douglas – a murit când aveam trei ani – dar îmi aduc foarte bine aminte de bunica Tessie și de mătușa Beth. Amândouă erau vesele, pline de bun-simț și cu o concepție modernă despre viață. Și cu toate acestea, după cum îmi povesteau părinții, ani și ani de zile nimeni nu reuși să le facă să vorbească despre Olivia. Se fereau de amintirea ei ca de ceva întunecat și teribil. Cei din generația părinților mei însă nu le mai împărtășeau părerea; dimpotrivă, doreau să afle cât se putea de mult despre prima soție a bunicului Douglas, cea care fugise cu un prinț indian. Doar la bătrânețe, când amândouă rămaseseră văduve, începură și cele două doamne să vorbească, în sfârșit, despre subiectul interzis.

Între timp îl reîntâlniseră și pe Harry. Păstraseră legătura cu el prin felicitările de Crăciun, dar nu venise să le viziteze decât după moartea lui Douglas. Vorbiră despre Olivia. Tot Harry le povesti despre sora Oliviei, Marcia, pe care o întâlnise la scurt timp după întoarcerea lui din India. O tot văzuse în decursul anilor, până ce murise. Moartea i se trăsese de la băutură, spunea el. Îi lăsase lui toate scrisorile Oliviei, iar el le arătă celor două bătrâne doamne. Cu acel prilej am văzut și eu, pentru prima oară, scrisorile acestea pe care le-am adus cu mine în India.

Din fericire, în cursul primelor luni petrecute de mine aici, am ținut un jurnal, deci am câteva însemnări despre impresiile mele de atunci. Dacă aș încerca acum să mi le amintesc, s-ar putea să nu-mi fie cu putință. Ele nu mai sunt aceleași, deoarece eu însămi nu mai sunt aceeași. India îi schimbă întotdeauna pe oameni și eu nu am fost o excepție. Dar nu vreau să vă povestesc despre mine, ci despre Olivia, în măsura în care pot urmări ce s-a întâmplat cu ea.

Iată primele pagini din jurnalul meu:

2 februarie. Astăzi am ajuns la Bombay. Nu-i nicidecum ce mi-am imaginat. Mi-am închipuit, firește, întotdeauna că voi veni cu vaporul și am uitat că este cu totul altceva când sosești cu avionul. Toate memoriile și scrisorile pe care le-am citit, toate stampele pe care le-am văzut, trebuiesc neapărat date uitării. Totul este altfel acum. Deocamdată simt nevoia să dorm puțin.

M-am trezit în mijlocul nopții. Am încercat să-mi găsesc ceasul pe care-l pusesem sub pat, peste valiză. O, nu! Nu încă! O voce din patul vecin: „Iată-l, draga mea, dar pe viitor fii, te rog, mai atentă." Douăsprezece și jumătate. Am dormit cam patru ore. Bineînțeles, nu m-am obișnuit încă cu fusul orar de aici. Pentru mine este ora șapte și jumătate seara, ca în Anglia. Sunt trează de-a binelea și m-am ridicat să șed pe pat. Mă aflu în dormitorul pentru femei al căminului Societății Misionarilor. Sunt șapte paturi de funie, patru pe o parte, trei pe partea cealaltă. Toate sunt ocupate și toată lumea pare să doarmă. Dar afară orașul este încă treaz și agitat. De undeva se aude chiar muzică. Felinarele luminează ferestrele fără perdele ale dormitorului, umplând camera cu o lumină spectrală, în care persoanele adormite par trupuri decolorate.

Dar vecina mea – care mi-a păzit ceasul – este trează și are chef de vorbă:

„Probabil că ești proaspăt sosită, de aceea ești atât de neatentă. Nu-i nimic, o să te înveți minte foarte curând, toți se învață... Să fii foarte prudentă la început cu hrana: numai apă fiartă și în nici un caz nu cumpăra mâncare de la tarabele de pe stradă. Mai târziu devii imună. Eu acum pot mânca orice, dacă vreau. Dar nu vreau, nu pot suferi mâncarea lor, nu m-aș atinge de ea pentru nimic în lume. Poți mânca aici la misionari. E destul de bine. Miss Tietz se ocupă personal de bucătărie și se fac niște tocănițe gustoase, uneori friptură sau cremă de ouă. Stau întotdeauna aici când vin la Bombay. O cunosc bine pe Miss Tietz, de douăzeci de ani. Este

elveţiancă. A venit aici cu Surorile Creştine, dar în ultimii zece ani a lucrat la căminul misionarilor. Au noroc cu ea."

Poate datorită luminii spectrale arată ca o stafie şi mai poartă şi o cămaşă de noapte albă, care o acoperă de sus până jos. Şi-a împletit părul într-o coadă care îi cade pe spate. Albă ca varul, vaporoasă, da, o stafie. Îmi povesteşte că este în India de treizeci de ani. Dacă voia Domnului este să moară aici, aşa va face. Pe de altă parte, dacă voia Lui va fi să meargă întâi acasă, va face aşa. Este voinţa Lui şi timp de treizeci de ani s-a supus doar voinţei Lui. Spunând aceasta, vocea ei nu mai este nicidecum ca de stafie, ci puternică şi răsunătoare, ca a cuiva care şi-a îndeplinit, fără abatere, datoria.

„Avem mica noastră capelă la Kafarabad, un oraş în plină creştere, din cauza fabricilor de textile, dar care nu creşte şi în virtute, te asigur. Acum treizeci de ani, poate aş fi spus că există speranţă: dar azi, nici una. Oriunde îţi îndrepţi privirea, e acelaşi lucru: salarii mai mari înseamnă egoism mai mare, mai multă băutură, mai mult cinema. Femeile obişnuiau să poarte doar câte un *dhoti* * simplu de bumbac, dar acum doresc toate să strălucească pe dinafară. Să nu mai vorbim de cum sunt pe dinăuntru. Dar la ce te poţi aştepta de la aceşti bieţi oameni, când ai noştri sunt aşa cum sunt. Ai văzut ce se întâmplă pe partea cealaltă a străzii? Du-te numai şi te uită."

Mă duc la fereastră şi privesc jos în stradă. E lumină ca în plină zi, nu numai de la becurile albe ale felinarelor, dar fiecare tarabă şi cărucior cu marfă este luminat de lămpi puternice cu petrol. E o mare de oameni; unii dorm, este atât de cald încât nu trebuie decât să se întindă pe jos, nu-i nevoie de aşternut. Sunt mulţi copii schilozi (un băiat înaintează pe trunchiul lui lipsit de picioare) care probabil cerşesc în timpul zilei, dar acum sunt în pauză şi par senini, chiar

Dhoti = bucată de pânză care se înfăşoară în jurul trupului.

veseli. Oamenii cumpără de la negustorii ambulanţi, stau şi mănâncă, în timp ce alţii scormonesc prin rigole să vadă ce s-a aruncat.

Mă dirijează spre cealaltă fereastră. De aici se vede hotelul A. Mi s-a atras atenţia asupra acestui hotel încă înainte de a sosi aici. Mi s-a spus că oricât de mohorât şi plicticos voi găsi că este căminul Societăţii Misionarilor, în nici un caz să nu-mi iau o cameră la acest hotel.

„Poţi să vezi?" mă întrebă ea din pat.

Vedeam. Şi aici era foarte iluminat de becurile de pe stradă şi luminile prăvăliilor. Trotuarele din faţa hotelului erau înţesate de oameni, dar nu indieni, ci europeni. Par nişte oameni fără căpătâi.

Îmi spune: „Stau câte opt, nouă într-o cameră şi unii nu au bani nici chiar pentru asta, dorm pur şi simplu în stradă. Cerşesc unii de la alţii şi se fură între ei. Unii sunt foarte tineri, nişte copii. Pentru ei ar mai putea fi o speranţă. Cu voia lui Dumnezeu, se vor putea întoarce acasă înainte de a fi prea târziu. Dar sunt şi alţii, femei şi bărbaţi care sunt de ani şi ani aici şi în fiecare an o duc tot mai rău. Uite în ce hal sunt! Toţi bolnavi, unii pe moarte. Cine sunt, de unde vin? Într-o zi am văzut o apariţie îngrozitoare. Un tânăr care nu putea să aibă mai mult de treizeci de ani, poate german sau scandinav. Foarte blond şi înalt, era îmbrăcat în zdrenţe. Puteai să-i vezi peste tot pielea albă. Avea părul lung, încâlcit şi slinos. Alături de el era o maimuţă care îl despăduchea. Chiar aşa! Maimuţa îi scotea păduchii din păr. I-am privit chipul, m-am uitat în ochii lui şi crede-mă că am văzut un suflet din iad. Dar câte scene groaznice am mai văzut aici în India! Am trăit o răscoală hindo-musulmană şi o epidemie de vărsat, mai multe perioade de foamete. Cred că pot spune pe bună dreptate că am văzut tot ce se poate vedea pe pământ. Şi toate m-au făcut să ajung la o singură concluzie: Nu poţi trăi în India fără Isus Christos. Dacă El nu-i cu tine, în fiecare clipă din zi şi din noapte, şi nu te rogi

Lui din tot sufletul şi din toată inima, dacă îţi lipseşte asta, devii ca tânărul acela pe care îl curăţa maimuţa de păduchi. Pentru că vezi tu, dragă, tot ce-i omenesc aici nu înseamnă nimic. Absolut nimic," spuse ea cu dispreţul pe care un hindus sau un budist îl poate avea pentru tot ce-ţi oferă această lume.

Stătea în capul oaselor pe pat. Deşi era slabă şi palidă, părea tare, întărită. O stafie cu coloană vertebrală. Am privit din nou jos la siluetele răsfrânte în lumina albă din faţa hotelului A. Mi se părea că are dreptate: păreau, într-adevăr, suflete din iad.

16 februarie. Satipur. Am avut mult noroc şi mi-am găsit o cameră. Îmi place. E mare, aerisită şi goală. Are o fereastră la care stau şi privesc jos în bazar. Camera mea se află deasupra unei prăvălii de ţesături şi trebuie să urc pe o scară întunecoasă că să ajung la ea. Mi-a fost subînchiriată de un funcţionar de stat numit Inder Lal, care locuieşte cu soţia, mama şi trei copii în nişte cămăruţe prăpădite, înghesuite în fundul curţii în care dai ieşind din prăvălie. Prăvălia aparţine altcuiva şi tot aşa şi curtea. Totul e împărţit şi subîmpărţit, şi camera mea face parte dintre aceste subdiviziuni. Dar mă simt bine şi în largul meu aici sus. Doar că folosesc în comun cu alţii camera de baie, care se află jos în curte, şi pe mica măturătoare care îi serveşte pe toţi. Cred că proprietarul meu, Inder Lal, este decepţionat de felul cum mi-am aranjat camera. Se tot uită după mobilă, dar nu vede nici una. Şed direct pe duşumea, iar noaptea îmi întind pe jos sacul de dormit. Singura mobilă pe care am achiziţionat-o până în prezent este un mic pupitru, nu mai înalt decât un taburet, pe care mi-am pus hârtiile (jurnalul acesta, gramatica şi dicţionarul hindus şi scrisorile Oliviei). Este genul de pupitru folosit de negustori ca să-şi facă socotelile. Inder Lal priveşte pereţii goi din camera mea. Spera poate să pun tablouri şi fotografii, dar nu simt nevoia de aşa ceva, când

nu trebuie decât să privesc pe fereastră ca să văd jos bazarul. Nu vreau nimic care să-mi distragă atenţia de la această scenă. Prin urmare, nici chiar perdele.

Inder Lal este mult prea politicos ca să-şi exprime prin cuvinte dezamăgirea. A spus doar „Nu aveţi prea mult confort" şi şi-a plecat iute ochii ca şi cum se temea să nu mă simt jenată. Reacţionase la fel şi când am venit prima dată cărându-mi singură bagajele. Nu angajasem un culi, ci mi-am pus pe umăr geamantanul şi aşternutul şi le-am urcat sus. Şi atunci – după o exclamaţie involuntară de uimire – îşi plecase ochii de frică să nu mă simt jenată. I-ar fi fost mai uşor dacă aş fi fost şi eu ca Olivia, căci ea a fost tot ceea ce nu sunt eu. Primul lucru pe care l-a făcut când s-a mutat la ei în casă (soţul ei era perceptor adjunct) a fost să o acopere cu covoare, tablouri, flori. I-a scris Marciei: „La noi a început să arate puţin mai civilizat", şi ceva mai târziu: „Doamna Crawford (soţia perceptorului – *Burra Memsahib)* a venit astăzi să mă inspecteze în cuibul meu. Nu cred că are o impresie prea bună nici despre mine, nici despre cuib, dar este întotdeauna plină de tact. Mi-a spus că ştie cât poate fi de dificil pentru toţi primul an petrecut aici şi, dacă poate face ceva ca să-mi uşureze existenţa puţin, trebuie să ştiu că îmi stă oricând la dispoziţie. I-am mulţumit, cu modestie prefăcută, căci în realitate faptul că îmi stă oricând la dispoziţie consider că ar fi singura dificultate. În rest, totul este aproape *perfect.* Păcat că n-am putut să-i spun şi ei acest lucru."

Am văzut deja casa în care au locuit Douglas şi Olivia. De altfel, printr-o coincidenţă foarte fericită, biroul unde lucrează Inder Lal se află exact acolo unde era pe vremuri cartierul britanic rezidenţial (cunoscut sub numele de Liniile Civile). Departamentul lui Inder Lal, Administraţie şi Aprovizionare, foloseşte fosta casă a perceptorului (în 1923, a doamnei Crawford). În bungaloul Oliviei acum funcţionează Consiliul Apelor, Departamentul Municipal al

Sănătății și un birou subordonat. Ambele case, ca și tot restul, au fost împărțite și subîmpărțite ca să îndeplinească cât mai multe funcții. Doar casa inspectorului sanitar a fost păstrată intactă și pare să fie casă de odihnă pentru călători.

20 februarie. Astăzi dimineață am dat peste cele două doamne din familia lui Inder Lal, soția, Ritu, și mama lui. Nu știu dacă le-am surprins într-un moment de confuzie neobișnuită, sau dacă acesta este modul lor de viață, dar în orice caz domnea o mare dezordine. E drept că odăile sunt mici și copiii la vârsta la care e greu să-i ții curați. Ritu mi-a făcut repede loc pe o canapea, îndepărtând niște haine și niște jucării. Aș fi preferat să mă așez pe dușumea, ca ele, dar acum mi-am dat seama că trebuie să mă supun tuturor regulilor sociale pe care ei le consideră că se cuvin în cazul meu. Mama-soacră, într-o șoaptă șuierată, des folosită, dădu o poruncă nurorii probabil să aducă o băutură răcoritoare pentru mine. Ritu ieși pușcă din cameră, fericită parcă să scape, lăsându-mă singură cu soacra ei să o scoatem la capăt cum vom putea. Am zâmbit, am încercat să vorbesc în hindusă (cu succes foarte aproximativ; va trebui să studiez mai serios), am gesticulat una spre cealaltă cu multă convingere și n-am ajuns la nici un rezultat. Tot timpul m-a studiat. Are o privire ageră cu care te măsoară și pot să mi-o închipui cât a colindat ca să caute o nevastă potrivită pentru fiul ei, înainte de a o alege pe Ritu. În mod instinctiv enumeră și însușirile mele și, vai, pot să-mi închipui la ce total a ajuns.

M-am obișnuit acum să fiu cântărită în felul acesta. Aici în India toți o fac pretutindeni, pe stradă, în autobuz, în tren; și o fac în mod deschis atât femeile, cât și bărbații, fără să încerce să-și ascundă amuzamentul dacă se întâmplă ca tocmai acesta să fie trezit în ei. Cred că li se pare că arătăm ciudat, și tot ciudat trebuie să considere felul cum trăim printre ei; nu ca pe vremuri, separați, ci mâncând aceeași

mâncare şi purtând adesea haine indiene, deoarece sunt mai răcoroase şi mai ieftine.

Unul dintre primele lucruri pe care le-am făcut când m-am stabilit la Satipur a fost să-mi procur un rând de haine indiene. M-am dus jos la taraba cu stofe şi apoi alături la micul croitor care stă cu maşina lui de cusut pe o bucată de pânză de sac. Mi-a luat imediat măsurile, acolo în prăvălia lui aflată în văzul tuturor celor de pe stradă, dar atât de atent să nu mă atingă, încât măsurătorile au fost prea aproximative ca să se potrivească. Drept rezultat hainele mele sunt foarte largi, dar îşi îndeplinesc scopul şi eu sunt bucuroasă că le am. Port acum o pereche de şalvari strânşi în talie cu o sfoară, aşa cum poartă ţărăncile din Punjabi, şi ca şi ele o bluză până la genunchi. Mai am o pereche de sandale indiene pe care le pot scoate din picioare şi lăsa în prag ca toţi ceilalţi. (Port sandale bărbăteşti, căci cele pentru femei îmi sunt prea mici.) Deşi acum sunt îmbrăcată ca o indiancă, copiii tot aleargă după mine, dar nu prea îmi pasă căci sunt sigură că se vor obişnui în curând cu persoana mea.

Există un cuvânt care se strigă adesea în urma mea: *hijra.* Din păcate ştiu ce înseamnă. Am ştiut înainte de a fi venit în India, dintr-o scrisoare a Oliviei. Ea îl învăţase de la nabab, care îi spusese că doamna Crawford arată ca un *hijra.* (Sora bunicii mele, mătuşa Beth, era ca şi mine, înaltă şi fără piept.) Bineînţeles, nici Olivia nu ştia ce înseamnă şi, când l-a întrebat, nababul s-a prăpădit de râs. Dar în loc să-i explice, i-a spus „Îţi voi arăta", apoi a bătut din palme, a poruncit ceva, şi după puţin timp a fost adusă o trupă de *hijra,* cărora nababul le-a cerut să cânte şi să danseze în stilul lor tradiţional, pentru Olivia.

Şi eu i-am văzut cântând şi dansând. Mă întorceam spre casă, cu Inder Lal, după ce i-am vizitat biroul. Ajunsesem aproape de locuinţă când am auzit sunet de tobe de pe o stradă laterală. Inder Lal mi-a spus că nu merită să privim „ceva foarte banal", fură cuvintele lui. Dar eram

curioasă, aşa că m-a însoţit, fără tragere de inimă. Am trecut printr-un labirint de străduţe care se pierdeau una într-alta şi, intrând printr-o uşă boltită, am trecut printr-un coridor care se deschidea într-o curte interioară. Aici se afla o trupă de *hijra* (eunuci) prezentându-şi numărul. Unul bătea toba, alţii cântau, băteau din palme şi făceau mişcări de dans. Se aflau şi alţi spectatori care gustau spectacolul. Aceşti *hijra* sunt de statură bărbătească, cu mâini mari, maxilare lungi şi fără piept, dar sunt îmbrăcaţi ca femeile, cu sari şi tot felul de zorzoane. Felul lor de a dansa este o parodie a gesturilor de femeie şi cred că aceasta îi amuza atât de mult pe spectatori. Dar am văzut că aveau chipurile triste şi chiar când se strâmbau şi făceau gesturi sugestive la ceea ce bănuiesc că erau cuvinte indecente (toţi râdeau, iar Inder Lal mă îndemna să plecăm), expresia lor rămânea tot timpul îngrijorată, ca de om care îşi face munca zilnică şi se întreabă cât va câştiga.

24 februarie. Astăzi fiind duminică, Inder Lal s-a oferit cu amabilitate să mă conducă la Khatm, ca să-mi arate palatul nababului. M-am simţit vinovată că îl despart de familie în singura lui zi liberă, dar se pare că nici lor şi nici lui nu le păsa de aceasta. Mă întreb dacă soţia lui nu se plictiseşte să stea închisă în cele două cămăruţe toată ziua şi zi de zi cu soacra şi trei copii mici. N-o văd plecând de acasă decât uneori, însoţită tot de soacră, ca să cumpere legume din bazar.

N-am luat niciodată un autobuz în India care să nu fie încărcat până la refuz cu persoane în interior şi bagaje deasupra. Vehicolul însuşi e atât de vechi încât îţi scutură toate oasele din tine, dar şi toate şuruburile lui. Dacă autobuzele sunt toate la fel, tot astfel este şi peisajul prin care treci. O dată ce un oraş este lăsat în urmă, până la următorul nu vezi decât pământ întins, cer arzător, orizonturi şi praf. În special praf: autobuzul este deschis pe laturi, având doar bare, astfel încât vânturile fierbinţi bat în voia lor, aducând nisip din

deşert ca să-ţi înfunde urechile şi nările şi să-l simţi între dinţi făcându-te să scrâşneşti.

Oraşul Khatm se dovedi a fi o mică localitate amărâtă. Nici Satipur, bineînţeles, nu este cine ştie ce, dar îţi dă senzaţia că i-a fost îngăduit să crească conform necesităţilor lui. Dar Khatm nu face decât să se pituleze în umbra palatului nababului. Pare să fi fost construit numai spre folosul nababului şi acum, când nu mai este nimeni în palat, nu-şi mai găseşte rostul. Străzile sunt înguste, dărăpănate şi murdare. Vezi mulţi, foarte mulţi cerşetori.

Protejat de ziduri înalte, cenuşii, palatul se află în mijlocul unui teren vast, bogat în arbori. Vezi fântâni şi canale, pavilioane şi o mică moschee personală, cu o cupolă aurită. Mă aşez împreună cu Inder Lal sub un arbore, în timp ce paznicul s-a dus să caute cheile. L-am întrebat pe Inder Lal despre familia nababului, dar nu ştie mult mai mult decât mine. După moartea nababului în 1953, nepotul său Karim, care pe atunci era copil mic, a moştenit palatul. Dar nu a locuit niciodată în el. De fapt locuieşte la Londra, unde l-am întâlnit chiar înainte de a porni spre India (am să scriu despre aceasta mai târziu). Familia tot mai duce tratative cu guvernul indian ca să i-l vândă, dar până în prezent, în toţi aceşti ani, nu s-au înţeles asupra preţului. Nu mai sunt alţi cumpărători; cine îşi mai doreşte un asemenea loc, în zilele de astăzi? Şi tocmai aici, la Khatm!

Inder Lal nu este dispus să vorbească despre nabab. Da, auzise câte ceva despre el şi despre viaţa lui desfrânată; auzise şi zvonuri vagi despre scandalul de demult. Dar cui îi mai pasă acum de toate acestea? Toţi oamenii aceia erau morţi şi, chiar dacă pe alocuri ar mai trăi câte unul, nu mai există nimeni pe care să-l intereseze soarta lui. Pe Inder Lal îl interesează mult mai mult să-mi povestească despre propriile lui necazuri, care nu sunt puţine. Când paznicul veni cu cheile, făcurăm turul palatului, şi acum pot să spun că am văzut acele săli, camere şi galerii la care m-am gândit atât de

mult, încercând să mi le imaginez. Dar locuința este în prezent goală, nu-i decât o scoică de marmură. Mobila a fost vândută la licitații în Europa și tot ce a mai rămas ici și colo, ca niște epave ce plutesc în largul sălilor de marmură, sunt câteva divane în stil victorian, stricate, și vechile ventilatoare de pânză (pull-*punkahs)* care atârnă prăfuite de tavan.

Inder Lal mergea imediat în spatele meu și-mi povestea despre ce se mai întâmpla pe la el pe la birou. Existau o mulțime de intrigi și gelozii. Lui Inder Lal i-ar fi plăcut să nu se amestece – nu cerea decât să fie lăsat în pace și să-și îndeplinească obligațiile – dar nu era cu putință. Oamenii trăgeau de el, îl forțau să ia partea unuia sau a altuia. Și pentru că venise vorba, existau și împotriva lui însuși tot felul de gelozii și intrigi din cauză că era simpatizat de șeful departamentului. Aceasta îi irita pe colegii săi, care erau gata la orice – așa le era firea – ca să-l doboare.

Ne-am oprit într-o galerie de deasupra salonului principal. Paznicul ne-a explicat că aici stăteau doamnele casei, ascunse în dosul perdelelor, ca să tragă cu ochiul la ce se petrecea jos, când avea loc vreo petrecere. Încă mai atârna acolo o perdea dintr-un brocart scump, întărit de praf și de vreme. L-am atins ca să admir materialul, dar am avut senzația că ating ceva mort și mucegăit. Inder Lal, care tocmai îmi vorbea despre șeful departamentului său, a cărui minte fusese din păcate otrăvită de grupuri interesate, atinse și el perdeaua. Comentă: „Ah, unde au dispărut toate?", sentiment preluat de îndată și de paznic. Dar apoi amândoi hotărâră că am văzut suficient. Când am ieșit din parc în grădină – la fel de verde și umbrită pe cât era palatul de alb și răcoros – paznicul începu să-i vorbească lui Inder Lal cu însuflețire. Am întrebat despre moscheea personală a nababului, dar Inder Lal m-a informat că nu-i interesantă, dar că în schimb paznicul îmi va arăta altarul hindus pe care îl făcuse el însuși ca să se roage.

Nu știu ce fusese acolo înainte, poate o cămară. De

fapt nu era mai mult decât o gaură în perete şi trebuia să te apleci ca să intri prin deschizătură. Şi alţi vizitatori se îngrămădiră la intrare împreună cu noi. Paznicul aprinse un bec electric ca să vedem altarul. Zeul principal, înfăţişat sub aspectul lui de maimuţă, Hanuman, era păstrat într-o cutie de sticlă. Mai erau încă alţi doi zei, fiecare în cutia lui. Toţi erau făcuţi din ghips, îmbrăcaţi în bucăţi de mătase şi purtând şiraguri de perle. Paznicul aştepta să vadă cum reacţionez, aşa încât a trebuit, bineînţeles, să-i spun că-i foarte frumos şi să donez cinci rupii. Eram nerăbdătoare să ies afară, căci locul devenise sufocant cu toţi oamenii aceia îngrămădiţi acolo şi fără nici o ventilaţie. Inder Lal se închină la toţi cei trei zei zâmbitori. Stătea cu ochii închişi, mişcând pios din buze. Mi s-au dat câteva bucăţi de zahăr candel şi câteva petale de flori pe care, firește, nu-mi venea să le arunc şi tot le mai ţineam în mână când ne-am suit în autobuzul care ne ducea înapoi la Satipur. Când am fost sigură că Inder Lal nu mă observă, le-am lăsat, cu respect, să cadă dincolo de bara laterală a autobuzului, dar palma mi-a rămas lipicioasă şi cu un miros persistent, dulceag, de mucegai, care se mai simte şi acum când scriu.

1923

OLIVIA L-A ÎNTÂLNIT pentru prima dată pe nabab la un supeu oferit în palatul său din Khatm. Trecuseră câteva luni de când era în Satipur şi începuse să se cam plictisească. Singurele persoane pe care ea şi Douglas le întâlneau de obicei erau familiile Crawford (perceptorul şi soţia lui), Saunders (el era medicul primar al spitalului), precum şi maiorul şi doamna Minnies. Se vedeau serile şi duminica. Tot restul timpului Olivia era singură în casa ei mare, cu toate ferestrele şi uşile închise ca să se ferească de praf şi

căldură. Citea, cânta la pian, dar zilele erau lungi, foarte lungi. Douglas era, bineînțeles, foarte ocupat cu serviciul.

În ziua supeului oferit de nabab, Douglas și Olivia plecară la Khatm împreună cu soții Crawford, în mașina acestora. Fuseseră invitați și cei doi Saunders, dar nu s-au putut duce deoarece doamna Saunders era bolnavă. Trebuiau să parcurgă o distanță de cincisprezece mile, și atât Douglas cât și soții Crawford, care mai fuseseră și înainte invitați de nabab, priveau cu resemnare stoică atât inconvenientele călătoriei, cât și petrecerea care îi aștepta. Dar Olivia era emoționată. Purta un costum de călătorie – un taior de in de culoare crem – iar rochia de seară, pantofii de satin, cutia cu bijuterii erau împachetate împreună cu obiectele necesare pentru noapte. Se gândea cu plăcere că în scurt timp avea să se îmbrace cu ele și lumea o va admira.

Ca multor altor domnitori indieni, nababului îi plăcea să primească europeni. Avea însă dezavantajul de a nu le putea oferi multe distracții, căci la el în stat nu se aflau nici ruine interesante, nici terenuri de vânătoare. Nu avea decât pământ sterp și sate sărăcite. Dar palatul său, construit prin anii 1820 era impresionant. Ochii Oliviei începură să strălucească în timp ce era condusă în sufragerie și văzu sub candelabre o masă foarte, foarte lungă, pe care era un serviciu de Sèvres, argintării, cristaluri, flori, sfeșnice, rodii, ananas și cupe mici cu fructe zaharisite. Simți că în sfârșit a ajuns, aici în India, într-un loc care i se potrivea.

Dar cu invitații, din păcate, nu se potrivea. În afară de cei cu care venise din Satipur, mai erau doi englezi, maiorul și doamna Minnies, a căror locuință nu era departe de Khatm, și un englez rotofei și chel, numit Harry și încă cumva și care era oaspetele personal al nababului. Maiorul și doamna Minnies semănau foarte mult cu soții Crawford. Maiorul Minnies era agentul politic care avea misiunea să-l sfătuiască în materie de politică pe nabab și pe alți câțiva conducători ai unor state mici, adiacente. Lucra în India de

mai bine de douăzeci de ani şi ştia tot ce era de ştiut despre această ţară. Tot aşa şi soţia lui. Şi bineînţeles tot aşa şi soţii Crawford, a căror experienţă se întindea peste mai multe generaţii, căci familiile din care se trăgeau ocupaseră diverse poziţii în India încă dinainte de Răscoală. Olivia mai întâlnise şi alţi oameni care serveau de multă vreme în India şi se săturase şi de ei şi de interminabilele lor anecdote despre nişte lucruri care se petrecuseră în Kabul sau Multan. Se tot întreba cum de este cu putinţă să ai o viaţă atât de interesantă – să administrezi provincii întregi, să iei parte la lupte de frontieră, să fii consilierul domnitorilor – şi în acelaşi timp să rămâi atât de anost. Privi în jurul mesei la doamna Crawford şi doamna Minnies, cu rochiile lor lipsite de eleganţă, mai potrivite cu staţiunile balneare englezeşti unde se vor retrage cândva, decât cu această masă regală. Maiorul Minnies şi domnul Crawford, rotofei şi înfloritori, nu mai conteneau să vorbească cu vocile lor tărăgănate, convinşi că toţi îi ascultă, deşi tot ce spuneau era, după părerea Oliviei, la fel de plictisitor ca şi ei înşişi. Numai Douglas era deosebit. Îi aruncă o privire: da, *el* era aşa cum trebuie. Ca întotdeauna stătea foarte drept, şi drepte îi erau şi nasul şi fruntea înaltă. Haina de seară îi venea ca turnată. Era nobil şi frumos.

Olivia nu era singura care îl admira pe Douglas. Englezul numit Harry, care era în vizită la nabab şi stătea alături de ea îi şopti:„Îmi place soţul dumneavoastră." „Într-adevăr?" spuse Olivia. „Şi mie îmi place." Harry îşi ridică şervetul de pe genunchi ca să-şi ascundă râsul şi şopti: „E cu totul deosebit de ceilalţi prieteni ai noştri", şi privirea îi alunecă spre soţii Crawford şi Minnies şi, când se întoarse la Olivia, roti ochii în semn de dezolare. Ştia că nu-i loial din partea ei, dar abia reuşi să-şi stăpânească un zâmbet drept răspuns. Era plăcut să aibă pe cineva care simţea la fel ca ea; până acum nu întâlnise o asemenea persoană în India. Nu, nici chiar dragul ei Douglas, nu putea ea să se

împiedice de a simți uneori. Îl privi din nou. Stătea ascultându-l pe maiorul Minnies cu atenție și respect sincer.

Nababul, așezat în capul mesei, părea și el că își ascultă oaspeții cu atenție și respect. Stătea chiar aplecat puțin în față, în dorința de a nu-i scăpa nici un cuvânt. Când ceea ce povestea maiorul Minnies voia să fie hazliu – se vorbea despre un cămătar hindus, îndrăcit de deștept, din Patna, care încercase să-l păcălească, cu mulți ani în urmă, pe când era în floarea tinereții – nababul, ca să-și arate aprecierea față de umorul maiorului, se lăsă brusc pe spătarul scaunului, bătând în masă, și nu se opri din râs decât pentru a-i invita și pe ceilalți musafiri să râdă împreună cu el. Dar Olivia simțea că se preface, era aproape sigură. Observase că, în timp ce părea complet captivat de spusele maiorului, de fapt nu-i scăpa nimic din cele ce se petreceau în jurul lui. Era mereu primul care să constate când se golise un pahar sau o farfurie și atunci dădea un ordin scurt, de obicei doar cu o privire, sau murmurând sever în urdu câte o poruncă. În același timp analiza pe fiecare oaspete în parte și Olivia avea impresia că deja își și făcuse propria lui părere despre fiecare dintre ei. I-ar fi plăcut să știe care erau concluziile la care ajunsese, dar bănuia că își va da toată silința să le ascundă. Decât doar dacă va ajunge să-l cunoască într-adevăr bine. Ochii i se opreau adesea asupra ei și ea îi îngăduia să o studieze, prefăcându-se că nu observă. Îi făcea plăcere, așa cum îi făcuse plăcere și felul său de a o privi la intrare. I se aprinsese privirea. Se controlase imediat, dar nu înainte ca ea să observe și să-și dea seama că în sfârșit există cineva în India căruia îi trezise interesul pe care era obișnuită să-l stârnească.

După acea serată, Olivia se împăcă cu gândul de a sta singură acasă. Știind că nababul urma să vină să o viziteze, se îmbrăca în fiecare zi cu una dintre rochiile ei răcoroase de muselină și aștepta. Douglas se scula întotdeauna când se crăpa de ziuă și mișcându-se foarte încet, de frică să nu o

trezească, pleca să facă inspecţiile înainte ca soarele să devină prea fierbinte. Apoi se ducea la tribunal şi la birou şi de obicei era atât de ocupat încât se întorcea acasă abia seara târziu, aducând de fiecare dată dosare pe care să le studieze (cât de suprasolicitaţi mai erau şi bieţii funcţionari districtuali!). Până să se trezească Olivia, servitorii terminau de curăţat casa şi coborau toate jaluzelele şi obloanele. Ziua îi aparţinea toată ei. Când locuia la Londra, îi plăcea să fie singură ore şi ore în şir; se considera pe sine drept o fiinţă înclinată spre introspecţie. Dar aici începuse să-i fie groază de zilele acelea pe care le petrecea închisă în casă, singură cu servitorii care păşeau tiptil, cu picioarele lor goale, aşteptând respectuos ca ea să-şi exprime vreo dorinţă.

Nababul sosi la patru zile după serată. Tocmai cânta la pian Chopin şi auzindu-i maşina continuă să cânte cu zel sporit. Servitorul îl anunţă şi, auzindu-l intrând în cameră, se întoarse de pe taburet cu ochii ei mari şi mai mari încă. „A, *sahib nabab*, ce surpriză plăcută!" Se ridică să-l întâmpine şi îi întinse ambele mâini în semn de bun venit.

Venise însoţit de un grup numeros (mai târziu avea să constate că de obicei era înconjurat de diverşi tineri care locuiau la palat şi printre care se număra şi englezul Harry). Se aşezară toţi comod în salonul Oliviei, lungindu-se în poziţii graţioase pe divane şi pe covoare. Harry se declară încântat de aspectul camerei; îi plăceau stampele în alb şi negru, paravanele japoneze, fotoliile şi abajururile galbene. Trântit într-un fotoliu, gâfâia ca cineva ajuns la capătul puterilor, pretinzând că a traversat un deşert şi a ajuns în cele din urmă la o oază. Nababul părea şi el mulţumit că se află acolo. Rămaseră la ea până seara.

Ziua zbură ca o clipă. Mai târziu Olivia nu reuşea să-şi amintească despre ce vorbiseră. Harry părea să fi povestit mai tot timpul, iar ea însăşi şi nababul râseseră de lucrurile amuzante pe care le spunea. Ceilalţi tineri, care cunoşteau doar puţin engleza, nu prea puteau lua parte la conversaţie,

dar se făceau utili amestecând băuturile aşa cum îi plăceau nababului. El însuşi combină un cocteil special, din gin, vodcă şi cherry brandy, şi o invită pe Olivia să-l guste, dar era prea tare pentru ea. Adusese propria lui vodcă, căci după cum afirma el, părea că altă lume nu o foloseşte. Pusese stăpânire pe unul dintre divane, stând drept la mijloc, cu braţele sprijinite în tot lungul spătarului şi picioarele lungi întinse cât se putea de mult. Părea foarte în largul său şi complet stăpân pe întreaga scenă, aşa cum de altfel şi era. O îmbia nu numai să-i bea amestecul, dar să se aşeze cât mai comod pe sofaua din faţa lui şi să se bucure de glumele lui Harry şi de orice alt amuzament care s-ar fi ivit în cursul zilei.

Seara, când se întoarse Douglas, nu o mai găsi pe Olivia gata să izbucnească în plâns de plictiseală şi extenuare, ci atât de excitată încât, pentru o clipă, se temu că are febră. Îi puse mâna pe frunte; văzuse destule accese de febră indiană. Râse de el. Când îi povesti de vizita primită păru să aibă anumite îndoieli, dar văzând-o cât era de veselă şi mulţumită îşi zise că nu era nimic nelalocul său. Era prea singură, iar nababul fusese amabil să o viziteze.

Peste câteva zile sosi de la palat o altă invitaţie pentru ei doi. Era alăturată şi o mică notă prin care li se spunea că în cazul că îi vor face onoarea şi fericirea de a accepta, nababul va trimite, bineînţeles, o maşină să-i ia. Douglas rămase mirat şi spuse că soţii Crawford îi vor lua, ca de obicei, în maşină cu ei. „Pentru numele lui Dumnezeu, dragă," spuse Olivia enervată, „doar nu-ţi închipui că sunt invitaţi şi ei!" Douglas privi uimit: de câte ori era cuprins de mirare, ca acum, ochii i se bulbucau puţin şi începea să se bâlbâie.

Mai târziu, când fură siguri că familia Crawford nu fusese invitată, lui Douglas nu-i conveni. După părerea sa, el şi Olivia nu puteau să accepte. Dar ea insistă. Era hotărâtă. Îi spuse că nu duce o viaţă chiar atât de amuzantă – „credemă, dragul meu!" – ca atunci când se ivea o ocazie să se dis-

treze şi ea puţin să se simtă înclinată să o refuze. Douglas îşi muşcă buzele. Ştia că are dreptate, dar era într-o situaţie dificilă. Nu vedea cum ar fi putut să accepte şi încerca să-i explice şi ei, dar nici nu voia să audă. Se ciondăniră multă vreme pe această temă. Olivia se scula în zorii zilei ca să-şi pledeze cauza. Într-o dimineaţă îl conduse până în faţa casei, unde rândaşul îi aducea calul. „O, Douglas, te rog", îl imploră ea, privind spre el în sus, căci era deja călare. Nu-i dădu nici un răspuns, deoarece nu-i putea promite nimic, deşi ar fi dorit să o facă. O privi cum se duce înapoi spre casă. Îmbrăcată într-un kimono, părea fragilă şi nefericită. „Sunt o brută", îşi spuse el ziua întreagă. Dar în aceeaşi zi trimise o scrisoare nababului refuzând, cu regret, invitaţia.

* * * *

28 februarie. Unul dintre vechile bungalouri englezeşti din cartierul rezidenţial nu a fost transformat, ca celelalte, în birouri municipale, ci într-o casă de odihnă pentru călători. A fost angajat un paznic bătrân ca să facă curăţenie şi să deschidă casa când venea cineva. Dar nu se dă în vânt să-şi îndeplinească obligaţiile, ci preferă să fie lăsat în pace şi să-şi petreacă timpul cum are chef. Când soseşte vreun călător, paznicul îi cere permisul oficial. Dacă nu îl are, consideră că şi-a făcut datoria şi se retrage în coliba în care trăieşte destul de tihnit.

Ieri, în faţa acestei case de odihnă, am întâlnit un trio ciudat. Cum paznicul refuzase să deschidă uşile, cei trei fuseseră siliţi să se întindă, atât ei cât şi bagajele lor, pe verandă. Era un tânăr cu prietena lui, englezi amândoi, şi un alt băiat, tot englez – vorbea cu accent din Midlands – deşi nu voia să recunoască, afirmând că s-a lepădat de toate caracteristicile personale. Renunţase de asemeni şi la haine şi nu avea pe el nimic altceva decât o cămaşă lungă portocalie, ca un ascet indian. Se răsese pe cap, lăsându-şi doar în

creştet un smoc de păr ca hinduşii. Dar deşi renunţase la cele lumeşti, era la fel de înciudat ca şi ceilalţi doi pentru faptul că nu fuseseră lăsaţi înăuntru. Fata era deosebit de indignată nu numai împotriva paznicului, ci a tuturor oamenilor din India. Spunea că toţi sunt murdari şi necinstiţi. Avea o figură de englezoaică, drăguţă şi deschisă, dar când făcea aceste afirmaţii trăsăturile i se încordau şi deveneau meschine. Mi-am dat seama că, dacă rămânea mai mult în India, va începe să arate astfel.

„De ce ai venit aici?" am întrebat-o.

„Ca să-mi găsesc pacea." Râse amar. „Dar n-am găsit decât dizenterie."

Tânărul spuse: „Cam asta-i tot ce găsesc cei care vin aici."

Începură apoi amândoi să-mi povestească despre necazurile de care au avut parte. Într-o casă de rugăciune din Amritsar li s-au furat ceasurile; au fost înşelaţi de un individ întâlnit în trenul de Kashmir, care le promisese o barcă locuibilă ieftină şi apoi a dispărut cu acont cu tot; tot în Kashmir fata s-a îmbolnăvit de dizenterie, probabil infecţioasă; au fost înşelaţi din nou, la Delhi, unde un individ le-a promis un schimb foarte avantajos, ca apoi să se facă nevăzut după ce le-a luat banii, folosind uşa din spate a cafenelei unde îl întâlniseră; la Fatehpur Sikri fata fusese atacată de un grup de tineri sikh; în trenul spre Goa lui i se furaseră banii din buzunar; în Goa se luase la bătaie cu un danez nebun, înarmat cu un brici, şi tot acolo zăcuse de ceva ce ar fi putut fi gălbinare (era o epidemie); fata se molipsise de o boală de piele.

În momentul acela paznicul ieşi din coliba unde se pare că îşi pregătise un prânz gustos. Îi informă că era interzis să rămână pe verandă. Tânărul englez îi răspunse răzând ameninţător: „Încearcă numai să ne scoţi de aici." Deşi slăbit de boală, era destul de masiv, aşa că paznicul rămase pe gânduri. După un timp le spuse că îi va costa cinci

rupii ca să rămână pe verandă şi să bea apă din fântână. Tânărul arătă spre uşile închise şi-i spuse: „Deschide!" Paznicul se retrase ca să-şi continue prânzul şi să reflecteze poate la pasul următor.

Tânărul mi-a povestit că atât el cât şi prietena lui începuseră să se intereseze de religia hindusă după ce au asistat la o conferinţă ţinută de un *swami** în vizită la Londra. Vorbise despre iubirea universală. Brahmanul, cu o voce blândă şi mângâietoare, foarte adecvată subiectului, le spusese că iubirea universală este un ocean de bunătate care clipoceşte în jurul întregii umanităţi, învăluind-o cu un flux de miere. Avea ochii duioşi şi un zâmbet fericit. Florile de iasomie şi frunzele de bananier cu care era împodobită sala, cât şi mirosul de tămâie contribuiau să creeze o atmosferă plăcută. Conferinţa era acompaniată de muzica executată de doi discipoli: unul cânta încet din flaut, în timp ce al doilea, şi mai încet, bătea din două talgere mici. Toţi discipolii erau aşezaţi în cerc, pe podium, în jurul brahmanului. Erau în cea mai mare parte europeni, purtau veşminte galbene şi aveau pe feţe o expresie de puritate, ca şi cum ar fi fost spălaţi de toate păcatele şi dorinţele. În încheierea programului au cântat un imn în hindusă în care se vorbea despre oceanul revărsat al iubirii. Tânărul şi iubita lui ieşiră atât de exaltaţi de la această întâlnire, încât mult timp nu au mai fost în stare să scoată o vorbă. Când şi-au revenit, au căzut de acord că trebuiau să pornească, fără întârziere, în India pentru a găsi bogăţia spirituală la care aspirau. Ascetul povesti că şi el este venit într-un scop spiritual. În ceea ce îl privea, fusese atras la început de scripturile hinduse şi nu fusese decepţionat la sosirea sa în India. Avea impresia că spiritul acelor scripturi era încă viu în marile temple din sud. Trăise acolo luni de zile, ca un pelerin indian, purificându-se şi de cele mai multe ori atât de pierdut în contemplaţie încât lumea din

---

* *Swami* = ascet hindus care predă religia.

jurul său pălise aproape complet. Şi el avusese dizenterie şi herpes, dar nu le luase în seamă deoarece trăia la un nivel spiritual foarte înalt. Şi nu pusese la inimă nici dispariţia puţinelor sale bunuri materiale, pe când locuia în incinta unui templu. Îşi găsise un guru care să-l iniţieze şi să-l despoaie de toate caracteristicile personale, cât şi de restul bunurilor posedate, inclusiv numele. Îi fusese dat un nou nume indian, Chidananda (cei doi tovarăşi de drum îi spuneau Chid). De acum înainte urma să nu mai posede altceva decât mătăniile şi un blid cu care să-şi cerşească mâncarea zilnică de la diverşi oameni milostivi. Totuşi practica îi demonstrase că lucrul acesta nu funcţiona cum trebuie şi fusese adesea silit să scrie acasă să i se trimită telegrafic bani. La îndemnul gurului său intenţiona să străbată în pelerinaj toată India, având drept scop final peştera sfântă din Amarnath. Călătorea deja de mai multe luni. Cel mai mult îl supăra faptul că oamenii se ţineau după el şi-l luau în râs. Copiii erau deosebit de supărători şi aruncau adeseori în el cu pietre sau alte proiectile. Constatase că nu-i este cu putinţă să trăiască simplu, dormind sub pomi, cum îl instruise gurul, ci trebuia să-şi caute noaptea adăpost în hoteluri ieftine, de fiecare dată fiind nevoit să se tocmească serios ca să obţină un preţ rezonabil.

Paznicul se întoarse ridicând trei degete, în semn că preţul pentru a rămâne pe verandă fusese redus la trei rupii. Englezul arătă din nou spre uşile închise. Dar începuse târguiala şi nu urma să mai dureze mult până când paznicul avea să aducă cheile. De fapt, se constată că era mai plăcut pe verandă. Interiorul era umed şi întunecos; mirosea a moarte. De altfel, am şi găsit o veveriţă moartă pe pardoseala aceea ce trebuia să fi fost sufrageria (mai era încă un bufet decorat cu oglinzi şi un portret al lui George al V-lea). Era o casă mohorâtă, deprimantă, şi nu-ţi venea să crezi că a fost vreodată altfel. De pe veranda din spatele casei priveai spre cimitirul creştin şi am văzut, ridicându-se deasupra

tuturor celorlalte morminte, îngerul de marmură pe care soţii Saunders îl comandaseră din Italia drept monument pe mormântul copilului lor. Mi-a trecut brusc prin minte că această casă întunecată trebuie să fi fost cea în care a trăit medicul-şef Saunders. Nu-mi dădusem seama că doamna Saunders putea să privească mormântul copilului chiar de pe veranda din spatele casei.

Firește, pe atunci îngerul de marmură fusese nou și intact, de un alb strălucitor, cu aripile întinse și ținând în brațe un copilaș de marmură. Acum nu mai are nici cap, nici aripi, și ține în brațe un copil care și-a pierdut nasul și un picior. Toate mormintele arată foarte rău. Năpădite de buruieni, tot ce a fost marmură sau grilaj le-a fost furat. E straniu cum o dată ce mormintele sunt părăginite, și cei înmormântați în ele par morți cu adevărat. Mormintele indiene creștine din partea din față a cimitirului, care sunt îngrijite de rude, par, prin contrast, ciudat de vii și de contemporane.

1923

PE OLIVIA o impresionaseră întotdeauna cimitirele. Şi în Anglia îi plăcea să colinde prin ele citind inscripţiile, ba chiar aşezându-se pe o piatră de mormânt, sub o salcie plângătoare, şi lăsându-se în voia imaginaţiei. Cimitirul din Satipur era deosebit de evocator. Deşi la Satipur nu fusese decât o mică colonie de englezi, cu trecerea anilor muriseră destul de mulţi şi mai fuseseră aduşi şi alţi decedaţi din alte districte unde nu existau cimitire creştine. Majoritatea mormintelor erau cele în care fuseseră îngropaţi nou-născuţi şi copii, dar mai erau şi câteva din timpul Răscoalei, când un grup de ofiţeri britanici muriseră apărându-şi soţiile şi copiii. Cel mai proaspăt mormânt era al copilului doctorului

Saunders, iar îngerul italian era cel mai mare şi mai strălucitor dintre monumente.

Mormântul acela de copil avusese un efect puternic asupra Oliviei când îl văzuse pentru prima dată. În seara aceea Douglas o găsise culcată, cu faţa în jos, de-a curmezişul patului. Nu îngăduise servitorilor să vină şi să deschidă obloanele, astfel încât aerul era închis şi înăbuşitor, iar Olivia scăldată în lacrimi şi transpiraţie.

„O, Douglas," spuse ea, „ce ar fi dacă am avea şi noi un copil?" şi apoi strigă „Şi ce ar fi dacă ar muri?"

Dură mult timp până să o consoleze. În seara aceea trebui să-şi uite dosarele şi să se ocupe numai de ea. Îi spuse tot ce îi trecu prin minte. Îi spuse că în ultimul timp copiii nu mai mureau atât de uşor. El însuşi se născuse în India şi mama lui mai avusese alţi doi copii şi la toţi le mersese bine. Era adevărat că pe vremuri mulţi copii mureau; străbunica lui pierduse cinci copii din nouă, dar toate acestea se întâmplaseră cu mulţi ani în urmă.

„Şi atunci ce-i cu copilul doamnei Saunders?"

„Aşa ceva se putea întâmpla oriunde, scumpa mea. A avut complicaţii sau ceva asemănător."

„Şi eu voi avea complicaţii. Şi voi muri şi eu şi copilul, vom muri împreună."

Când Douglas încercă să protesteze, Olivia insistă: „Dacă rămânem aici, vom muri. Sunt sigură, ai să vezi." Văzând expresia de pe chipul lui, făcu un efort să-şi vină în fire, ba chiar încercă să zâmbească. Ridică mâna şi-l mângâie pe obraz. „Dar tu doreşti să rămâi."

Îi răspunse cu fermitate. „Sunt toate atât de noi pentru tine, acesta este motivul. Pentru noi, ceilalţi, este mai uşor, căci ştim prea bine la ce să ne aşteptăm. Dar tu încă nu, biata de tine." O sărută privind-o cum stătea sprijinită de pieptul lui. „Ştii, tocmai am vorbit despre toate acestea cu Beth Crawford. (Nu, scumpo, nu trebuie să gândeşti asemenea lucruri despre Beth, este o fiinţă bună.) A ştiut întotdeauna,

înainte încă de a veni tu, cât de greu va fi pentru tine. Ştii ce a spus după ce te-a cunoscut? A spus că e sigură că cineva atât de sensibil şi inteligent ca tine – vezi că te apreciază, scumpa mea – nu se îndoieşte că... te vei simţi bine aici. Că tu – asta este ceea ce a spus ea – vei ajunge să ai acelaşi sentiment pentru India pe care îl avem noi toţi. Olivia? Ai adormit, dragă?"

De fapt nu adormise, dar îi plăcea să stea cuibărită la pieptul lui, învăluiţi amândoi de plasa albă împotriva ţânţarilor. Luna răsărise în spatele piersicului şi lumina ei se revărsa prin fereastra deschisă. Când Douglas crezu că a adormit, o îmbrăţişă mai strâns şi cu greu îşi înăbuşi un mic strigăt, de parcă ar fi fost copleşit de fericirea de a o ţine în braţe, aşa cum erau acolo, inundaţi de lumina strălucitoare a lunii indiene.

A doua zi Olivia se duse să o viziteze pe doamna Saunders. Îi duse flori, fructe şi o inimă plină de blândă compasiune. Dar deşi sentimentele Oliviei pentru doamna Saunders se schimbaseră, doamna Saunders însăşi nu era schimbată. Era aceeaşi femeie neatrăgătoare, stând în pat într-o casă întunecoasă şi mohorâtă. Olivia, întotdeauna sensibilă la atmosferă, trebui să lupte împotriva unui sentiment neplăcut. Detesta casele neîngrijite, şi casa doamnei Saunders era foarte dezordonată şi tot aşa erau şi servitorii. Nimeni nu se sinchisi să pună într-o vază florile frumoase aduse de Olivia; sau poate nici nu exista o vază. De altfel, nu prea erau multe lucruri, puţină mobilă şi aceea urâtă şi acoperită de praf.

Olivia şedea alături de patul doamnei Saunders şi o asculta povestind despre boala ei, ceva la pântece. Nu-şi mai revenea după moartea copilului, aceasta fu unica aluzie la moartea copilului, restul timpului vorbi numai despre efectele dezastruoase pe care le-a avut asupra ei pierderea suferită. În timp ce o asculta, pe Olivia o bătea gândul necu-

viincios că soţii Saunders nu erau – nu erau – de fapt, nimeni nu afirma pe faţă acest lucru, nu erau genul de englezi pe care te aşteptai să-i întâlneşti lucrând în India. Olivia nu putea fi nicidecum acuzată de snobism, dar *avea* simţ estetic, iar amănuntele pe care doamna Saunders le dădea despre boala ei erau de prost gust. Şi tot aşa accentul doamnei Saunders – cum puteai să nu observi, dacă nu-i mai tăcea gura? – nu era accentul unei persoane cu educaţie prea înaltă.

Sunt meschină, *meschină,* asta sunt, se certă Olivia pe sine însăşi. Dar chiar atunci tresări violent la strigătul ascuţit pe care îl scosese doamna Saunders. Întorcându-se, Olivia văzu că unul dintre servitori cu înfăţişare şleampătă intrase purtând nişte pantofi murdari. Din cauza lui se înfuriase doamna Saunders, căci era firească o dovadă de lipsă de respect din partea unui servitor să intre într-o cameră încălţat. Douglas n-ar fi îngăduit niciodată să se întâmple aşa ceva la ei în casă. Dar Olivia era uimită şi speriată de violenţa reacţiei doamnei Saunders. Se ridicase în capul oaselor şi striga ca ieşită din minţi. Îl înjură pe servitorul care fugi speriat şi apoi capul îi căzu ostenit pe pernă. Totuşi furia nu i se epuizase încă, părea că simte nevoia să vorbească sau poate să se justifice. Poate îi era ruşine de înjurătura vulgară care îi scăpase. Spuse că servitorii indieni sunt nişte adevăraţi diavoli şi că ar scoate din fire pe oricine. Că nu era prostie din partea lor – dimpotrivă, erau destul de deştepţi când era vorba de interesul lor – dar făceau totul dinadins ca să-şi tortureze stăpânii. Aminti despre felul cum furau, beau şi de alte obiceiuri urâte. Îi povesti Oliviei despre murdăria din locuinţele lor, dar la ce te puteai aştepta! Peste tot era la fel, oriunde aceeaşi murdărie: oraşul, străzile, bazarurile. O întrebă pe Olivia dacă văzuse vreodată interiorul unuia dintre templele lor păgâne. Doamna Saunders gemu şi îşi acoperi faţa cu mâinile şi Olivia văzu cum îi curg lacrimile printre degete, iar pieptul, sub cămaşa

de noapte, i se cutremura de suspine. Reuşi să spună: „L-am rugat de atâtea ori spunându-i: Willie, hai să *plecăm*."

Olivia netezi perna doamnei Saunders şi lacrimile începură să-i curgă şi ei de milă pentru o fiinţă atât de nenorocită.

Ce uşurare, după aceea, să stai de vorbă cu inteligenta şi vesela Beth Crawford. Venise pentru a o invita pe Olivia să meargă la Khatm, în vizită la mama nababului. Oliviei îi făcea plăcere să meargă din nou la palat, deşi, de data aceasta, fuseseră conduse direct în apartamentul doamnelor. Era foarte elegant şi acesta, deşi în stil mai indian, cu divane la nivelul duşumelei, acoperite cu ţesături bogate şi mici oglinzi cu rame de email. În centru fuseseră aranjate trei scaune bune, europene, pentru doamna Crawford şi Olivia, iar al treilea pentru însăşi Begum*. Mai erau şi alte doamne, mai mult bătrâne, care stăteau culcate pe divanele întinse pe podea. Doamnele mai tinere pluteau în jur, înfăşurate în mătăsuri diafane şi ofereau sirop şi alte răcoritoare de pe tăvile pe care le aduceau, una după alta, servitorii.

Olivia nu putea face altceva decât să stea cocoţată pe scaun. Îi era imposibil să facă o conversaţie, o dată ce nu cunoştea deloc limba vorbită. Begum încercă să-i spună câteva cuvinte în engleză şi începu de îndată să râdă de ea însăşi pentru că pronunţa atât de rău. Era de vreo cincizeci şi ceva de ani şi arăta bine, cu excepţia unui neg mare pe obraz. Fuma ţigară după ţigară, folosind un ţigaret. Se comporta în mod foarte firesc şi nu făcea nici un secret din faptul că îi era incomod să stea pe scaun. Se tot foia, îndoind când un picior, când pe celălalt sub ea. Olivia, căreia îi plăcea să stea întinsă, ar fi preferat să se lungească şi ea pe jos, dar nu era probabil protocolar.

Doamna Crawford stătea dreaptă ca lumânarea pe

* Begum = doamnă din înalta societate mahomedană.

scaunul ei, purta ciorapi şi ţinea genunchii strânşi laolaltă şi mâinile, cu mănuşi albe, împreunate deasupra poşetei din poală. Era figura predominantă din cameră şi succesul vizitei depindea de ea. De altfel, nu se sustrăgea de la această responsabilitate. Ştia urdu (limba vorbită la palat) dacă nu bine, în orice caz destul de fluent, şi era dispusă să le vorbească doamnelor despre orice îşi imagina că le-ar plăcea să asculte. Pregătise, evident, mai multe subiecte, căci trecea cu uşurinţă de la unul la altul, când vedea că interesul păleşte sau piere. Begum, de pe scaunul ei, şi doamnele de pe duşumea păreau mulţumite, râdeau adesea tare şi băteau din palme. Toată lumea îşi juca rolul bine – doamnele de la palat, cât şi doamna Crawford – şi îţi dădeai seama că o făcuseră adesea şi în trecut. Numai Olivia, nou venită, nu putea participa. În orice caz, era mai tot timpul atentă la uşă, întrebându-se dacă va veni şi nababul să stea cu ele. Dar nu a venit. Exact la momentul potrivit, doamna Crawford se ridică, iar doamnele, exclamând, îşi exprimară părerea de rău cât se cuvine de tare. După câteva proteste, acceptară cu graţie despărţirea şi însoţiră vizitatoarele spre uşă, până unde era corect să o facă. Olivia murmură: „Nu trebuie să-l salutăm şi pe nabab?" Dar doamna Crawford răspunse hotărâtă: „Nu are nici un rost." O porni înainte cu paşi mari, ca cineva care şi-a făcut aşa cum trebuie datoria. Olivia rămase în urma ei, privind în dreapta şi în stânga, probabil ca să admire florile nababului care erau într-adevăr splendide.

După această vizită, se duseră la familia Minnies, care locuia chiar la ieşirea din Khatm. Doamna Minnies era aşezată în faţa şevaletului, dar văzându-le sări de pe scaun ca să le întâmpine. Îşi concedie modelul – o bătrână ţărancă răbdătoare – şi scoţându-şi bluza de lucru, o azvârli cu un gest tineresc. Doamna Crawford, acum că era cu prietena ei, se purta şi ea ca o fată tânără. Îşi înălţă comic privirea, povestind de unde vin. Doamna Minnies spuse: „Eşti

într-adevăr bună, Beth." „N-a fost atât de rău", o asigură senină doamna Crawford. „Nu-i aşa?" adăugă ea, întorcându-se spre Olivia; căci nu dorea să o facă să se simtă lăsată pe dinfară.

Dar Olivia se simţea lăsată pe dinafară, întocmai cum se simţise şi la palat. Doamna Crawford şi doamna Minnies erau prietene atât de bune. Locuiau de ani de zile în India, erau vesele şi neînfricate. Ar fi preferat probabil să-şi ridice picioarele pe un taburet şi să stea de vorbă, în tihnă, între ele. Dar în loc să facă astfel, se ocupau stăruitor de Olivia. Aveau să-i dea o mulţime de sfaturi bune: cum să-şi pună bine *khas tatti*, pregătindu-le pentru sezonul cald, şi cum să-şi înveţe servitorul numit *ayah* să-i spele bluzele de crèpe-de-chine (care nu trebuiau încredinţate în nici un caz unui *dhobi)*. Olivia încerca să asculte cu interes, dar nu reuşea, şi la prima ocazie puse întrebarea care o preocupa: „Nababul nu este căsătorit?" Întrebarea ei le făcu să amuţească. Nu se priviră cu subînţeles. Olivia simţi că nici nu aveau nevoie; erau unite prin gândire. În cele din urmă, doamna Crawford îi răspunse: „Ba da, este. Dar soţia lui nu locuieşte cu el." Vorbea într-un fel foarte direct, ca cineva care nu vrea să treacă nimic sub tăcere. „Nu prea e sănătoasă," adăugă ea. „Din punct de vedere mintal."

„O, Beth, ghici ce veste am!" exclamă dintr-o dată doamna Minnies. „Despre Simla, mi s-a spus că vila Caprifoiul *poate* fi închiriată anul acesta. Nu-i minunat?... Olivia intenţionează să meargă şi ea la Simla?"

Doamna Crawford răspunse în locul ei: „Douglas a vrut să ştie ce am aranjat noi."

„Foarte bine. Se va găsi întotdeauna şi pentru ea un colţişor în vilă. Cu atât mai mult acum când se pare că Arthur nu va putea..."

„Mary! Nu..."

„Tot mai sperăm, dar mă tem că nu prea sunt şanse. *Eu* însă mă duc în orice caz. N-am văzut încă priveliştea de

pe muntele Prospect şi anul acesta trebuie pur şi simplu să o văd. Indiferent ce ar pune la cale nababul."

„Nababul?" se miră Olivia.

După o pauză, doamna Minnies îi spuse doamnei Crawford: „Lucrurile au luat o întorsătură nouă. S-ar părea că este într-adevăr implicat."

„Cu bandiţii? Mary, e îngrozitor! Şi tocmai acum..."

„N-ai ce-i face," spuse vesel doamna Minnies, antrenată să ia lucrurile uşor. „Presupun că suntem de acum obişnuiţi. Sau ar trebui să fim. Cu trei ani în urmă s-a întâmplat acelaşi lucru. Prietenul nostru s-ar părea că îşi alege exact momentul când Arthur este pe punctul de a pleca în concediu. A devenit la el un fel de obicei."

„Ce s-a întâmplat în urmă cu trei ani?" vru să ştie Olivia.

După o pauză doamna Crawford răspunse în silă, dar recunoscând parcă dreptul Oliviei de a fi informată: „Era pe când se făcea atâta zarvă în jurul desfacerii căsătoriei sale." Suspină; era clar că subiectul nu-i făcea nici o plăcere. „Mary ştie, crede-mă, mai mult decât mine."

„Nu cu mult mai mult", spuse doamna Minnies. „Este întotdeauna greu să ştii ce se petrece în realitate..." Nici pe ea nu o trăgea inima să spună mai mult, dar şi ea părea să simtă că Olivia avea dreptul să ştie. „Bietul Arthur a avut destulă bătaie de cap, ca şi colonelul Morris, care are aceeaşi poziţie ca şi el la Cabobpur, stat ce aparţine familiei lui Sandy. Sandy este soţia nababului. Toţi îi spun astfel, dar adevăratul ei nume este Zahira."

„Dacă nu ar fi intervenit Arthur şi colonelul Morris," spuse doamna Crawford, „situaţia ar fi luat o întorsătură foarte urâtă. Cei din Cabobpur erau absolut furioşi pe nabab."

„Dar de ce?" se miră Olivia. „Vreau să spun... nu putea fi vina lui dacă ea... suferea de o boală psihică."

După o altă pauză, doamna Crawford zise: „După cum

spune şi Mary, întotdeauna este greu să ştii ce se întâmplă în realitate. Şi se mai vorbea şi despre o restituire a zestrei. Toată situaţia era extrem de neplăcută..." Apoi adăugă: „Olivia, nu-i aşa că vii şi tu cu noi la Simla?"

Olivia ezită puţin; îşi răsuci brăţara subţire de pe braţul subţire. „Douglas şi cu mine am discutat despre plecare."

„Da. Iar el doreşte din toată inima să vii cu noi." Doamna Crawford privi spre Olivia. Era ceva în privirea ei – directă şi susţinută – care amintea de Douglas.

„Nu-mi place să-l las singur," spuse Olivia. „Patru luni par o eternitate." Adăugă timid, jucându-se din nou cu brăţara: „Nu suntem împreună de... prea mult timp." Voise să spună „căsătoriţi", dar „împreună" suna mai bine.

Cele două doamne schimbară o privire. Începură să râdă. „Cred că tu ne vezi ca pe o pereche de găini bătrâne."

„Da, dar chiar găina asta bătrână", spuse doamna Minnies, „s-ar simţi tare mâhnită dacă Arthur nu va putea veni."

„De ce să nu poată?" întrebă Olivia.

„Avem nevoie de tine, Olivia", spuse doamna Crawford. „Ne vom plictisi de moarte la Simla fără tine."

„Chiar aşa," continuă gluma doamna Minnies. „Cine ar veni cu *noi* la plimbare? Cine ne-ar face *nouă* vizite în vila Caprifoiul?"

„Doar celelalte găini bătrâne."

Văzându-le râzând ca nişte eleve de şcoală, Olivia îşi dădu seama că de fapt se vor simţi mai bine fără ea, cu îndeletnicirile lor respectabile, având atâtea în comun una cu alta. Dacă încercau să o convingă, era pentru binele *ei*. Întrebă: „Merge şi doamna Saunders?"

„Nu. Joan nu merge la Simla. Deşi i-ar face atât de bine să mai iasă din *casa* aceea... Şi ţie, Olivia," adăugă doamna Crawford, aruncându-i din nou o privire gen Douglas.

„Dar maiorul Minnies de ce nu poate merge? Dacă e în concediu..."

Păreau că nu au auzit-o. Începură din nou să facă planuri, în special privind Simla: ce servitori să ia cu ele și pe care să-i lase acasă, ca să poarte de grijă bieților *sahibi* bătrâni, obligați să rămână și să asude jos la câmpie.

Olivia obținu informația pe care o dorea din altă sursă. Într-o dimineață plictisitoare – renunțase chiar să cânte la pian – primi o vizită. Veni Harry cu una dintre mașinile nababului, condusă de șoferul nababului. Îi spuse că nu a putut rezista să nu vină să se răcorească la Oază (așa cum numea el casa Oliviei). Iar ea, văzându-l, simți că și el, deși era gras și neatrăgător, însemna pentru dânsa o oază. Petrecură ziua împreună și în timp discutară multe lucruri despre care dorea ea să i se vorbească.

Despre soția nababului, Harry spuse: „Săraca Sandy! Biata de ea! Nu a mai putut să îndure. Nu a mai putut să-l îndure."

„Pe cine?" Olivia îi umplu paharul. Beau amândoi vin dulce de Xerxes.

Harry îi aruncă o privire, apoi lăsă ochii în jos. „E un om foarte puternic. Foarte viril și puternic. Când își dorește ceva, nimic nu trebuie să-i stea în cale. Niciodată. Nimic. A fost nabab de când era de cincisprezece ani (tatăl său a murit subit de un atac de inimă). El a fost cel care a condus, îți dai seama? A fost întotdeauna conducător." Oftă cu un amestec de admirație și suferință.

„Familia Cabobpur nu a dorit ca fiica lor să-l ia de bărbat," continuă el. „Există, firește, domnitori mult mai importanți. El nici nu contează în cercurile lor: nu are cine știe ce titlu și, comparativ cu ei, nu-i nici măcar bogat."

„Pare bogat," spuse Olivia.

„L-am întâlnit prima dată la Londra," spuse el. „Erau cu toții la Claridges – îi adusese pe toți cu el – pe toți cei

care îi plăceau, adică și pe servitorii de care avea nevoie, ca de pildă Shafi, care îi prepară băuturile. Cei din familia Cabobpur erau și ei acolo, cu un etaj mai jos. Și ei își aduseseră oamenii lor, dar după o săptămână au plecat la Paris, căci Sandy începuse să se atașeze prea tare. Ca și cum poți fugi de cineva ca el. A doua zi era și el la Paris. Mi-a spus: «Vino și tu, Harry.» Îi plăcuse de mine."

„Și te-ai dus?"

Harry închise ochii. „Ți-am spus. Nu se spune nu unui asemenea om. Apropo, Olivia, doamnă Rivers... Pot să-ți spun Olivia? Simt că suntem prieteni. Sunt persoane față de care simți acest lucru, care se potrivesc cu tine, nu ești de acord... Olivia? El vrea să organizeze o petrecere."

Urmă o pauză. Olivia mai turnă vin.

„Dorește în mod special să vii. Bineînțeles că va trimite o mașină."

„Douglas e groaznic de ocupat."

„Dorește să veniți amândoi. Dorește cu ardoare... E ciudat, nu? Ai crede că cineva ca el are un milion de prieteni. Dar nu are."

„*Tu* stai acolo."

Olivia îl întrebase pe Douglas care era poziția lui Harry la palatul nababului. Avea o funcție oficială, ca de pildă secretar? Douglas nu prea păruse dispus să-i răspundă și, văzând-o că insistă, îi spusese: „Există întotdeauna o droaie de pierde-vară pe lângă oamenii aceștia."

Harry începu să-i facă confidențe; părea mulțumit să-și poată permite să vorbească deschis cu cineva. „Doresc mult să fac tot ce este în puterea mea ca să fie mai... fericit. Crede-mă că mă străduiesc cât pot. Nu numai pentru că îmi este drag, dar și pentru că a fost fantastic de bun cu mine. Nu-ți poți imagina, Olivia, cât este de generos. Vrea ca prietenii lui să aibă totul. Tot ce le poate oferi. E firea lui. Dacă nu primești, se simte teribil de jignit. Dar cum poți accepta atât de mult? Te face să te simți... La urma urmei, sunt aici

pentru că îmi place de el şi nu din alte motive. Dar el nu ştie decât să dea. Să dea tot felul de lucruri." Chipul şi vocea lui erau îndurerate.

„Dar asta înseamnă că te îndrăgeşte."

„Cine ştie? Cu el nu poţi fi sigur. Acum gândeşti: da, ţine la mine. Dar în momentul următor simţi că în ceea ce îl priveşte nu eşti decât... un obiect. Sunt de trei ani lângă el. Trei ani, poţi să-ţi imaginezi, la Khatm!? N-am văzut nici măcar Taj Mahal-ul. Ne tot pregătim să mergem să vizităm tot felul de locuri, dar în ultimul moment se iveşte mereu câte ceva. De obicei este Begum cea care nu mai vrea să meargă... Ştii, uneori simt că unica persoană din lume la care ţine într-adevăr nababul este Begum. Detestă să fie departe de ea... Fireşte, e mama lui. Eu nu mi-am văzut mama de trei ani. Sunt îngrijorat din cauza ei, căci nu s-a simţit prea bine. Stă singură, ştii, într-un mic apartament din South Ken. Bineînţeles că doreşte să mă întorc acasă. Dar de câte ori pomenesc despre plecare, tot ce face este să-i trimită câte un cadou minunat. Odată mama i-a scris... ca să-i mulţumească, dar i-a spus: „Cel mai frumos dar pe care l-aţi putea trimite ar fi să vină dragul meu Harry din nou acasă. A fost într-adevăr mişcat."

„Dar nu te-a lăsat să pleci?"

Harry o privi pieziş. Era tăcut, ba chiar îşi muşcă buzele. Apoi spuse: „Sper că nu ţi-am făcut impresia că mă plâng?" Tonul său era formal, jignit.

Se făcuse după-amiază, târziu, şi ziua era pe sfârşite. Se servise masa de prânz, la care nu mâncase decât foarte puţin. Părea că suferă de stomac. În cameră era acum cald şi aerul închis, dar era încă prea devreme ca să se deschidă obloanele. Vinul era şi el cald, lipicios, şi tot aşa parfumul florilor cu care umpluse vazele. (Olivia nu ar fi putut trăi fără flori.) Ar fi dorit ca Harry să plece. Ar fi dorit să se sfârşească ziua, să fie noapte, să sufle o briză răcoroasă, iar

Douglas să stea la biroul său, grav şi gânditor, cu nesfârşitele lui dosare în faţă.

Douglas vorbea fluent hindustana. Era obligat să o ştie, deoarece tot timpul avea de a face cu indieni şi trebuia să rezolve o mulţime de probleme locale. Toată munca lui se desfăşura bineînţeles la el la birou, sau la tribunal, sau la faţa locului, astfel încât Olivia nu avea contact niciodată cu activitatea lui. Dar din când în când, de obicei cu prilejuri festive, câte un bogătaş din împrejurimi venea pentru a-şi prezenta omagiile. Aşteptau pe verandă cu darurile aduse pentru *sahib*, coşuri cu fructe, tăvi cu dulciuri şi fistic. Oamenii bogaţi păreau că arată toţi la fel: graşi, purtau haine largi de muselină albă, imaculată, şi străluceau de uleiuri şi bijuterii. Când Douglas ieşea să-i salute, îşi împreunau mâinile, zâmbind prosteşte şi păreau atât de copleşiţi de onoarea pe care le-o făcea, încât cu greu îşi exprimau aprecierea.

Olivia îi asculta cum vorbesc. Vocea lui Douglas, fermă şi virilă, se înălţa deasupra celorlalte. Când vorbea el, ceilalţi se limitau să murmure afirmativ. Probabil că făcea câte o glumă, căci din când în când râdeau cu toţii la unison. Uneori părea să vorbească ceva mai sever şi atunci murmurul vocilor scădea mult, devenind supus, până când o altă glumă îl făcea să se topească într-un râs de uşurare. Era ca şi cum Douglas ar fi cântat la un instrument muzical, la care ştia perfect cum să apese clapele. Ştia de asemeni momentul exact când să atace finalul şi atunci se auzea târşâitul picioarelor şi un cor final, ceva mai puternic, de mulţumiri care sunau nespus de sincere; revărsarea unor inimi atât de pline, încât unele dintre voci se pierdeau de emoţie.

Când Douglas se întorcea în casă era surâzător. Păreau să-l distreze întotdeauna aceste întâlniri. Spunea: „Ce bandă de pungaşi!" şi clătina amuzat din cap.

Olivia stătea la gherghef. În ultima vreme se apucase

de brodat şi făcea pentru început un goblen floral, cu care să acopere un taburet. Douglas se aşează pe scaunul din faţa ei şi spuse: „De parcă n-aş şti eu prea bine ce urmăresc."

„Ce?" întrebă Olivia.

„Obişnuitele lor şiretlicuri. Numai la ele se gândesc. Îşi închipuie că sunt teribil de vicleni, dar de fapt sunt ca nişte copii." Zâmbi şi îşi curăţă pipa, lovind-o de paravanul de alamă din faţa căminului.

„Nici chiar aşa, dragă," protestă Olivia.

„Iartă-mă, scumpa mea." Credea că se referă la pipă. Împrăştiase tot scrumul pe jos. Începuse nu de mult să fumeze şi nu avea încă experienţă. Dar ea nu se referea la aceasta. Spuse: „Mie mi se par oameni în toată firea."

Douglas râse. „Nu-i aşa? E uşor să fii indus în eroare. Dar o dată ce îi cunoşti – şi ei ştiu acest lucru – poţi să te distrezi bine cu ei. Numai să nu te laşi păcălit. E chiar amuzant."

Îi privi capul auriu, aplecat graţios pe gâtul alb; îi plăcea să o vadă stând aşa în faţa lui, brodând. Purta o rochie dintr-un material moale, bej. Nu se pricepea la îmbrăcămintea femeilor. Ştia doar când îi plăcea câte ceva şi aceasta îi plăcea. „E o rochie nouă?" întrebă el.

„Vai, dragă, ai mai văzut-o de o sută de ori... De ce râdeau? Ce le spuneai?"

„Tocmai le spuneam, aşa pe ocolite, că nu sunt decât o bandă de pungaşi."

„Şi le place să le spui acest lucru?"

„Dacă îl spui în hindustană, da."

„Va trebui să învăţ şi eu hindustana."

„Da, va trebui," afirmă el fără entuziasm. „Este singura limbă în care poţi să exprimi insulte mortale cu cea mai înflorită curtoazie... Nu mă gândesc la tine, bineînţeles." Ideea îl făcu să râdă. „Ce şoc ar fi pentru ei."

„De ce? Doamna Crawford vorbeşte hindustana şi tot aşa doamna Minnies."

„Da, dar nu cu bărbaţii. Şi ele nu aruncă insulte mortale. Este un joc strict pentru bărbaţi."

„Există oare ceva care nu este?" întrebă Olivia.

Începu să-şi sugă bine dispus pipa, ceea ce pe ea o făcu să strige enervată: „Nu mai face aşa!" El îşi scoase pipa din gură şi privi surprins. „Nu-mi place când te văd cu pipa în gură," explică ea.

Deşi nu înţelegea de ce, văzu că e tulburată şi puse pipa jos. „Nici mie nu-mi place prea mult," recunoscu el sincer. Urmă o pauză. Olivia se opri din cusut, privind în gol. După buza de jos se vedea că este supărată.

El spuse: „Totul va fi bine o dată ce vei ajunge la munte. E căldura, scumpa mea, te doboară."

„Îmi dau seama ... dar tu când speri că poţi pleca ?"

„Nu te gândi la mine. Ţie trebuie să-ţi purtăm de grijă. Am vorbit astăzi cu Beth. Ele intenţionează să plece pe şaptesprezece şi am rugat-o să-ţi rezerve şi ţie o cuşetă în acelaşi tren. Este trenul ce merge la Kalka. Călătoreşti toată noaptea, dar te asigur că nu va fi prea rău." Era atât de mulţumit cu aranjamentele făcute, încât nu-şi putea imagina că ea ar putea fi de altă părere. „Urmează apoi încă patru ore de urcuş pe munte, dar nu-ţi pot spune cât este de frumos! O să-ţi placă priveliştea, ca să nu mai vorbim de schimbarea climei ..."

„Nici să nu-ţi treacă prin minte că plec fără tine!"

„Beth Crawford şi Mary Minnies vor fi acolo. Au ele grijă de tine." Aruncă o privire spre chipul ei şi spuse:„E o prostie să te superi, Olivia. Mama petrecea în fiecare an câte patru luni departe de tata, ani de-a rândul. Din aprilie până în septembrie. Nici ei nu-i făcea plăcere, dar când lucrezi în district, nu ai cum să faci altfel."

„Eu nu plec," spuse Olivia, şezând foarte dreaptă şi uitându-se direct spre el. Apoi spuse: „Nababul vrea să dea o petrecere pentru noi."

„Foarte drăguț din partea lui," spuse Douglas rece. Luă din nou pipa și începu să o lovească de paravan.

„Sigur că da," spuse Olivia. „L-a trimis special pe Harry să ne invite."

„Nu-i ceva obișnuit ca un prinț să dea o petrecere în cinstea unor funcționari tineri."

„Nu, dar presupun că cei mai în vârstă îl plictisesc la fel de mult ca și pe noi."

„Pe noi ?"

„Pe mine."

Tot se mai uita drept spre el, dar începuse să se înmoaie. Nu de frică, ci de iubire. Și el se uita spre ea. Îi plăcuseră întotdeauna ochii lui. Erau perfect limpezi și fără urmă de șovăire; ochii unui băiat care citise romane de aventuri și se dedicase unei vieți conform codului lor de curaj și onoare.

„De ce ne certăm?" întrebă ea.

Reflectă o clipă la întrebarea ei și apoi răspunse: „Deoarece clima te face irascibilă. Nu-i decât firesc, ni se întâmplă tuturor. Și, bineînțeles, este mult mai rău pentru tine care trebuie să stai toată ziua acasă, fără să ai nimic de făcut. De aceea doresc să te duci." Puțin mai târziu adăugă: „Nu-ți închipui că mie îmi face mai multă plăcere decât ție, nu-i așa?"

Pe Olivia o lăsară complet puterile și numai brațele lui puternice reușiră să o mai susțină. Spuse că-i adevărat, că se va plictisi, că va fi irascibilă, că-i va fi cald, că va căuta ceartă. Dar că îl roagă mult să nu o trimită departe de el.

Nababul spuse: „Când oaspeții nu mai onorează casa gazdei, casa încetează să fie un loc fericit." Deși cele spuse sunau probabil mai bine în urdu, Olivia înțelese ce voia să spună și se simți flatată și stânjenită. „Așa că am venit eu," spuse nababul și își întinse ambele brațe ca să arate în ce măsură era acolo.

Venise ca şi altădată, cu întrega suită. Dar de data aceasta refuză să rămână. Nu, spuse el, nu-i mai putea accepta ospitalitatea, mai înainte să o fi acceptat ea pe a lui. Se simţi şi mai jenată, căci ce ar fi putut să-i spună ca să-i explice de ce nu i-a răspuns la invitaţie. Dar ca un om care înţelege perfect orice situaţie, avu el grijă ca să nu fie nevoită să explice nimic. Îi spuse că a parcurs toată distanţa aceea ca să o invite la o mică plimbare cu maşina şi, dacă va fi dispusă, poate un mic picnic undeva, în vreun loc umbrit. Nu putea – nu îngăduia – să fie refuzat. Întreaga expediţie nu era nevoie să ţină mai mult de o jumătate de oră, cincisprezece minute. O ruga să o considere ca pe un gest *simbolic* doar, un fel de compensaţie pentru el. Lăsă să se înţeleagă că era implicat un întreg şi complicat cod indian de onoare; şi poate că aşa şi era, cum putea ea să ştie? Şi dorea atât de teribil de mult să meargă!

Venise cu două maşini, un Rolls şi o Alpha-Romeo. Toţi tinerii care erau cu el se îngrămădiră în Alpha-Romeo, în timp ce el însuşi, Olivia şi Harry se urcară în Rolls, Harry în faţă, lângă şofer. Trecură pe lângă casa familiei Crawford, a familiei Saunders, pe lângă biserică şi cimitir. Apoi ajunseră afară în câmp. Mergeau mereu înainte. Nababul stătea răsturnat alături de ea pe tapiseria gri ca perla, picior peste picior şi cu braţele întinse, sprijinite de spătar. Nu scotea nici un cuvânt, dar fumă mai multe ţigări. Ţinutul prin care treceau zăcea ars de soare. Strălucea ca sticla şi părea să se întindă la nesfârşit. La un moment dat, nababul se aplecă peste Olivia ca să tragă perdeaua de la fereastra de lângă ea, de parcă ar fi vrut să o scutească de priveliştea pământului aceluia pârjolit. Dar acum ţinutul era al lui: trecuseră din Satipur în Khatm, stat care aparţinea nababului. Nimeni nu-i spusese unde se duc şi Olivia simţea că ar fi ridicol să întrebe. Tăcerea nababului o tulbura. Era plictisit, sau poate prost dispus? Dar, în acest caz, de ce se silise să o convingă să vină? Acum, când acceptase, simţea

că este în puterea lui şi trebuie să i se supună, indiferent în ce dispoziţie ar fi. Rochia i se lipise la spate de picioare, din cauza transpiraţiei, şi îi era teamă că atunci când va coborî vă fi toată şifonată şi va arăta groaznic.

Maşina părăsi şoseaua şi o luă pe un drumeag strâmt. Era greu de condus şi erau scuturaţi şi aruncaţi încolo şi încoace. Olivia se ţinea cu disperare de chingă ca să nu cadă peste nabab. Îi era foarte frică de acest lucru din diverse motive. După un timp, maşina nu mai putu înainta. Toţi trebuiră să coboare şi să meargă pe jos. Cărarea devenea din ce în ce mai strâmtă şi mai abruptă. Nababul tot nu spunea nimic, ci doar uneori înlătura câteva ramuri pentru ca Olivia să poată trece mai uşor. Dar tot o zgâriau ghimpii şi o înţepau nişte insecte. Pălăria de pai îi căzuse într-o parte, îi era foarte cald şi era gata să izbucnească în plâns. Când privea îndărăt, îl vedea pe Harry, şi el foarte încălzit, gâfâind anevoie în urma lor. Restul grupului îi urma, dar la o distanţă respectuoasă. Nababul îi conducea, imaculat, în pantaloni albi de doc şi pantofi albi cu maro. Dădu în lături nişte rugi şi o invită pe Olivia să treacă înainte.

Ajunseră într-o dumbravă umbrită, care înconjura un mic mic sanctuar de piatră. Aici era răcoare şi verdeaţă, se auzea chiar un murmur de apă. Mai era şi un grup de servitori de la palat care le pregătiseră un loc unde să se odihnească. Pe jos erau întinse covoare şi perne pe care Olivia fu invitată să se întindă. Nababul şi Harry i se alăturară, în timp ce tinerii fură expediaţi să se distreze în altă parte. Servitorii se îndeletniceau cu despachetatul coşurilor şi răcirea sticlelor cu vin.

Nababul devenise din nou foarte amabil. „V-a venit foarte greu? A fost groaznic... o, clima asta a noastră insuportabilă! Îmi cer mii de scuze pentru toate inconvenienţele."

„E foarte plăcut aici," spuse Olivia, simţindu-se teribil

de uşurată. Nu numai pentru că era mai răcoare şi stătea mai comod, dar pentru că el se purta din nou drăguţ.

„E un loc foarte special," spuse nababul. „Aşteptaţi, am să vă poftesc, dar mai întâi cred că trebuie să ne ocupăm de el. Priviţi-l," exclamă el, indicându-l pe Harry care se răsturnase jos pe covor, cu braţele întinse, respirând agitat din cauza epuizării. Nababul râse. „În ce hal arată! Nu are nici o rezistenţă. Cred că e de vină trupul său atât de molâu. Nu-i deloc cum se cade să fie un englez. Deloc. Vreţi să vă spun ce cred eu? Harry e un englez nu prea cumsecade." Râse de gluma lui şi ochii şi dinţii îi sclipiră. Dar în acelaşi timp puse cu afecţiune o pernă sub capul lui Harry. Acesta gemu cu ochii închişi. „Simt că mă ucide."

„Cine te ucide? Locul acesta frumos, sacru strămoşilor mei? Sau poate cei care îţi ţin tovărăşie?" Zâmbi spre Olivia şi apoi o întrebă: „Vă place aici? Nu sunteţi supărată că v-am adus? Aş fi dorit să vină şi domnul Rivers cu noi. Dar cred că domnul Rivers este foarte ocupat." Îşi trecu repede vârful limbii peste buze şi aruncă la fel de repede o privire spre Olivia. „Domnul Rivers este întocmai cum se cade să fie un englez."

„Ştiu că îţi este simpatic," spuse Harry stând cuĺcat pe un covor.

„Dormi. Nu vorbim cu tine, ci noi doi împreună. Îmi închipui că domnul Rivers a urmat una din şcolile particulare englezeşti. Eton sau Rugby? Din păcate, eu însumi nu am avut această şansă. Dacă aş avea un fiu, cred că acolo l-aş trimite. Ce părere aveţi? Doar acolo poţi obţine o educaţie bună şi o disciplină admirabilă. Firește, lui Harry nu i-a plăcut deloc. Spunea că este... cum spuneai că este, Harry?"

„Sălbatică," spuse Harry cu convingere.

„Ce prostie! Poate pentru unul ca tine care nu este cum se cade. Hai să încercăm să-l îndreptăm puţin, ce credeţi, doamnă Rivers?" întrebă el zâmbind din nou spre Olivia. Chemă tinerii, care veniră în goană la invitaţia lui, se arun-

cară asupra lui Harry, unul masându-i picioarele, altul gâtul, pe când un al treilea îl gâdila la tălpi. Pe toţi, cu excepţia lui Harry, părea că îi distrează acest joc. Nababul îi privea zâmbind indulgent, dar văzând că Olivia se simte neglijată, se întoarse spre ea şi se comportă din nou ca atunci când avusese oaspeţi la cină: atent, curtenitor, plin de consideraţie, făcând-o să se simtă că este singura persoană de acolo care contează pentru el.

O invită să viziteze sanctuarul împreună cu el. Era o mică clădire văruită, cu o cupolă cu dungi deasupra. În interior erau ferestre cu zăbrele de care fuseseră legate fire roşii de către cei care se rugaseră să li se îndeplinească o dorinţă. Agăţaseră şi şiraguri de flori, acum ofilite, pe o mică ridicătură văruită, care se afla în mijlocul încăperii. Nababul explică cum sanctuarul fusese ridicat de un strămoş de-al său în semn de recunoştinţă pentru Baba Firdaus, care trăise în acest loc. Baba Firdaus fusese un om cucernic, care îşi închinase viaţa rugăciunilor şi singurătăţii. Strămoşul nababului, Amanullah Khan, era un tâlhar care cutreierase ţara călare, însoţit de banda lui de aventurieri, să vadă ce pot ciupi în ţinutul liber pentru toţi dintre moguli, afghani, populaţia mahratta şi Compania Indiilor de Est. În cursul unei lungi cariere, avusese momente bune şi rele. Odată s-a refugiat în această poiană. Toţi oamenii îi fuseseră omorâţi în luptă, iar el însuşi abia scăpase cu viaţă, dar rău rănit. Baba Firdaus l-a ţinut ascuns de cei care îl urmăreau, i-a tratat rănile şi l-a îngrijit până s-a făcut bine. Cu ani mai târziu, când soarta i-a zâmbit din nou, Amanullah Khan s-a reîntors. Dar a găsit locul pustiu şi nimeni nu ştia ce s-a întâmplat cu Baba Firdaus, nici măcar dacă era viu sau mort. Deci tot ce a putut face Amanullah Khan a fost să construiască micul sanctuar în onoarea omului sfânt.

„Pentru că nu-şi uita niciodată prietenii şi nici duşmanii," spuse nababul despre strămoşul său. „Când avea o datorie de plătit, în bine sau în rău, nu uita. Era aspru ca

soldat, dar drept şi onorabil. Englezilor le plăcea mult de el. Am impresia că vouă v-au plăcut întotdeauna astfel de oameni." Privi întrebător spre Olivia. Ea râse. I se păru ciudăt să i se adreseze ei ca unei reprezentante a englezilor. Zâmbi şi el.

„Da, vă plac oamenii aspri, pricepuţi la luptă şi care trăiesc mai mult pe cal. Mai mult decât orice vă place calul. Cred însă că ceilalţi nu vă plac prea mult."

„Care ceilalţi?" întrebă Olivia râzând.

„De pildă", răspunse el râzând la rândul său, „eu însumi." Apoi deveni serios şi zise: „Dar sunteţi diferită de ceilalţi. Nu vă plac caii, cred. Veniţi aici, vă rog. Vreau să vă arăt ceva."

O conduse afară din sanctuar. Dintr-o crăpătură de sub nişte pietre, ţâşnea un mic izvor, făcând spume. Murmurul lui, unit cu glasul păsărelelor umpleau poiana înverzită. Nababul se lăsă pe vine, îşi înmuie degetele în apă şi o invită pe Olivia să facă acelaşi lucru. „Vedeţi cât e de rece? Este întotdeauna astfel. Oamenii cred că este un miracol existenţa acestui crâng verde şi a acestei ape reci aici, într-un loc unde nu este decât deşert. Cum se explică oare? Unii cred că se datoreşte lui Baba Firdaus şi vieţii lui sfinte, alţii spun că lui Amanullah Khan pentru felul cum şi-a arătat recunoştinţa. Credeţi că ar putea fi aşa? Că ar putea fi un miracol?"

Stăteau alături. El o privea cu ardoare, ea se uita în jos, spre apa în care îşi înmuiase mâinile. Era răcoroasă şi curgea repede, dar atât de puţin adâncă încât abia îi trecea de degete. Spuse: „Poate un miracol foarte mic."

Auzindu-i răspunsul, se bătu cu palmele peste genunchi, râzând din toată inima. „O, doamnă Rivers, aveţi foarte mult umor!" Se ridică şi îi întinse prevenitor mâna, dar ea reuşi fără ajutorul lui. „Ştiţi," îi spuse el din nou serios. „De îndată ce v-am văzut, am ştiut ce fel de persoană trebuie să fiţi. Îmi permiteţi să vă spun ceva. Ceva foarte ciudat: simt că vă pot spune orice, absolut orice şi mă veţi

înţelege. Rar ţi se întâmplă să ai acest sentiment faţă de o altă persoană. Dar cu dumneavoastră îl am. Şi încă ceva: nu sunt omul care să creadă mult în minuni. Nicidecum. Sunt un spirit prea ştiinţific ca să accept asemenea superstiţii. Şi, totuşi, cred că se pot întâmpla anumite lucruri ca printr-un miracol. Nu credeţi şi dumneavoastră? Nu credeţi că ar putea fi aşa? A, vedeţi, am ştiut! Sunteţi mult mai asemănătoare cu mine decât ... de pildă ... cu doamna Crawford." Începu să râdă şi râse şi ea. O privi drept în ochi. „Nu sunteţi deloc ca doamna Crawford," repetă el, privind-o în felul acela. Dar imediat îşi dădu seama că o face să se simtă jenată, aşa că surâzând îşi mută privirea lui intensă în altă parte şi, foarte delicat, abia atingându-i cotul, o conduse din nou spre ceilalţi.

Acum era foarte bine dispus şi toţi începură să se înviореze. Servitorii despachetaseră coşurile pentru picnic, umplând poiana sacră cu pui fripţi, prepeliţe şi conserve de creveţi. Tinerii erau plini de voie bună şi se amuzau jucându-şi feste unul altuia şi uneori cântând sau recitând versuri în urdu. Unul dintre ei adusese un instrument muzical asemănător unei lute, din care scotea nişte sunete dulci-amărui. Luta acompania şi jocul de-a scaunele muzicale pe care îl jucară cu pernele aşezate în şir. Olivia nu-şi dădu seama dacă, din întâmplare sau intenţionat, ea şi nababul rămaseră ultimii din joc. Foarte, foarte încet se învârteau în jurul ultimei perne rămase. Se uitau atent unul la altul, încercând să ghicească mişcarea ce urma să o facă celălalt. Toţi îi priveau, iar luta cânta. Îi trecu o clipă prin gând că din politeţe o va lăsa să câştige. Dar brusc – auzi muzica oprindu-se – se aruncă el pe perna care mai rămăsese. Învinsese. Râzând îşi ridică triumfător braţele în sus. Îi făcea într-adevăr o enormă plăcere.

* * * *

8 martie. Scrisorile Oliviei către Marcia încep, de fapt, din acest moment. Îi scrisese şi înainte, dar neregulat şi nu cu multe amănunte. Abia după picnicul organizat de nabab, începu să-i scrie de parcă ar fi simţit nevoia de a se destăinui cuiva.

Nu-i vorbi niciodată lui Douglas despre acest picnic. Avusese intenţia să-i povestească totul, de îndată ce se va întoarce acasă, dar tocmai în ziua aceea fusese înjunghiat cineva în bazar şi incidentul îl reţinuse mai mult chiar decât de obicei. Olivia îi puse întrebări şi; cum îi plăcea să vorbească despre activitatea lui (care pe ea, de obicei, nu o interesa chiar atât de mult), timpul trecu şi ea nu găsi momentul potrivit ca să-i spună cum îşi petrecuse ziua. Iar când plecă a doua zi dimineaţă, ea mai dormea încă. În consecinţă, Olivia scrise prima ei scrisoare lungă Marciei. Mă întreb ce credea Marcia despre aceste scrisori. Pe atunci locuia în Franţa, căci fusese căsătorită cu un francez. Acum era divorţată şi locuia singură în diferite camere de hotel, având de-a face cu bărbaţi destul de dificili. Viaţa Oliviei în India trebuie să-i fi părut destul de ciudată şi de exotică.

Am scos scrisorile Oliviei, le-am pus pe micul meu pupitru şi am lucrat la ele şi la jurnalul meu toată dimineaţa. Zilele mele la Satipur au început să se desfăşoare după o anumită rutină. Încep devreme, deoarece oraşul se trezeşte devreme. Întâi răsună clopotele templului – rămân în pat şi le ascult – apoi în ceainăria de vis-à-vis se aprinde focul şi se pune ceainicul la fiert. La această oră a dimineţii aerul este proaspăt, cerul calm şi palid. Totul pare la fel de armonios ca şi clopotele templului. Cobor jos în bazar să cumpăr iaurt şi legume proaspete şi, după ce îmi pregătesc mâncarea, mă aşez cu picioarele încrucişate pe podea şi lucrez la hârtiile mele.

Spre seară merg uneori la poşta care se află în camera unde îşi lua pe vremuri Olivia micul dejun. Dacă este în jurul orei la care se închid birourile, mă duc la fosta casă a fami-

liei Crawford ca să-l aştept pe Inder Lal. Ambele case, a soţilor Crawford şi a Oliviei – cândva cu interioarele atât de deosebite – sunt acum mobilate cu aceeaşi mobilă şubredă de birou şi au aceleaşi pete roşii de betel pe pereţi. Şi grădinile lor sunt acum identice, adică nu mai sunt grădini, ci spaţii deschise, unde se adună funcţionarii la umbra puţinilor copaci care au mai rămas. Câţiva negustori ambulanţi au obţinut autorizaţia să vândă alune şi năut. Există stative pentru biciclete, cu câte o bicicletă băgată în fiecâre despărţitură.

La început, Inder Lal se simţea stânjenit când mă găsea aşteptându-l. Poate chiar îi era ruşine să fie văzut cu mine. Presupun că formăm un cuplu ciudat: sunt mult mai înaltă decât el şi merg cu paşi mari, uitând mereu că astfel îi vine greu să se ţină după mine. Dar cred că între timp s-a obişnuit cu mine, ba poate chiar se mândreşte să fie văzut alături de prietena lui englezoaică. Am impresia că a început chiar să-i placă să fim împreună. La început era un prilej bine venit de a-şi exersa engleza – spunea adeseori că este o ocazie foarte bună pentru el – dar acum pare să-i placă să stăm de vorbă împreună. În ce mă priveşte, sunt sigură că-mi place. Este deschis cu mine şi-mi spune tot felul de lucruri intime, nu numai despre viaţa, ci şi despre sentimentele lui. Mi-a mărturisit că unica persoană cu care poate vorbi la fel de sincer este mama lui; dar de bună seamă, mi-a explicat el, sunt anumite lucruri pe care nu le poţi discuta cu o mamă, aşa cum o faci cu un prieten. L-am întrebat odată: „Ce-i cu soţia ta ?"

Mi-a răspuns că nu-i inteligentă. De asemeni, că nu este cultivată. Mama lui nu a dorit ca el să se însoare cu o fată cultă. Spunea că nu te poţi aştepta decât la necazuri cu o asemenea soţie. Ritu fusese aleasă datorită familiei ei, care era foarte potrivită, şi pentru că era deschisă la culoare. Mama lui îi spusese că e drăguţă, el însă nu era sigur dacă e drăguţă sau nu. Uneori credea că este, alteori nu. Îmi ceru

părerea. I-am răspuns afirmativ. Trebuie să fi fost drăguţă în tinereţe, deşi acum e slabă şi ofilită, iar chipul ei, ca şi al lui, pare întotdeauna îngrijorat.

Mi-a povestit că în cursul primilor ani de căsătorie îi era atât de dor de casă încât plângea aproape necontenit. „Îi făcea foarte rău la sănătate, în special când a rămas însărcinată. Mama şi cu mine am încercat să-i explicăm, să o facem să înţeleagă că trebuie să mănânce şi să fie fericită, dar nu ne-a ascultat. Şi atunci, bineînţeles, sănătatea ei a avut de suferit şi copilul s-a născut debil. Numai din vina ei. O persoană inteligentă ar fi înţeles şi s-ar fi îngrijit."

Se încruntă şi arăta nefericit. Între timp ajunsesem la lac (cam până aici ar fi putut ajunge Olivia dacă s-ar fi aventurat în direcţia aceasta, căci de aici începe partea indiană a oraşului, ulițele aglomerate şi bazarul unde locuiesc eu acum).

Inder Lal spuse: „Cum ar fi cu putinţă să vorbesc cu ea aşa cum vorbesc acum cu tine? Nu se poate. Nu ar înţelege nimic." Adăugă apoi: „Iar sănătatea i-a rămas şubredă."

În lac înotau câţiva băieţi. Păreau să se distreze de minune. Vedeam cum ţâşneşte apa când săreau în sus şi în jos sau când se împroşcau unii pe alţii. Inder Lal îi privea melancolic. Poate ar fi dorit să fie unul dintre ei; sau poate îşi amintea înserările de vară, când încă nu era căsătorit şi când mergea şi el la scăldat cu prietenii.

Nu putea fi prea mult timp de atunci, e încă tânăr, cu câţiva ani mai tânăr decât mine, are vreo 25 sau 26 de ani. Dacă îl priveşti de aproape, îţi dai seama că faţa lui este într-adevăr tânără, dar pare mai bătrân din cauza expresiei mereu îngrijorate. Când l-am cunoscut, mi s-a părut un funcţionar indian tipic, umil şi copleşit de griji. Dar acum văd că nu-i deloc umil şi copleşit – poate doar în aparenţă, că în fond e plin de viaţă şi tânjeşte după tot felul de lucruri care îi sunt inabordabile. Aceasta i se citeşte în special în ochii lui frumoşi, melancolici şi umezi de nostalgie.

10 martie. Studiez cu râvnă hindustana şi am început să stau de vorbă cu oamenii, ceea ce e un mare avantaj. Mi-ar plăcea să vorbesc mai mult cu Ritu, soţia lui Inder Lal, dar este atât de timidă încât progresele mele lingvistice nu-mi sunt de nici un folos cu ea. Deşi eu însămi sunt destul de timidă, cu Ritu mă străduiesc să nu fiu. Consider că este obligaţia mea să mi-o apropii o dată ce sunt mai în vârstă şi (cred eu) mai puternică. Are ceva fragil, ceva şubred. Din punct de vedere fizic, este foarte slabă, cu braţe subţiri pe care lunecă brăţările. Dar nu numai fizic, am impresia că şi mintea, sau poate mai bine zis voinţa este de asemeni slabă; este genul de om care cedează repede. Uneori încearcă să-şi depăşească timiditatea şi îmi face câte o vizită în cameră, dar deşi vorbesc cu disperare, într-o hindustană groaznică, străduindu-mă să o reţin, foarte curând sare în picioare şi fuge. Acelaşi lucru se întâmplă şi când trec eu pe la ea. Am văzut-o pe când mă apropiam cum fugea să se ascundă în baie şi, cu toate că nu-i prea curat acolo (mica servitoare nu-şi face bine datoria), rămâne acolo închisă până plec.

Zilele şi nopţile au început să se încălzească serios. E neplăcut să dormi în interior şi noaptea fiecare îşi scoate patul afară. Oraşul a devenit un dormitor comun. În faţa tuturor tarabelor, pe acoperişuri, prin curţi, oriunde e un spaţiu liber, vezi paturi de funie. Un timp am continuat să dorm în cameră, căci mă simţeam jenată să mă culc în public. Dar a devenit pur şi simplu prea cald, aşa că acum mi-am târât şi eu patul afară, în curte, şi l-am aliniat cu cele ale familiei lui Inder Lal. Cei care ţin prăvălia, jos la parter, dorm şi ei în curte, şi tot aşa şi micul lor servitor şi încă alţii pe care nu i-am putut identifica. Suntem, prin urmare, o mulţime de persoane. Nu-mi mai pun cămaşa de noapte, ci dorm ca femeile indiene, într-un sari.

E uimitor ce linişte se aşterne. Când indienii dorm, dorm nu se încurcă. Nici adulţii, nici copiii nu au o oră anu-

mită de culcare. Când sunt obosiți, cad din picioare complet îmbrăcați, pe paturile lor de sfoară sau jos pe pământ, dacă nu au pat, și nu se mai mișcă până a doua zi în zori. Nu auzi decât pe câte cineva care se întâmplă să strige în somn, sau câte un câine – sau poate șacal – lătrând la lună. Stau trează ore în șir: de fericire, de fapt. Nu am avut niciodată parte de o asemenea senzație de comuniune. Culcată astfel, sub cerul deschis, am impresia că sunt cufundată în spațiu, dar nu într-un spațiu gol, căci în el sunt toți oamenii aceștia care dorm în jurul meu, tot orașul, iar eu sunt o parte din el. Ce deosebire față de camera mea din Londra, unde sunt adesea foate singură, având doar pereții la care să mă uit și cărțile pe care să le citesc.

În urmă cu câteva zile am auzit un sunet atât de ciudat încât pentru moment nu am reacționat, ci am stat așa culcată, ascultându-l: o tânguire stridentă, pătrunzând prin noapte. Nu părea glas omenesc. Dar era. Până să mă ridic din pat, mama lui Inder Lal ajunsese lângă Ritu și-i pusese mâna pe gură. Fata se zbătea, dar mama avea mai multă forță. Încă nu se mișcase nimeni și mama se străduia, cu disperare, să o stăpânească. Am ajutat-o să o ducem pe Ritu în casă și, când am aprins lumina, i-am văzut ochii dilatați de frică, deasupra mâinii pe care mama tot i-o mai ținea pe gură.

Când sunetele acelea stranii s-au oprit complet, mama i-a dat drumul și Ritu a căzut jos pe dușumea și a rămas acolo ghemuită, cu fața ascunsă între genunchi. Stătea liniștită acum, cu excepția unor spasme rare, care îi cutremurau trupul mic ca de pasăre. Mama se duse la ulcioarele în care păstra orezul, luă un pumn și-l presără peste capul lui Ritu. Boabele de orez căzură din părul fetei, cu excepția câtorva care rămăseseră lipite. Fata tot nu se mișca. Mama își închidea și își deschidea pumnii și își rotea mâna pe deasupra capului aplecat, pocnindu-și încheieturile și murmurând în același timp un descântec. Curând Ritu se ridică în picioare, cu urme de lacrimi pe obraz, istovită, dar

altfel normală. Toate trei am ieşit din nou afară şi ne-am întins pe paturile noastre, alături de ceilalţi care nu se mişcaseră. A doua zi nici mama, nici Ritu nu a amintit despre cele întâmplate, era de parcă nu s-ar fi petrecut nimic, doar în părul lui Ritu rămăseseră câteva fire de orez.

20 martie. Ca urmare a acelei nopţi, mama lui Inder Lal şi cu mine ne-am simţit mai apropiate. Am devenit prietene. Mă întovărăşeşte adesea la bazar şi îl ceartă pe negustor dacă nu-mi dă legumele cele mai bune. Are grijă ca nimeni să nu mă încarce la preţ. Înţeleg acum mult mai bine hindustana ei şi ea ceva dintr-a mea, deşi tot o mai face să râdă. Dar ea vorbeşte mai tot timpul şi mie îmi place să o ascult, mai ales când îmi povesteşte despre ea însăşi. Am impresia că, deşi văduvă, viaţa ei nu a fost niciodată mai plăcută ca acum. Nu pare să aibă o părere prea bună despre căsătorie. Mi-a spus că primii ani sunt întotdeauna cei mai grei, din cauză că îţi este dor de casa tatălui tău şi nu te gândeşti decât la ea: nu-i uşor să te obişnuieşti cu noua ta familie şi să o accepţi pe soacră drept stăpână. Rareori îl pomeneşte pe soţul ei mort, deci presupun că nu era mare lucru de capul lui. Dar pare să fie în relaţii foarte strânse cu fiul ei. Ea şi Ritu sunt cele care au grijă de el, servindu-i de pildă mesele şi pregătindu-i hainele. Pare foarte mândră de faptul că el lucrează ca funcţionar guvernamental într-un birou, în loc să vândă într-o prăvălie ca tatăl său (acesta fusese băcan).

Este un pas important înainte pentru el şi totodată şi pentru ea. Nu-i de mirare că îşi ţine fruntea sus când umblă prin oraş. Are vreo cincizeci de ani, dar e voinică şi sănătoasă şi plină de vigoare feminină. Spre deosebire de Ritu, nu-şi petrece tot timpul acasă, ci iese împreună cu prietenele ei care sunt în majoritate tot văduve sănătoase ca şi ea. Colindă singure prin oraş şi nu le pasă deloc dacă sariul le lunecă jos de pe cap, ba chiar şi de pe sâni. Flecăresc, fac glume şi chicotesc ca nişte eleve de şcoală, cu totul altfel

decât nurorile lor, pe care le vezi uneori ascunzându-se în spatele lor, bine acoperite de văluri, tăcute şi cu privirea plecată, caracteristică prizonierilor supravegheaţi.

De când am devenit prietene, mama lui Inder Lal mă invită şi pe mine la câte o plimbare de-a ei. M-a prezentat tuturor prietenelor, inclusiv celei care le este un fel de conducător, o altă văduvă, pe care o numesc „Maji", deşi nu este mult mai în vârstă decât ele. Se spune că Maji are anumite puteri şi, deşi nu ştiu despre ce este vorba, îmi dă impresia că are ceva în plus faţă de alte persoane, fie că este vorba doar de mai multă vitalitate şi vigoare. Pare să fie plină până la refuz de aceste calităţi. Trăieşte simplu, într-o mică colibă sub un pom. Este un loc încântător, alături de lacul unde merg băieţii să se scalde şi de o mulţime de vechi morminte regale. Când m-au luat să o cunosc, ne-am târât până în interiorul colibei şi ne-am aşezat toate jos pe podeaua de lut. Mi-a făcut plăcere să fac parte din grupul acelor văduve, erau toate vesele şi prietenoase, şi deşi nu prea am putut lua parte la conversaţie, am zâmbit şi am dat din cap. Când au început să cânte imnuri – conduse de Maji, care cânta cu mult foc, sărind în sus de entuziasm – am încercat să cânt şi eu cu ele, ceea ce părea să le bucure.

Altă dată mama lui Inder Lal m-a luat să-mi arate mormintele unor *suttee* *. Am traversat bazarul şi am ieşit printr-o poartă a oraşului, ca să o luăm apoi pe o şosea plină de praf, pe care am tot mers până am ajuns la o cisternă, sau rezervor, plasat la marginea drumului. Aici mama lui Inder Lal mi-a arătat un grup de monumente mici, care se aflau sub un arbore. Nu erau mai mari decât nişte pietre de hotar, deşi unele aveau o cupolă mică în vârf. Pe piatră se vedeau siluete primitive scrijelite subţire cât firul de păr, reprezentându-l probabil pe soţ, cu soţia lui credincioasă care s-a lăsat arsă împreună cu el. Pe mine m-au trecut fiorii,

---

**Suttee* = văduvă hindusă care la moartea soţului este arsă, cu sau fără voinţa ei, pe rugul funerar al soţului ei; denumire a acestui ritual.

dar mama lui Inder Lal şi-a împreunat mâinile pioasă în faţa lor. Pe una dintre ele a împodobit-o cu o cununiţă de trandafiri şi gălbinele pe care o adusese special. Mi-a povestit că, în anumite zile ale anului, vine împreună cu prietenele ei şi aduc lapte, dulciuri şi flori ca să le slăvească pe aceste văduve ce făcuseră sacrificiul suprem. Părea plină de respect şi de veneraţie faţă de această veche tradiţie. Ba chiar părea să-i pară rău – ei, văduvei vesele! – că obiceiul a fost curmat. Fusese declarat ilegal în 1929. Mi-a arătat mormântul ultimei *suttee*, despre care bineînţeles ştiam, căci ritualul avusese loc pe timpul Oliviei. Deşi monumentul data numai din 1923, părea la fel de îmbătrânit de vreme ca şi celelalte.

1923

ÎNTÂMPLAREA A AVUT LOC tocmai când domnul Crawford era plecat într-o inspecţie şi Douglas rămăsese singur răspunzător de district. Murise un neguţător de grâne şi soţia lui fusese forţată de rude să se lase arsă pe rugul funerar, o dată cu el. Douglas alergase la faţa locului de îndată ce primise vestea, dar ajunsese prea târziu ca să mai salveze femeia. Nu mai putuse face altceva decât să-i aresteze pe instigatorii principali, fiii şi cumnaţii ei şi un preot. Toată lumea îl lăudase pe Douglas pentru calmul şi competenţa cu care stăpânise situaţia. Până şi nababul ţinuse să-l felicite, dar Douglas acceptase felicitările destul de rece. Nababul nu observă sau se prefăcu că nu observă.

Olivia tot nu-i povestise lui Douglas despre picnicul organizat de nabab şi nici despre vizitele care urmaseră; acum venea cam o dată la două sau trei zile, de obicei cu toată suita lui. Nu că n-ar fi dorit să-i spună lui Douglas – firește că dorea! – dar el se întorcea întotdeauna atât de târziu acasă şi avea atâtea preocupări de serviciu, încât părea

să nu se ivească niciodată prilejul de a-i spune. Odată însă nababul a întârziat până s-a întors Douglas acasă. Intenţionase probabil să se întâmple astfel, căci în ziua aceea tinerii care îl însoţeau de obicei nu erau cu el. Dacă Olivia se temuse de această întâlnire, nu avusese motiv, căci nababul se comportă perfect. Sări în picioare ca să-l întâmpine pe Douglas, întinzându-i ambele mâini, cu cel mai cald salut englezesc. S-ar fi părut că el este stăpânul, că se află la el acasă şi are datoria să-l facă pe Douglas să se simtă cât mai bine venit. Îi spuse imediat că scopul pentru care trecuse pe la el era să-l felicite pe Douglas pentru promptitudinea cu care acţionase. Când Douglas, rece şi depreciativ, îi răspunse că regretă de a nu fi fost suficient de prompt ca să ajungă înaintea şi nu după consumarea evenimentului, nababul ridică din umeri înţelegător.

„Ce-i de făcut, domnule Rivers? Oamenii aceştia nu vor deloc să înveţe. Orice am face, ei tot nu se lasă de obiceiurile lor barbare. Dar, domnule Rivers, cât de mult v-a lăudat toată lumea pentru felul cum v-aţi comportat cu prilejul acelei întâmplări nenorocite. Toţi sunt de aceeaşi părere."

„Nu sunteţi bine informat," răspunse Douglas. „Mulţi murmură împotriva mea. Se pare că cei pe care i-am închis, rudele nefericitei femei, sunt consideraţi de unii drept martiri. Ba chiar astăzi a fost o mică agitaţie în faţa închisorii." Aruncă o privire rapidă şi pătrunzătoare spre Olivia. „Să nu-ţi faci griji, draga mea. Nu a fost nimic care să nu poată fi stăpânit cu uşurinţă."

„Bineînţeles că nu trebuie să fiţi îngrijorată, doamnă Rivers!" O asigură şi nababul. „Unde este prezent domnul Rivers, nu lipseşte un control serios şi o acţiune energică. Aşa cum şi trebuie să fie. Căci altfel oamenii aceştia nu pot fi stăpâniţi. Toţi s-ar cuveni să vă poarte recunoştinţă, domnule Rivers, pentru mâna dumneavoastră de fier." Spunând aceasta îl privea pe Douglas ca de la bărbat la bărbat, fără să ia în seamă faptul că Douglas nu-l privea şi el la fel.

De îndată ce domnul Crawford s-a întors din inspecţie, îi invită la o cină la care subiectul principal al conversaţiei fu cazul acela de *suttee*. Douglas fu din nou lăudat. Deşi se simţea jenat – se juca nervos cu bucata lui de pâine prăjită – era şi mândru, căci îşi respecta mult superiorii şi ţinea ca ei să aibă o părere bună despre el. În afară de Douglas şi Olivia, ceilalţi invitaţi erau soţii Minnies şi doctorul Saunders (doamna Saunders nu se simţise destul de bine ca să accepte invitaţia). Erau de fapt aceleaşi persoane ca de obicei, nemaifiind alţi funcţionari englezi în district. Şi masa era ca de obicei. Aceeaşi mâncare fadă şi apoasă, pe care probabil soţii Crawford ar fi mâncat-o şi acasă, doar că bucătarul indian reuşise cumva să o facă şi mai diluată. Totuşi, felul cum erau serviţi de servitorii care purtau turban şi brâu lat era impresionant. Şi tot aşa erau farfuriile şi tacâmurile. Doamna Crawford le primise de la bunica ei care le cumpărase la Calcutta, la o licitaţie unde se vindeau obiectele unui bancher englez care dăduse faliment.

Se vorbi despre cazul recent de *suttee* şi apoi invitaţii amintiră cazuri similare, petrecute mai demult. Le cunoşteau nu atât din propria lor experienţă, ci dintr-un tezaur de amintiri adunate timp de mai multe generaţii şi interesante probabil pentru cine le cunoştea. Singura persoană dintre cei prezenţi care nu era la curent, în afară de Olivia, era doctorul Saunders. Se concentra asupra mâncării şi doar din când în când contribuia şi el la conversaţie, scoţând exclamaţii de exasperare. Dar ceilalţi povesteau întâmplările fără nici un comentariu moral, deşi erau întâmplări care făceau să ţi se ridice părul măciucă. Şi nu numai că păstrau un ton detaşat, dar aveau chiar şi acel mic surâs de toleranţă, de afecţiune, ba chiar de amuzament, pe care Olivia începuse să-l cunoască bine. Erau ca nişte părinţi buni: toţi iubeau India, indiferent de poznele de care era capabilă.

„Nu uitaţi faptul", spuse maiorul Minnies, „că au

existat cazuri în care însăşi soţia a dorit să fie arsă împreună cu soţul mort."

„Nu cred nici un cuvânt din toate acestea", afirmă doctorul Saunders.

„Dar nu cred că în cazul «doamnei tale» care a făcut *suttee*, a participat şi ea din toată inima," spuse domnul Crawford, făcând din ochi spre Douglas.

„Nu," spuse Douglas, fără să mai intre în amănunte.

Olivia privi spre el şi spuse: „Cum poţi să fii atât de sigur?" Era ca o provocare, aşa cum de altfel şi intenţionase. Nu-i vorbise mult despre *suttee*, vrând să o scutească de amănunte care erau într-adevăr groaznice; avea să audă ţipetele acelei femei până la sfârşitul zilelor lui. Dar Oliviei nu-i plăcea să fie cruţată. „Este o parte a religiei lor, nu? După câte ştiu, nu este intenţia noastră să ne amestecăm în credinţa lor." Privea în jos la farfuria cu supă Windsor şi nu spre Douglas, dar continuă cu încăpăţânare: „Şi fără să vorbim despre religie, aceasta *este* cultura lor şi ce drept avem noi să ne amestecăm în cultura cuiva, mai ales când este una atât de veche ca a lor?"

„Cultură! " strigă doctorul Saunders. „Ai stat probabil de vorbă cu ticălosul acela de Horsham!" Olivia nu era la curent, dar cuvintele ei le aminteau pe cele ale unui membru din parlamentul englez care trecuse cu un an în urmă prin district şi-i stârnise pe toţi.

Totuşi doctorul Saunders şi Douglas erau singurii pe care Olivia îi enervase. Ceilalţi comentau cavalereşte punctul ei de vedere, de parcă putea fi luat în serios. Vorbeau despre sacralitatea practicilor religioase, luând în consideraţie chiar posibilitatea unui *suttee* voluntar. Ajunseră însă la concluzia că oricum ai suci-o şi ai învârti-o, rămâne tot o sinucidere, şi încă una deosebit de oribilă.

„Ştiu", spuse abătută Olivia. Nu dorea să pledeze pentru arderea văduvelor, dar faptul că toţi ceilalţi erau atât de siguri – toleranţi şi zâmbitori, dar siguri – o făcea să adopte

un punct de vedere diferit de al lor. „Dar în teorie este, nu-i așa, o idee *nobilă* . În teorie," insistă ea. Fără să îndrăznească să se uite în direcția lui Douglas, știa că șade foarte drept, cu buzele lui subțiri strânse și privirea rece. Continuă cu un fel de disperare: „Vreau să spun că dorești să sfârșești și tu o dată cu persoana care îți este cea mai dragă din lume. Că nu mai vrei să trăiești, dacă ea nu mai este."

„Sălbăticie," declară doctorul Saunders. „Așa cum sunt toate în țara aceasta. Curată sălbăticie și barbarie. Am văzut niște lucruri, la mine la spital, despre care nici nu vreau să vă vorbesc, mai ales când sunt prezente doamnele. Mutilări peste măsură de sinistre și oribile. Și toate, nu uitați, făcute în numele religiei. Dacă și asta este religie, atunci, pe cinstea mea," spuse el cu atâta tărie și patimă încât bătrânul valet cu barba vopsită cu henné tremură din cap până în picioare, „aș fi mândru să mă numesc ateu."

Dar maiorul Minnies – poate din dorința de a fi curtenitor – trecu de partea Oliviei, povestind o întâmplare care, într-un fel, îi împărtășea punctul de vedere. Nu era ceva ce i se întâmplase lui personal, ci cu o sută de ani în urmă colonelului Sleeman, pe când era răspunzător de districtul Jabalpore. Sleeman încercase să împiedice o văduvă să comită *suttee*, dar fusese înfrânt de hotărârea ei de a dispărea împreună cu cadavrul soțului.

„Acela a fost într-adevăr un *suttee* voluntar," îi spuse maiorul Oliviei. "Atât fiii ei, cât și restul familiei împărtășeau părerea colonelului Sleeman și încercau să o împiedice, dar nu a folosit la nimic. Era hotărâtă; a stat patru zile pe o stâncă în mijlocul râului amenințând că, dacă nu i se va îngădui să fie arsă, nu o vor putea împiedica să moară de foame. În nici într-un caz nu avea de gând să supraviețuiască. În cele din urmă Sleeman a trebuit să cedeze – da, a pierdut partida aceea, dar să vă spun ceva – vorbea despre bătrână cu respect. Nu era fanatică; nici măcar nu făcea caz de situația ei. Stătea acolo liniștită, aștepta și repe-

ta că nu doreşte decât să piară împreună cu soţul ei. Era ceva nobil în comportamentul ei," spuse maiorul, şi de data aceasta nu mai părea nicidecum tolerant şi amuzat.

„Mă tem că e ceva prea nobil pentru mine," spuse Beth Crawford. Ca gazdă simţea probabil că a venit momentul să schimbe tonul. „Oricât de mult ţin eu la tine, dragă băiete," i se adresă ea soţului care stătea de cealaltă parte a mesei, „nu-mi vine să cred că aş fi în stare ..."

„Ba eu aş fi!" strigă Olivia, cu atâta pasiune, încât toţi tăcură uitându-se la ea. O privi şi Douglas şi, de data aceasta, îndrăzni şi ea să ridice privirea spre el, chiar dacă *era* supărat pe ea. „Este ceea ce mi-aş dori şi eu. Vreau să spun că nu aş vrea să continui să trăiesc. Aş accepta *bucuroasă* un asemenea obicei."

Ochii li se întâlniră pe deasupra mesei. Văzu cum privirea lui dură se înmoaie de tandreţe. Ştia că simţeau amândoi la fel. Sentimentele i se intensificară în aşa măsură încât se sfii să se mai uite spre el. Îşi coborî priverea spre farfurie şi începu să taie cuminte bucata tare de pui cu sos de făină, care luase locul bucăţii tari de peşte prăjit care li se servise mai înainte, gândindu-se că, de fapt, totul era destul de uşor de îndurat şi de depăşit atâta vreme cât ea şi Douglas aveau unul pentru celălalt sentimentele pe care le aveau.

* * * *

30 martie. A trebuit să mă duc la poştă şi apoi am aşteptat, ca de obicei, să mă întorc acasă cu Inder Lal. Ajungând în dreptul mormintelor regale – alături de lac şi de coliba lui Maji – am auzit din interiorul unuia nişte sunete ciudate. Păreau gemete. Inder Lal spuse: „E mai bine să mergem acasă." Dar când eram în dreptul mormântului următor – se afla un grup întreg, aparţinând toate unei familii regale din secolul al XIV-lea – am auzit din nou acelaşi sunet, venind din spatele nostru. Era într-adevăr un geamăt. În ciuda

protestelor lui Inder Lal, m-am întors să văd ce poate fi. Am coborât treptele; mormintele acestea, deşi nu au pereţi laterali, ci sunt îngrădite doar cu arcade şi grilaje, sunt foarte întunecate. La început nu am putut desluşi decât forma mai multor sarcofage îngrămădite în centru, dar când s-a repetat geamătul, mi-am dat seama că vine dinspre o altă formă, ghemuită într-un colţ. Era o siluetă omenească, îmbrăcată în ceva portocaliu. M-am apropiat – Inder Lal striga de afară să mă feresc – şi m-am aplecat să văd cine geme. L-am recunoscut pe Chid, acel *sadhu* alb pe care îl întâlnisem nu demult în faţa casei de odihnă pentru călători.

Avea toate bunurile sale lângă el: o boccea, o umbrelă, mătăniile şi blidul de cerşit, toate răspândite pe jos, iar el stătea sprijinit de o arcadă cu grilaj. Mai erau şi câteva bucăţele de chiflă uscată pe un ziar. Mi-a spus că nu-şi dădea seama de când stătea acolo, uneori era întuneric şi alteori şi mai întuneric. Fusese dat afară din casa de odihnă pentru călători când cei doi tovarăşi ai săi plecaseră mai departe. Încercase şi el să-şi continue pelerinajul, dar simţindu-se foarte bolnav pe drum, se târâse înapoi la Satipur. Spunea că se simte încă foarte rău. Zăcuse acolo de unul singur şi nu-l supărase nimeni, căci nu dăduse nimeni peste el, cu excepţia unui câine vagabond care l-a mirosit o dată şi apoi a plecat.

Inder Lal, stând prudent la distanţă, sub o boltă, mă preveni: „Fii atentă!"

„N-ai teamă," i-am răspuns.„E cineva pe care îl cunosc." Am pipăit fruntea lui Chid şi am văzut că arde. Gemea.

„Mi-e sete... şi mi-e foame," adăugă el, bătându-se tare peste stomac ca cerşetorii indieni, ca să te facă să auzi că sună a gol.

Inder Lal se apropiase cu băgare de seamă şi privea acum în jos spre Chid. „De ce e îmbrăcat aşa?" întrebă el.

„E un *sadhu,*" i-am explicat eu.

„Cum poate fi *sadhu* ?"

„A studiat religia hindusă."

Era groaznic în interiorul mormântului; se simţea miros acru de murdărie de liliac şi mă tem că şi Chid fusese destul de lipsit de respect şi folosise locul drept closet. Mă întrebam ce să fac cu el. Nu-l puteam lăsa acolo, dar unde să-l duc?

„Ce a studiat?" mă întrebă Inder Lal. Acum i se trezise interesul. „Ce ai studiat?" îl examină el. „Cunoşti *Puranas?* Şi ce ştii despre *Brahmanas?* "

Chid nu auzi întrebările. Privea spre mine, cu ochi rugători şi febrili: „Locuieşti pe aproape?" mă întrebă el. „Dacă e *foarte* aproape, aş putea merge."

Aveam îndoielile mele, dar lui Inder Lal îi surâdea ideea de a-l lua pe Chid acasă cu noi.

20 aprilie. Deşi după câteva zile lui Chid i-a scăzut febra, nu dădea semne de plecare. Bănuiesc că după toate peregrinările lui prin India, se simţea bine la mine în cameră. Dar, în ceea ce mă priveşte, nu-i nici o plăcere. A trebuit să încui toate hârtiile – scrisorile Oliviei şi jurnalul acesta – nu pentru că aş avea ceva împotrivă ca el să le citească (nici nu cred, de altfel, că l-ar interesa), dar pentru că deja le-a răscolit şi le-a lăsat împrăştiate şi cu urme de degete murdare. Urmele acestea de degete se văd acum peste tot la mine în odaie. Nu ascunde faptul că îmi umblă prin lucruri şi-şi ia ceea ce îi trebuie: mi-a explicat, de altfel, că este împotriva sentimentului de proprietate şi crede că e rău ca oamenii să se ataşeze de obiecte. Nu este pretenţios – mănâncă tot ce-i pregătesc şi-i mulţumit cu orice i se dă. Petrece o mulţime de timp umblând prin oraş şi a devenit o apariţie atât de obişnuită încât până şi copiii s-au săturat să alerge după el. Unii negustori îi îngăduie să stea cu ei în dughean şi uneori când şade acolo turceşte şi îşi expune ideile filozofice, se adună în jurul lui o întreagă mulţime.

Toată lumea consideră că este un privilegiu pentru

mine să-l găzduiesc în camera mea. Se pare că mi s-a oferit un prilej excelent să-mi câştig un merit, miluind un sfânt. Dacă Chid este într-adevăr sfânt rămâne de văzut, dar din punctul de vedere al celor din oraş, a făcut primii paşi promiţători, răzându-se pe cap şi aruncându-şi hainele, fapte care par să le risipească multe îndoieli. I-am văzut comportându-se la fel cu sfinţii indieni care trec adesea prin oraş, în hainele lor gălbui, cu mătăniile şi blidul de cerşit. În general, mie îmi fac impresia unor bande de pungaşi nerușinați – unii dintre ei sunt complet drogaţi, alţii cât se poate de impertinenţi, având toţi, după părerea mea, chipuri viclene şi lacome. Dar când trec pe străzi, unii pe jumătate goi, alţii goi de-a binelea, ciocănind cu toiagul lor de pelerini şi strigând numele lui Dumnezeu, aşa cum îşi strigă marchitanii marfa, lumea iese alergând din case ca să le pună pomeni în blidul din mâna întinsă. Şi Chid are un asemenea blid şi de multe ori lumea îi pune câte ceva în el – o banană sau o guavă – pe care le mănâncă de unul singur, într-un colţ al camerei mele, aruncând apoi cojile pe podea. Când îi spun să le adune, se supune destul de blajin.

Inder Lal îl admiră mult pe Chid. De îndată ce se întoarce de la birou, urcă sus la mine în cameră şi rămâne ore întregi ca să-l asculte. Chid îi vorbeşte despre centrele de energie din interiorul corpului şi de metodele folosite pentru a le declanşa. Arată când spre ţeasta capului, când se torsionează ca să-şi împungă degetul la baza coloanei vertebrale, apoi îşi flutură mâinile în aer, vrând parcă să atragă forţele spirituale aflate acolo. Pe mine mă plictisesc de moarte toate acestea. După părerea mea, Chid a cules de ici de colo frânturi de cunoştinţe spirituale şi religioase, şi cum nu este nici inteligent, nici prea cultivat, au fermentat toate la el în cap şi te face să crezi uneori că este puţin nebun. Poate că şi este puţin nebun.

Tot nu ştiu nimic despre el. Uneori îmi spune câte un amănunt despre persoana lui, dar de fiecare dată altceva, şi

îmi este cu neputinţă să le leg între ele. În orice caz, fiind informaţii ce privesc dezvoltarea vieţii lui spirituale, sunt mai degrabă abstracte decât personale. Inder Lal mă asigură că este ceva normal, deoarece Chid nu are un trecut personal. Când cineva devine ascet hindus, toată viaţa lui anterioară – de fapt, vieţile lui anterioare – tot ce a gândit, a făcut sau a fost cândva este ars. Ars în adevăratul sens al cuvântului, căci se aprinde un rug funerar, iar hainele şi părul aspirantului care sunt arse în foc constituie o incinerare simbolică. Chid s-a supus acestei ceremonii, astfel că acum, după cum explică Inder Lal, ceea ce vedem în faţa noastră nu-i nimic altceva decât un *sadhu* hindus. Totuşi şi-a păstrat accentul moale din Midlands, ceea ce face ca tot ce spune să sune şi mai bizar.

Este veşnic flămând şi nu numai de hrană. Are mereu nevoie de dragoste sexuală şi pare să considere ca de la sine înţeles că o va primi de la mine, aşa cum primeşte mâncarea. Nu am avut niciodată, în asemenea măsură, sentimentul că cineva se foloseşte de mine. De fapt recunoaşte şi el că o face; se foloseşte de mine, spune el, ca să atingă un nivel superior de conştiinţă, prin forţa generată de noi în urma actului sexual. Nu ştiu nici eu de ce i-am dat voie. Sunt mult mai înaltă şi mai voinică decât el şi mi-ar fi fost uşor să-l ţin la distanţă. Dar se pare că există într-adevăr ceva, o emanaţie care nu vine de la el, ci de la o forţă în afara lui; el însuşi este mai degrabă asexuat: obrajii îi sunt netezi, cu excepţia unor tuleie rare şi blonde, şi este teribil de slab, ca un băiat de curând sculat după o boală. Dar este într-o erecţie permanentă şi ajunge la dimensiuni impresionante, amintindu-mi de zeul Shiva, al cărui membru uriaş este adorat de femeile hinduse credincioase. În asemenea momente am impresia că sexul lui este o emanaţie a practicilor sale spirituale, a tuturor acelor rugăciuni pe care le cântă, cu mătăniile în mână, stând pe duşumeaua camerei mele.

15 aprilie. Legenda sanctuarului lui Baba Firdaus este tipică pentru felul cum se încâlcesc astfel de istorii în India. Aşa cum îi explicase nababul Oliviei, monumentul fusese construit de strămoşul său, Amanullah Khan, în cinstea unui fachir musulman care îi oferise adăpost. În prezent este însă considerat sacru de femeile hinduse, deoarece cred că aducând aici ofrande se vindecă de sterilitate. Dar este sacru numai o singură zi pe an. Diferite interpretări stau la baza acestei credinţe. Unii spun că o femeie care nu putea avea copii fusese gonită de la casa soţului pentru ca el să se poată recăsători. În ziua în care el îşi serba a doua căsătorie, prima lui nevastă veni să-şi ascundă ruşinea şi durerea în poiana lui Baba Firdaus. Aici avu o prevestire: la nouă luni după acea dată avea să nască un copil. Prevestirea se adeveri. Ziua festivă se numeşte *Pati ki Shadi*, adică Ziua Nunţii Soţului. Dar există, aşa cum am spus, numeroase interpretări, foarte diferite unele de altele, ba chiar contradictorii.

Ieri a fost Ziua Nunţii Soţului şi am însoţit-o pe mama lui Inder Lal şi pe prietenele ei la locul sfânt. Am plecat cu un autobuz, îngrămădite între alte femei care aveau aceeaşi destinaţie. Cele mai multe erau mai în vârstă şi era vădit că şi pentru ele obiectul pelerinajului nu era decât o excursie plăcută. Toate aduseseră mâncare din belşug, pe care o împărţeau, făcând multe glume. Unele însoţeau câte o noră fără copii, dar acestea stăteau tăcute, mai în urmă. Ritu, care avea destui copii, fusese lăsată acasă.

Doream de mult timp să vizitez sanctuarul lui Baba Firdaus, dar ieri nu am reuşit să văd mare lucru. Nu semăna deloc cu imaginea pe care mi-o făcusem despre locul favorit de picnic al nababului. Se organizase un mic şi vesel iarmaroc, cu călueşei şubrezi, un carusel de lemn care se învârtea şi rânduri de tarabe pe care se vindeau alimente pătate de muşte. Dintr-un difuzor atârnat de un copac răsunau imnuri religioase. Nici nu am reuşit să văd sanctuarul lui Baba Firdaus, căci o puzderie de oameni se

îngrămădiseră în dreptul lui şi toţi încercau să se apropie. Ne-am alăturat şi noi celorlalţi, împingându-ne în aceeaşi direcţie. Până să ajungi la ţintă, asudând şi luptându-te cu mulţimea, ţi se golea capul de orice idee şi nu puteai decât să iei şi tu parte la ceea ce se petrecea. N-am reuşit niciodată să mă lămuresc ce se petrecea, de fapt, acolo. Era un preot care primea ofrande. Nişte femei – bătrâne, deci care nu puteau cere binecuvântarea specifică locului – fuseseră cuprinse de zel religios şi strigau tare numele lui Dumnezeu, de parcă le durea ceva, iar unele încercau să facă mătănii, deşi era greu din cauza lipsei de spaţiu. Nu ştiam ce aveam de făcut, dar, în orice caz, chiar faptul că am ajuns acolo părea să fie suficient.

Micul nostru grup îşi găsi un loc sub un copac, unde ne-am aşezat toate în cerc şi am mâncat şi am băut, aşa cum făcusem tot timpul de la plecarea de acasă. Una dintre bătrâne ne povesti despre o tânără care fusese sfătuită să-şi facă o operaţie ca să-şi desfunde trompele, dar în schimb fusese adusă aici de soacra ei şi la scurt timp rămăsese gravidă. (De fapt, povestea se termina prost: o altă femeie îi făcuse farmece soţului, care în consecinţă îşi goni de acasă nevasta cu copilul nou-născut.) Mai erau şi alte poveşti, şi mie îmi plăcea să le ascult, aşa cum îmi plăcea şi să stau acolo, cu prietenele mele, în mijlocul acelei scene sărbătoreşti. Simţeam că fac şi eu parte din toate. Fusesem absorbită, aşa cum fusesem absorbită şi de mulţimea care se ruga, îngrămădită în faţa altarului.

Prietenele se întoarseră spre mine: „Şi ce-i cu tine? Tu pentru ce te-ai rugat?" Mă tachinau râzând. Le-am spus că nu m-au adus la locul potrivit; mai întâi ar fi trebuit să mă ducă la unul care să-mi procure nu copii, ci un soţ. Alte râsete... Dar de fapt vorbeau serios (subiectul era foarte serios), şi poate şi gândurile mele erau altele decât de obicei.

1923

ZIUA NUNȚII SOȚULUI era întotdeauna un moment foarte dificil pentru maiorul Minnies. Cum sanctuarul lui Baba Firdaus se afla în statul nababului, maiorul nu putea face mare lucru, în afară de a da sfaturi. Era ceea ce și făcea: din ce în ce mai multe sfaturi, pe măsură ce ziua se apropia. Nu-l descuraja faptul că nababul râdea de el spunându-i: „Dragă domnule maior, va fi fără îndoială întocmai cum spui dumneata. De ce îți faci atâtea griji?" Dar maiorul își făcea griji și nu fără motiv.

Pe vremea aceea locuitorii din Khatm erau în mare proporție musulmani (situația s-a schimbat în 1947, când musulmanii au fost sau omorâți, sau au emigrat în Pakistan). Însuși nababul era musulman și tot așa aproape jumătate din supușii săi. Multora le displăcea să vadă cum hindușii dădeau buzna să venereze altarul lui Baba Firdaus și întotdeauna aveau grijă ca în ziua respectivă să provoace tulburări. Ele nu aveau neapărat loc în preajma sanctuarului. Puteau să izbucnească în bazar, între două grupuri antagoniste, dintr-un motiv lipsit de importanță, ca de pildă o datorie de la jocurile de noroc. Dar nu trecea mult până când conflictul devenea violent și creștea până la acea intensitate teribilă pe care numai convingerile religioase o pot provoca. Contribuia și faptul că zilele respective cădeau în perioada în care căldura verii tocmai începea să se instaleze (mai târziu, când arșița era în toi și zilele fierbinți se succedau la nesfârșit, erau toți prea toropiți ca să se lase îmboldiți de vrajbă). Așa că pe măsură ce ziua se apropia, situația părea gata să explodeze și maiorul repeta: „Vigilență, vigilență", iar nababul râdea de el binevoitor.

În acea primă vară a Oliviei, de Ziua Nunții Soțului avuseseră cu siguranță loc ciocniri în Khatm. Olivia nu era foarte conștientă de ele, închisă cum era în bungaloul cu storurile trase, din cartierul rezidențial. Dar, totuși, o anu-

mită nelinişte pătrunsese chiar şi în salonul galben, plăcut, unde îşi petrecea timpul cântând Schumann la pian. Casa trebuia ţinută cât mai ermetic închisă, căci afară se dezlănţuise o furtună de nisip. Olivia nu reuşi să se concentreze mult timp asupra lui Schumann. Se tot gândea la Douglas: încercase el să nu arate nimic, dar ea ştia bine că de zile întregi era îngrijorat. Statul Satipur se învecina cu Khatm, iar conflictele sociale aveau tendinţa să se întindă ca un foc în pădure. Şi servitorii erau agitaţi; se certau tot timpul, ba unul se îmbăta, bătându-se cu un altul, pentru o femeie.

În cursul aceleiaşi dimineţi, ceva mai târziu, primi vizita doamnelor Crawford şi Minnies. Veniseră să o liniştească. O asigurară că nu are de ce să se teamă, căci domnul Crawford şi Douglas luaseră toate măsurile de precauţie în Satipur. *Aici*, cel puţin, se acţionase cu vigilenţa necesară; ar fi fost de dorit să se fi procedat la fel şi în Khatm, aşa cum îl rugase insistent maiorul Minnies pe nabab... „Acelaşi lucru s-a petrecut şi anul trecut," spuse doamna Minnies. „Arthur l-a prevenit, i-a repetat de nenumărate ori... 12 morţi şi 75 de răniţi... Bazarul cu ţesături, devastat. Chiar şi după o săptămână, când am trecut să-l văd, tot mai ardea înăbuşit. Arthur spunea că s-ar putea să fie şi mai rău anul acesta."

„E o crimă," spuse doamna Crawford foarte convinsă. „Când ar fi putut ţine în mână situaţia atât de uşor, dacă ar fi dorit!"

„Nababul?" se miră Olivia. „Dar bineînţeles că ar fi dorit!"

„Nu uita că şi el este musulman."

„Da, dar el nu-i ca ceilalţi, nu-i fanatic. Asta-i bună!" Ideea o făcu să râdă. Dar chipurile celorlalte două rămaseră întunecate. Insistă: „Este o persoană atât de modernă. Întocmai... aproape ca unul dintre noi, din acest punct de vedere. Vreau să spun că nu-i deloc superstiţios sau bigot. Este complet *emancipat*."

„Chiar crezi ceea ce spui?" zise doamna Crawford sec.

„Sunt absolut sigură. L-am auzit vorbind despre *suttee* şi vorbea întocmai ca un englez. Era teribil de dezgustat. A spus că-i ceva barbar."

„Nu mă miră că este de această părere. *Suttee* este o tradiţie hindusă. Ar fi fost altceva dacă era un obicei musulman. Cu totul altceva."

Oliviei nu-i venea să creadă. Nu putea, bineînţeles, să le contrazică şi nici chiar să aducă argumente. De fiecare dată aceasta era problema. Nu putea, nu avea dreptul să spună şi ea ceva, deoarece ele ştiau totul despre India, iar ea nimic. Dar pe nabab simţea că îl cunoştea *ea* şi nu ele. Pentru ele nu era decât o persoană cu care aveau relaţii oficiale, un domnitor indian. Dar pentru ea... da, îi era prieten. Prieten adevărat.

Se aştepta să fie bucuroasă să le vadă plecând, dar de fapt rămase şi mai tulburată ca înainte. Din vina lor: îi spuseseră toate poveştile acelea ca să o înspăimânte; şi ce urât vorbiseră despre nabab! Păşea în sus şi în jos prin salon, aranjând nervoasă florile (în acest anotimp nu erau decât oleandri, cu parfumul lor greu de migdală, şi iasomia care mirosea ca un drog). Schumann era insuportabil; închise pianul. Începu să-i scrie Marciei, dar Marcia era la Paris, şi cum puteai să-i *explici* ceva ce se petrecea aici cuiva care se afla acolo.

Afară se auzi o maşină. Nababul! Inima începu să-i bată şi nici nu-şi dădu seama cât de profundă îi era emoţia. Deschise uşa spre verandă şi dădu peste servitori, stând îngrămădiţi jos pe podea, cu capetele apropiate. Când o văzură, se ridicară iute în picioare. Praful îi năvăli imediat în ochi, în nări, printre dinţi; sufla în rafale spre încăpere. „Sunt eu!" strigă o voce din maşină. Nu era nababul, ci Harry.

O urmă grăbit înăuntru şi închise repede uşa. Nu

durase decât câteva clipe, dar praful deşertului se şi aşezase în straturi groase pe pian şi pe mătasea galbenă a fotoliilor.

„Eşti singur?" întrebă ea.

Dădu afirmativ din cap. Părea foarte mulţumit că a venit şi şedea cu capul pe spate şi cu ochii închişi.

„A trebuit să vin," spuse el. „Era din cale-afară de ..."

Se opri, căci intraseră doi servitori. Băteau energic mobila ca să iasă praful. Harry şi Olivia aşteptară tăcuţi să iasă servitorii. Dar până să plece ei, Harry părea că s-a răzgândit cu privire la ceea ce intenţionase să spună. Încercă să pară glumeţ: „Tânjeam după o oază."

„Ce se întâmplă la Khatm?" Nu-i răspunse, ci închise din nou ochii. „Am auzit că ar fi un fel de... ciocniri," insistă ea. „Despre ce e vorba? Spune-mi! Nu, trebuie să-mi spui!"

După o pauză Harry vorbi destul de iritat: „Cum pot eu să ştiu? La urma urmei, locuiesc în palat şi acolo nu se petrece nimic asemănător."

„Asemănător cu ce?"

„Cum pot eu să ştiu?" repetă el. „Am stat la mine în cameră ieri toată ziua şi toată dimineaţa de astăzi. Ce altceva poţi face pe căldura asta infernală? Te-ai uitat afară? Ai văzut tu singură cum este. Când încep furtunile de nisip, nu se mai opresc niciodată. Nu-i de mirare că toţi înnebunesc." Tăcu un timp de parcă i-ar fi fost teamă să nu spună prea mai mult, dar apoi adăugă, vorbind repede: „Şi pe mine m-a cuprins nebunia. Închis la mine în cameră şi gândindu-mă la ceea ce se petrece. Nu mă întreba ce! N-am de unde să ştiu. Acelaşi lucru s-a petrecut anul trecut şi acum doi ani. Dar anul acesta, mulţumesc Celui de Sus, am unde să mă duc. Când i-am cerut maşina ca să mă aducă aici, mi-a spus: «Bineînţeles, bineînţeles, dragul meu prieten.» Deşi era atât de preocupat, tot a găsit timp să-mi aranjeze plecarea. A spus şoferului pe ce drum să meargă ca să nu întâmpinăm dificultăţi. Pe drum n-am văzut nimic. Se auzeau nişte ţipete

dinspre bazar, dar puteau fi din zeci de motive, nu-i aşa? Când l-am întrebat dacă sunt în siguranţă în maşină, a exclamat: «Cum? În maşina *mea?* » A considerat că am făcut o glumă bună. Olivia, cântă-mi ceva. Orice."

Ea se aşează la pian şi când începu să cânte din nou Schumann, el exclamă „Grozav!" ca cineva căruia i se dă o băutură răcoritoare. De la un timp însă Olivia simţi că nu o mai ascultă. Lăsă să-i lunece mâinile de pe clape în poală. El nici nu-şi dădu seama că s-a oprit.

„Dacă mă gândesc bine, pot spune că-i şi mai rău în *interiorul* palatului. Căci este un du-te-vino neîntrerupt de oameni. Şi ce oameni! Nişte bandiţi declasaţi, nişte tipi pe care nu-i vezi, de altfel, niciodată în palat. Dar acum intră şi pleacă de ai zice că sunt la ei acasă şi se duc direct la el, de parcă ar fi dreptul lor. Iar el abia aşteaptă să-i vadă şi să-i asculte ce spun. Dacă e mulţumit, îi îmbrăţişează ca pe nişte fraţi. Ar trebui să-i vezi, ce mai mutre... E cineva acolo?"

„Cred că servitorii."

Privi prin glasvand şi-i văzu strânşi ciucure, stând jos ghemuiţi ca şi mai înainte. Simţind instinctiv că sunt priviţi, aceştia se ridicară şi se împrăştiară. Se reîntoarse şi se aşeză cât mai aproape de Harry, ca să poată vorbi cu vocea scăzută.

„Şi *el*, este atât de ciudat. Nu l-am văzut niciodată aşa ca în aceste zile. E teribil de agitat, nu e în stare să stea într-un loc, tot timpul aşteaptă, habar n-am ce. Ochii îi ard, crede-mă că nu exagerez. Şi orice fleac îl face să râdă. Se leagănă pe călcâie şi râde."

Harry închise ochii. „Este de o frumuseţe copleşitoare." Nu făcu această afirmaţie cu plăcere, ci ca pe ceva care te extenuează.

Deşi în seara aceea Douglas se întoarse acasă foarte târziu, Harry tot mai era acolo. Dacă lui Douglas nu-i plăcea Harry – şi Olivia ştia acest lucru – nu dădu nici un semn.

Dimpotrivă, păru mulțumit că îl vede. Nici nu vru să audă să-l lase să plece în noaptea aceea, ci dădu ordin șoferului să plece cu mașina la Khatm fără el. Harry păru încântat să rămână și să ia cina cu ei doi, la masa pe care Olivia o împodobea întotdeauna cu lumânări și flori.

Harry stătu noaptea aceea și a doua zi și ziua următoare. El și Olivia se înțelegeau foarte bine. Nu le păsa de furtuna de nisip care bântuia afară, ci țineau ușile și ferestrele bine închise și se ghemuiau în fotoliile galbene. Olivia interpreta la pian fragmente din *I Pagliacci* și Harry cânta cu o voce exagerată, ținând mâna pe inimă. Nu observară că intrase doamna Crawford, iar când o văzură, ea nu le îngădui să se oprească, ci începu să cânte și ea cu o voce frumoasă de contralto. „Ce plăcere!" spuse ea râzând ca o fată bună ce era.

Venise să vorbească despre Simla. Nu dorea să sâcâie pe nimeni, spuse ea, dar avea impresia că Olivia nu înțelege despre ce e vorba. Se întoarse spre Harry de parcă i-ar fi cerut ajutor. I-l dădu.

„Nu trebuie să rămâi aici vara, Olivia, e de nesuportat."

„Dar tu cum poți suporta?"

„Cine a spus că pot?"

Dar apoi, având senzația că și-a dat prea mult pe față sentimentele, se strădui să ia situația în glumă. „Se fac și la palat mii de planuri să plecăm imediat la Mussoorie. Ba chiar am împachetat și despachetat de vreo două ori." Râse din nou, deși cu un tremur nervos. „Exact la fel s-a întâmplat anul trecut și cu un an înainte... Până la urmă, nu plecăm niciodată. Lui Begum nu-i place acolo, așa că tot amână. Sau nu se simte bine, sau stelele nu sunt propice călătoriei, sau a cântat o bufniță la o oră nepotrivită. De fiecare dată se ivește câte ceva, de obicei după ce am împachetat și suntem gata de plecare. M-am obișnuit acum și eu ca toți ceilalți. Odată chiar s-a întâmplat să plecăm, în primul an după

sosirea mea în India. Nababul are o casă minunată, acolo sus, o vilă în stil elveţian, cu o nuanţă de catedrală gotică. Într-adevăr impresionantă. Şi nu mai puţin impresionantă este priveliştea. Chiar în faţa ta vezi... Cum se numeşte muntele acela unde se presupune că stă Shiva în mijlocul zăpezilor eterne? Oricum, nu am avut mult timp să mă bucur de el. S-a găsit un liliac mort tocmai în dormitorul lui Begum şi cum, firește, acesta este un semn de foarte rău augur, am împachetat imediat şi ne-am întors acasă, unde a trebuit să oficiem slujbe timp de vreo trei săptămâni fără întrerupere." Se întoarse brusc spre doamna Crawford şi-i spuse pripit: „Mama îmi tot scrie să mă întorc acasă. Nu se simte bine şi sunt îngrijorat din cauza ei. Locuieşte singură într-un apartament şi sunt trei ani de când am plecat."

„E mult, într-adevăr," spuse doamna Crawford.

„Nu urma să rămân decât şase luni, dar apoi, de fiecare dată când am adus vorba de plecare, din cauza mamei, în primul rând... Vedeţi, lui nu-i place. Nu-i place să fie părăsit de prieteni." Mai adăugă apoi: „Din cauză că se ataşează teribil de mult, e atât de... afectuos! Atât de cald! Are o inimă caldă." Privi spre duşumea.

După un timp, doamna Crawford spuse cu vocea ei veselă, practică: „Cunoşti familia Ross-Milbanks? El a reprezentat Apărarea Civilă în statul Cawnpore. Tocmai acum pleacă în concediu. Vor să se ducă cu maşina la Bombay, de unde iau vaporul. Cred că este vorba de nava Maloja, pe data de 4. În drum se opresc două nopţi la noi. Suntem foarte bucuroşi. Faptul că vin oameni din toată ţara să te viziteze este una dintre plăcerile mari ale Indiei."

„Dar, pe câte ştiu, pentru aceste vapoare biletele sunt reţinute din timp. Se ocupă toate cu luni de zile înainte de plecare," spuse Harry.

„O! Când e vorba de o singură cuşetă! Şi în orice caz se poate telefona domnului Gibbons, la Bombay..."

„Serios?" exclamă Harry atât de bucuros şi plin de speranţă încât o făcu să zâmbească.

„Cât se poate de serios," îl asigură ea.

În noaptea aceea, în pat, strânşi împreună sub plasa de ţânţari, Olivia îi spuse lui Douglas: „Dar Harry este oaspetele nababului."

„Şi ce dacă?"

„Dar nababul i-a plătit biletul. Şi l-a ţinut ca în sânul lui Avram tot timpul ăsta. Nu prea văd cum poate să... să fugă astfel de acolo." Adăugă apoi: „Cu prietenii doamnei Crawford."

„Draga mea, el este cel care doreşte să plece."

„Uneori da, uneori nu."

„Iată ceva prea subtil pentru mine. În orice caz, ar trebui să dorească."

„Te-ai săturat de prezenţa lui aici?"

„Dimpotrivă. Sunt bucuros să-l ştiu aici. E mai bine decât acolo."

„Dar nababul a fost atât de bun cu el!"

„Mâine trimit pe cineva să-i aducă bagajele."

„Douglas, eşti sigur că-i bine ce faci, dragul meu?"

Dar ziua următoare, era într-o duminică, veni însuşi nababul. Olivia şi Douglas erau la biserică şi când s-au întors acasă, Rolls Royce-ul lui era în faţa casei. Nababul însuşi stătea în salon cu Harry, care era îmbrăcat în pijama şi halat. Se părea că au avut deja o conversaţie lungă şi intimă.

Când nababul îi anunţă că a venit să-l ia pe Harry acasă, Douglas îl privi cu răceală. Nababul deveni mai cordial, le mulţumi că l-au găzduit şi adăugă: „Acum este din nou linişte la Khatm. Nu mai are de ce se teme." Zâmbi spre Harry, care îi răspunse timid la zâmbet.

Douglas strânse din dinţi; un muşchi al feţei îi tresărea puţin. Nababul continuă: „Aţi auzit probabil că au fost câteva mici ciocniri?"

Douglas privi drept înainte. Atât el, cât şi nababul stăteau în picioare. Erau la fel de înalţi şi de bine clădiţi. Olivia şi Harry, stând jos pe sofa, priveau în sus spre ei.

„Se întâmplă în fiecare an," spuse nababul. „Nu-i nimic serios. Se înfierbântă. Se răcesc apoi din nou. E ca vremea în anotimpul acesta."

„Am văzut lista cu morţii şi răniţii," spuse Douglas, cu vocea sugrumată.

„Dar de ce staţi în picioare?" strigă Olivia. Nimeni nu o luă în seamă.

„Se întâmplă în fiecare an," reluă nababul. „Nu-i nimic de făcut."

Douglas privi în altă parte. Era silit să tacă. Nababul fiind domnitor independent, singura persoană care putea vorbi cu el era colonelul Minnies. Dar tăcerea lui Douglas exprima tot ce ar fi putut să spună şi tot ce gândea.

Nababul se întoarse spre Harry: „Îmbracă-te. Plecăm."

Harry se ridică imediat în picioare, dar, înainte să poată ieşi din cameră, Douglas îi spuse: „Cred că familia Ross-Milbanks urmează să sosească mâine după-amiază."

Harry se opri în dreptul uşii. Nababul îl întrebă cu un aer degajat: „Despre cine-i vorba? Sunt prietenii tăi?"

„Vor pleca joi," spuse Douglas.

„A, la Bombay," spuse nababul. „Harry mi-a vorbit despre acest proiect, dar a renunţat la el. Dragul meu, te rog, du-te şi te îmbracă. Sper că nu vrei să te iau acasă în ţinuta aceasta." Se întoarse şi zâmbi spre Olivia.

Douglas îi spuse lui Harry: „Doamna Crawford a primit veşti de la Bombay. Au aranjat să ai o cuşetă."

Nababul se aşează într-un fotoliu. Se sprijini de spătar şi îşi încrucişă picioarele. Îi spuse lui Douglas: „Harry şi cu mine am discutat despre aceasta. Totul a fost o neînţelegere. Voi cere scuze domnului şi doamnei Crawford şi le voi mulţumi că au avut amabilitatea să se deranjeze pentru

oaspetele meu. Am să mulţumesc de asemeni", adăugă el mărinimos, „domnului şi doamnei Ross-Milbanks."

Douglas nu se sfii să se adreseze exclusiv lui Harry: „Doreai să pleci acasă. Mama ta e bolnavă."

Nababul spuse: „Cerul să fie lăudat! Mama e mai bine, s-a vindecat... şi acum o aşteptăm să ne facă o vizită. Mama mea i-a trimis o invitaţie; o scrisoare în urdu, scrisă cu mâna ei proprie, iar eu am tradus-o în engleză şi am adăugat: «Acum nu mai aveţi un singur fiu, ci doi, şi amândoi vă aşteaptă cu nerăbdare!»" Se sprijini mai bine de spătarul scaunului şi îşi schimbă poziţia picioarelor încrucişate, mulţumit de corectitudinea cu care făcuse totul.

Harry respiră adânc şi-i spuse lui Douglas: „Vă mulţumesc din suflet pentru că m-aţi lăsat să stau aici. Dar e adevărat, *vreau* să mă întorc la palat. Am stat de vorbă înainte de a vă reîntoarce, aşa cum v-a spus. Vreau să plec."

„Nu e nevoie," îi spuse Douglas din cealaltă parte a camerei.

„Dar doresc *eu* să plec," îl asigură Harry.

Nababul izbucni în râs. „Vedeţi şi dumneavoastră, domnule şi doamnă Rivers, e ca un copil. Nici el nu ştie ce vrea. Trebuie ca noi ceilalţi să hotărâm pentru el. Priviţi! E nevoie ca eu să-i spun să se îmbrace. Harry, nu se stă aşa în faţa unei doamne. Du-te şi te pregăteşte. Piaptănă-ţi frumos părul." Îl atinse în joacă cu mâna pe cap şi zâmbiră amândoi ca la o glumă bine cunoscută. „Du-te," spuse nababul cu severitate afectuoasă şi, după ce Harry ieşi, se întoarse spre ceilalţi doi. „Ştiaţi", îi întrebă el foarte serios, „că Harry e o persoană foarte egoistă?" Oftă, apoi spuse: „Dar ce pot eu face? M-am ataşat de el. Îşi are locul lui aici." Îşi duse mâna la inimă.

Olivia privi iute spre Douglas. Îi păru rău că vede aceeaşi expresie ca mai înainte. Cât despre ea însăşi, nu se îndoia deloc de sinceritatea absolută a nababului; era chiar

puţin invidioasă pe Harry pentru că inspirase o afecţiune şi o prietenie atât de profundă.

* * * * *

25 aprilie. Chid şi cu mine ne-am contopit cu peisajul: suntem amândoi o parte a oraşului, o parte a oamenilor care trăiesc aici. Am fost complet acceptaţi. Oraşul este obişnuit să accepte şi să asimileze tot felul de elemente diferite; de pildă, pe de o parte mormintele vechi şi măreţe ale familiilor regale musulmane şi, pe de alta, pietrele mici şi cenuşii ale femeilor arse împreună cu soţii lor. Mai sunt şi schilozii oraşului, idioţii, cerşetorii locali. Se plimbă prin oraş şi când se petrece undeva ceva interesant, aleargă să se amestece prin mulţime. Ca toată lumea, m-am obişnuit acum şi eu cu ei – ca şi ei cu mine – dar trebuie să recunosc că la început nu mă puteam stăpâni să nu mă feresc puţin. Unele maladii, chiar vindecate, lasă oamenii atât de desfiguraţi, încât tot restul vieţii lor sunt obligaţi să trăiască printre semenii lor ca un exemplu viu al lucrurilor groaznice ce i se pot întâmpla unui om. Unul dintre cerşetori e un lepros vindecat. Un caz consumat, al cărui nas, degete de la mâini şi de la picioare s-au uscat şi au căzut; locuieşte într-o colibă, la mică depărtare de oraş, dar i se îngăduie să vină şi să cerşească, cu condiţia de a se ţine la o distanţă cuvenită. Mai este un bătrân care cred că suferă de boala Sfântului Vitus: trupul i se răsuceşte tot timpul în jurul unui par lung pe care îl poartă cu el şi merge înainte ţopăind, tresărind şi bălăbănindu-se ca o marionetă. Nu sunt chinuiţi de boli doar săracii şi cerşetorii. Unul dintre negustorii cei mai prosperi, care este şi cămătar, suferă de elefantiazis şi îl poţi vedea la el în prăvălie, cu scrotul umflat cât o minge de fotbal, aşezat pe o mică pernă, pusă special în faţa lui.

Furtunile de praf au început să sufle toată ziua şi toată noaptea. Vânturi fierbinţi poartă norii de praf din deşert în

oraş; aerul e îmbâcsit de praf şi tot aşa îţi sunt toate simţurile. Frunze care erau cândva verzi acum sunt cenuşii şi aruncate încoace şi încolo, ca într-un dans al vrăjitoarelor. Toată lumea e neliniştită, iritată, cu nervii la pământ. Nu-i cu putinţă să stai jos sau în picioare, sau culcat, orice poziţie e incomodă. Chiar şi mintea îţi este în dezordine.

Chid nu pare să fie afectat de vreme. Stă ore în şir în poziţia lotus, buzele i se mişcă ca în rugăciune, iar degetele îi alunecă pe mătănii. Continuă în felul acesta la nesfârşit, iar mie mi se pare totul atât de stupid, încât îmi vine să înnebunesc. Ai senzaţia că aerul a fost golit de tot ce este raţiune şi bun-simţ. Din când în când îl apucă una dintre erecţiile lui monstruoase şi trebuie să mă lupt cu el (pe lângă toate celelalte, e mult prea cald). E şi murdar! Îmbăiatul este un ritual hindus pe care nu-l practică – şi cum el însuşi nu are simţul proprietăţii, crede că nici ceilalţi nu trebuie să-l aibă. Am fost silită să încep să-mi ascund banii, dar e foarte priceput în a-i găsi.

Astăzi m-a exasperat în aşa hal, încât l-am dat afară. Am făcut o boccea cu toate lucrurile lui şi i le-am aruncat jos pe scări. Cana lui de aramă sălta în jos pe trepte şi a fost prinsă de Ritu, care îşi alesese tocmai momentul acela ca să vină să-mi facă o vizită. Chid îşi adună lucrurile şi, urcând în spatele ei, le puse din nou acolo unde fuseseră.

„Nu mai poţi rămâne aici," i-am spus eu.

Dar nu-i puteam spune mai mult, din cauza lui Ritu. Era într-o stare ciudată. Şedea într-un colţ, cu genunchii traşi spre bărbie şi nu scotea nici un cuvânt. Părea înspăimântată; era ca un mic animal sălbatic care fugise la mine ca să fie apărată. Deşi nu mă simţeam în stare să protejez pe nimeni, am încercat să-mi vin în fire şi să-i vorbesc pe un ton calm. Nici nu cred că mă auzea. Ochii îi rătăceau în jurul camerei, dar părea că nici nu vede. Chid şedea turceşte în colţul opus celui unde se ghemuise ea. Ţinea ochii închişi, mătăniile îi alunecau printre degete, psalmodia. Mă scotea din sărite.

„Nu poți rămâne aici!" am strigat la el.

Dar cântatul îl transportase în alte zone – poate niște spații mai largi, mai răcoroase, mai luminoase, mai armonioase. Se legăna încet, mătăniile îi alunecau printre degete, buzele i se mișcau; era în transă. Ritu începu să țipe așa cum făcuse în noaptea aceea. Chid își deschise ochii, o privi, apoi și-i închise din nou și plasmodie mai departe. Vocile le deveneau tot mai puternice – asemeni discipolilor a două secte rivale, fiecare încercând să demonstreze superioritatea credinței sale vociferând mai tare decât celălalt.

30 aprilie. Cum arșița și furtunile de praf continuă, s-a înrăutățit și starea sănătății lui Ritu. Trebuie ținută la ea în cameră, sub cheie, și uneori se aud țipete groaznice din interior. Ceilalți oameni care locuiesc în jurul curții par să se fi obișnuit cu ele și continuă să-și vadă de treabă, netulburați. Nici Chid nu este tulburat. Spune că a stat suficient de mult în India ca să se obișnuiască cu toate. Dar eu nu pot rămâne indiferentă la țipetele ei și-i tot spun lui Chid: „Dar ar trebui tratată."

Într-o zi mi-a spus: „Astăzi urmează să i se aplice un tratament."

„Ce fel?" l-am întrebat.

„Vine cineva dintre ai lor pentru asta."

În ziua aceea țipetele izbucniră din nou, dar erau cu totul diferite. Făceau să-ți înghețe sângele în vine. Păreau urletele unui animal pradă unei dureri fizice intense. Până și vecinii din curte s-au oprit ca să asculte. Chid rămase calm: „Este tratamentul," îmi spuse el și începu să-mi explice că s-ar putea să fie posedată de un duh rău, care trebuie gonit prin aplicarea unui fier înroșit în diferite părți ale corpului, ca de pildă brațele sau tălpile picioarelor.

În ziua următoare am hotărât să vorbesc cu Inder Lal despre tratamentul psihiatric. L-am așteptat când ieșea de la serviciu și mergând împreună spre casă am încercat să-l

lămuresc despre ce este vorba. I-am spus: „E un fel de ştiinţă a minţii," ceea ce îi plăcu şi îl făcu să fie atent. El asociază ştiinţa cu progresul şi cu tot ce este modern şi actual şi despre care el doreşte să se informeze; de câte ori cineva vorbeşte despre aşa ceva, chipul lui capătă o expresie avidă şi nostalgică.

Dar când am amintit de „tratamentul" la care fusese supusă Ritu, iar s-a schimbat. A devenit şi melancolic şi stânjenit; mi-a spus: „Nu cred în chestiile astea."

„Dar ai îngăduit să i-l facă?"

„Mama a vrut."

Începu să se apere atât pe el, cât şi pe mama lui. Mi-a spus că a fost sfătuită de toate prietenele ei, pomenindu-i-se multe cazuri în care tratamentul acesta a adus vindecare. La început şi mama lui se împotrivise, dar apoi a spus: „De ce să nu încercăm?", şi în cele din urmă a cedat şi el, spunând: „Şi de ce nu?", căci au încercat toate celelalte şi nimic nu a reuşit vreodată să aline suferinţa lui Ritu.

Tocmai atunci trecu pe lângă noi unul dintre colegii săi şi mă salută foarte politicos. S-au obişnuit cu mine şi adesea profită de prilej ca să vorbească englezeşte. Firesc, i-am răspuns la salut, dar lui Inder Lal nu i-a făcut plăcere. Se încruntă şi, când omul nu mai putu să ne audă, spuse: „De ce se preface că-i atât de prietenos?"

„Este sincer prietenos."

Inder Lal se încruntă mai tare. Nu vorbi un timp şi rămase posomorât şi gânditor.

„Dar ce a făcut?" am întrebat eu.

Inder Lal mă imploră să nu vorbesc atât de tare. Privi peste umăr, ceea ce mă făcu să râd.

„Tu nu ştii," îmi spuse apoi. Faţa i se întunecă de teamă şi bănuială. „Tu nu ştii cum sunt oamenii, sau ce este în inima lor, chiar când zâmbesc şi au feţe prietenoase. Ieri a sosit din nou o scrisoare anonimă," spuse el coborând vocea.

„Împotriva ta?"

Nu vru să-mi spună. Mergea alături de mine într-o tăcere preocupată. Nu-mi plăcea să-l văd astfel, cu seninătatea lui firească întunecată de bănuieli obscure.

2 mai. În timp ce eu recomandam psihiatrie, Maji – considerată sfântă şi prietenă – a recomandat un pelerinaj. Mama lui Inder Lal şi Ritu urmează să plece peste câteva zile. Partea cea mai bună este că Chid pleacă cu ele. Maji l-a convins să meargă; aproape că îmi vine să cred că a făcut-o de dragul meu. Nu că m-aş fi plâns vreodată de Chid, dar se pare că ea ştie mai totul, fără să i se spună.

M-a anunţat ieri, când m-am dus să-i fac o vizită. La început am stat la ea în colibă, dar se făcuse o căldură atât de înăbuşitoare, încât ne-am târât afară, deşi vântul fierbinte tot mai sufla încă. Praful se rotea în jurul mormintelor şi se aşeza ca un giulgiu peste lac. Chid era cu noi. Merge adesea să o viziteze pe Maji; spune că prezenţa ei îi face foarte, foarte bine. Formează împreună un cuplu ciudat. Maji arată ca o ţărancă, cu aspect foarte pământean, destul de grasă şi întotdeauna jovială. De câte ori se uită la Chid, o cuprinde râsul. „Bun băiat!" strigă ea în engleză, acestea fiind probabil singurele cuvinte pe care le cunoaşte. Pare într-adevăr băiat bun, cum stă alături de ea, ţinându-se foarte drept, într-o poziţie de meditaţie, cu o expresie spirituală, deşi cam încordată.

Maji mi-a vorbit despre pelerinaje. Mi-a spus: „Dacă cineva este foarte nefericit şi cu mintea tulburată, sau dacă are dorinţa de a se realiza, sau îl chinuieşte un dor, atunci e bine să plece. Călătoria e foarte, foarte lungă, până sus în munţii Himalaia. E un loc frumos şi sfânt. Când se va întoarce," vorbea despre Ritu, „în inima ei va fi pace."

Mă lovi uşor peste genunchi — îi place să atingă persoanele — şi mă întrebă: „Ţi-ar plăcea să te duci?" Apoi îl arătă pe Chid. „D-apoi băiatului ăstuia bun cât de mult i-ar

plăcea!" Râse din toată inima, apoi îi luă obrajii între palme şi îi strânse afectuos.

„Te duci?" l-am întrebat, dar el închise ochii şi murmură: „*Om.*"

Maji spuse: „Se duc tot felul de oameni, din toată India. Călătoresc săptămâni şi luni, departe de casă, ca să ajungă acolo. Pe drum se opresc la casele de odihnă ale templelor şi când ajung la câte un râu, se scaldă. Înaintează încet şi, dacă ajung într-un loc unde le place, rămân un timp şi se odihnesc. În cele din urmă ajung la poalele munţilor şi încep urcuşul. Ce aş putea să vă mai spun despre locurile acelea, despre munţii aceia?" exclamă Maji. „Da, e ca şi cum te-ai urca sus în rai. Aerul e răcoros, adie câte o briză, sunt nori, păsări, arbori. Şi apoi nu-i decât zăpadă, totul e alb. Până şi soarele străluceşte alb. După ce s-au îmbăiat în pârâul îngheţat, se apropie în sfârşit de peşteră. Mulţi leşină şi cad jos de bucurie şi nimeni nu se poate stăpâni, toţi strigă numele Domnului cât îi ţine gura. „*Jai Shiva Shankar!*" strigă şi ea cât o ţinea gura.

„*Jai Shiva Shankar!*" repetă şi Chid din toate puterile sale.

„Bun băiat! Bun băiat!" strigă Maji încurajându-l să continue în cor cu ea. Părea într-adevăr că răsună printre crestele înzăpezite pe care le descrisese şi trebuie să recunosc că, stând acolo sub furtuna de praf şi sub cerul galben, mi-ar fi plăcut şi mie să mă aflu sus în munţi.

1923

DOAMNA CRAWFORD ŞI DOAMNA MINNIES plecaseră la Simla. Deşi Douglas se străduise cât putuse să o convingă pe Olivia să le însoţească, acum că ea hotărâse să rămână, îi era foarte recunoscător şi fericit. Petreceau seri şi nopţi minunate împreună. Olivia încerca să fie vioaie şi veselă, de dragul

lui. Înţelesese că o dată ce Douglas ajungea acasă, nu voia altceva decât să *fie* acasă, împreună cu ea, în bungaloul lor englezesc, aranjat cu gust, lăsând afară căldura şi problemele cu care avusese de furcă toată ziua. În consecinţă, nu atingea niciodată vreun subiect care ar fi putut arunca o umbră cât de mică asupra tihnei lui – ca, de pildă, nababul – ci vorbea cu el despre tot ce-i venea în minte şi nu avea legătură cu India. Douglas o iubea mai mult decât oricând, dacă aşa ceva ar fi fost cu putinţă. Om incapabil, din fire, să-şi exprime sentimentele, era cuprins uneori de o emoţie atât de intensă, încât simţea că trebuie să o împărtăşească; dar sentimentele erau prea puternice pentru el şi îl făceau să se bâlbâie.

Harry venea de obicei dimineaţa devreme, de îndată după plecarea lui Douglas şi întotdeauna cu una dintre maşinile nababului. Se urca şi Olivia alături de el şi plecau spre Khatm. Deşi era atât de cald şi atât de mult praf, iar peisajul complet plan şi monoton, Olivia învăţă să îndrăgească aceste plimbări de dimineaţă. Privea uneori pe fereastra maşinii şi se gândea că nu-i chiar atât de rău, că putea să înceapă să-ţi placă (de fapt, era ceea ce i se întâmpla ei): distanţele vaste, cerul vast, praf şi soare şi uneori un fort în ruine, sau o moschee, sau un grup de morminte. Era atât de deosebit de tot ceea ce cunoşteai, încât te aflai parcă nu într-o parte diferită a lumii noastre, ci într-altă lume, în altă realitate.

De obicei petreceau ziua în salonul mare din palat. Dintr-o galerie, stând ascunse după perdele, doamnele priveau uneori jos în salon; dar Olivia nu se uita niciodată în sus. În afară de nabab şi de Harry, mai erau tinerii obişnuiţi care stăteau lungiţi în poziţii graţioase. Beau, fumau, jucau cărţi şi erau perfect mulţumiţi să continue ceea ce făceau, până când nababul le spunea să treacă la altceva.

Într-o zi nababul spuse: „Olivia, cânţi atât de frumos la pian, dar n-ai încercat niciodată pianul meu."

„Unde se află?"

Privi de jur împrejurul salonului. Era o cameră lungă şi rece, de marmură, cu câteva piese de mobilă europeană, presărate ici-colo printre coloane. Văzu sofale sculptate, cu tapiţerie de brocart, câteva măsuţe sculptate şi un dulăpior pentru băuturi, făcut special de nabab dintr-un picior de elefant; dar nici un pian.

Nababul râse. „Vino, am să ţi-l arăt."

Nu mai invită pe nimeni să-l însoţească. O conduse prin diverse camere şi culoare. Nu fusese niciodată în stare să se orienteze în palat. Deşi nu era foarte mare, era complicat şi erau anumite părţi unde nu intrase încă şi nu avea idee ce se petrecea înăuntru, dacă se petrecea ceva. O conduse într-o cameră de la subsol, care părea să fie un fel de depozit. Şi ce depozit! Se vedea o enormă cantitate de echipament fotografic care, deşi deja ruginit, nu părea să fi fost folosit vreodată. O parte era încă nedespachetat. Acelaşi lucru se întâmplase şi cu nişte obiecte sanitare moderne şi diverse jocuri, precum o popicărie, un set de crochet, un poligon de tir în miniatură, jocuri mecanice şi echipamentul necesar unei echipe de hochei. Toate aceste lucruri păreau să fi fost comandate din Europa, dar până să ajungă durase prea mult şi între timp îşi pierduseră interesul. Nu era un singur pian, ci două: un pian cu coadă şi o pianină.

Când nababul atinse postavul care acoperea pianul mare, un mic animal – semăna cu o veveriţă — ţâşni afară şi o luă la goană. Dar nababul nu păru surprins. „Îţi plac pianele mele?" o întrebă pe Olivia şi adăugă ca să se scuze: „Nu-i nimeni care să cânte la ele."

Clapele erau umflate şi dezlipite şi când Olivia încercă să cânte, se auzi un zdrăngănit strident. „Ce păcat!" spuse ea impresionată.

„Da," spuse el. „Ai dreptate." Se întristă brusc şi el. Se aşeză pe o ladă nedespachetată. După o tăcere apăsătoare, spuse: „Le-am comandat pentru fosta mea soţie."

Olivia mai încercă o dată să cânte, dar rezultatul era prea deprimant.

„Pot fi oare reparate?" întrebă el.

„Dacă găseşti un acordor bun."

„Bineînţeles. Voi trimite imediat să-l cumpere."

„E vorba de o persoană," spuse Olivia. „Am avut nevoie disperată şi pentru pianul meu, dar Douglas spune că trebuie adus tocmai de la Bombay."

„De ce nu mi-ai spus mie? Astfel de lucruri mie trebuie să mi le spui. E foarte puţin ceea ce pot face ca să-mi servesc prietenii. Ştiai că am fost căsătorit?"

„Am auzit," murmură Olivia.

Se aplecă spre ea. „Ce ai auzit?" Ochii lui îi cercetau faţa pe care o ţinea aplecată şi, spera, fără expresie. Totuşi, păru că a reuşit să citească ceva.

Spuse: „Vei auzi multe lucruri despre mine. Mulţi oameni sunt gata să dea informaţii negative. Orice aş face, există întotdeauna persoane gata să dea o altă interpretare. Îl ştii pe Murad?" Olivia ştia că este unul dintre tinerii întotdeauna prezenţi, dar îi venea greu să-i deosebească pe unii de alţii. „E spion," spuse nababul. „Eu ştiu şi el ştie că eu ştiu, ne înţelegem unul pe altul. Şi nu e singurul. Sunt şi alţii; printre servitori şi printre ceilalţi." Ochii lui, îndreptaţi spre Olivia, erau adumbriţi de gânduri negre. Dacă o bănuia şi pe ea – şi probabil că o bănuia – nu ştia cum ar fi putut să se apere.

Dar el reveni la pian. „Dacă le repar şi le aduc sus, vei veni să cânţi pentru mine? M-ai face atât de fericit. Sandy obişnuia să cânte la sitar, dar s-a plictisit de el şi am comandat pianele. Până să ajungă aici, ea era plecată. Te rog să-mi cânţi ceva."

„Dar sună groaznic."

„De dragul meu."

Rămase în spatele ei, pe când încerca să cânte un preludiu de Bach. Era o adevărată tortură, dar el dădea solemn

din cap, de parcă i-ar fi plăcut. Se aplecă apropiindu-se de ea.

„Aş fi dorit ca Sandy să fi învăţat să cânte ca tine. Îmi lipseşte foarte mult. S-ar fi cuvenit să stea sus, în *purdah*, dar adesea se ascundea de toţi, ca să vină să stea cu mine. Vezi, era o fată modernă. Făcuse şcoala în Elveţia şi aşa mai departe. Nu era ca doamnele noastre indiene, ci, ei da, era ca tine, Olivia. Era ca tine. Şi tot ca tine de frumoasă."

Olivia tocmai ajunsese la nişte arpegii complicate. Le cântă cât putu de bine, dar sunetele care ieşeau erau discordante şi stranii. În orice caz, părea că nu-l mai interesează să asculte muzică. Se îndreptă, cu un suspin, şi deşi ea era la jumătatea preludiului, se întoarse, gata să plece. Trebui să se întrerupă şi să-l urmeze, de teamă că nu va reuşi să găsească singură drumnul.

Cam pe atunci — în perioada strângerii prieteniei ei cu nababul — Olivia şi Douglas începură să vorbească serios despre perspectiva de a avea un copil. Amândoi doreau foarte multe să aibă copii. Olivia credea că cineva atât de nobil, atât de perfect, cum era Douglas, ar trebui să fie reprodus de cât mai multe ori. Îl tachina spunându-i că o luase în căsătorie în scopul de a popula lumea cu o mulţime de Douglas-i mititei. Nicidecum, riposta el. Îşi dorea Olivii, cât de multe cu putinţă.

„Dar eu sunt unică. Ce, nu ştii?"

„Bineînţeles că eşti. Absolut," recunoscu el cu entuziasm. Se aplecă şi-i sărută umărul gol. Se îmbrăcau pentru cină — îi aşteptau pe cei doi văduvi de paie, domnul Crawford şi maiorul Minnies — şi Olivia stătea în faţa măsuţei de toaletă, în furoul ei de mătase crem, dându-se din belşug cu apă de colonie.

Vorbeau tot mereu despre aceşti fii ai lor. Oliviei îi plăcea să şi-i închipuie ca pe nişte proconsuli înalţi, unul în armată, altul civil ca Douglas, poate politician. Stând toţi, în

India, firește, dar avea totuși o îndoială: „Să presupunem că se schimbă situația. Mă gândesc la domnul Gandhi și alții ca el..." Dar nu mai continuă, văzându-l, prin oglindă, pe Douglas zâmbind în spatele ei. *El* nu avea deloc îndoieli. Spuse: „Mai au nevoie un timp de noi," pe un ton sigur și amuzat. Era în cămașă și bretele și își ridică bărbia să-și lege papionul negru.

„Și ce o să fie Olivia?" întrebă ea, nemaifăcându-și griji în privința fiilor.

Douglas nu avea îndoieli nici în privința ei: avea să se mărite cu cineva dintr-o familie exact ca a ei, cu cineva asemănător fraților ei și va deveni ca...

„Doamna Crawford?"

Douglas zâmbi din nou; „Nu, ca Olivia. Nu mă mulțumesc cu nimic altceva."

„O, Olivia nu-i deloc bună," spuse ea brusc, profund convinsă, ba având chiar un fel de dezgust de sine însăși. El nu observă schimbarea tonului. Râse și spuse: „Destul de bună pentru mine." Dar când încercă să-i sărute din nou umărul, ea se ridică repede în picioare, începu să-și îmbrace rochia și-i spuse: „Vor fi aici din clipă în clipă. E mai bine să pleci."

Pusese să se ducă o masă în grădină și o decorase cu mult gust. Bărbații apreciau feminitatea cu care aranjase totul. Erau bine dispuși și relaxați, deși noaptea era caldă și ei îmbrăcați, bineînțeles, în smoching. Vorbiră despre doamnele absente. Aveau vești bune de la Simla. Vila Caprifoiul nu le înșelase așteptările și era atât de răcoare încât într-o seară au aprins focul. Nu că ar fi fost chiar nevoie (mărturisise doamna Crawford), dar era atât de plăcut să-l vezi duduind în căminul mare și agreabil.

Maiorul Minnies spuse: „Iată o plăcere de care ne putem foarte bine lipsi aici jos." Își tamponă fața care lucea de transpirație, dar totuși zâmbea mulțumit. Ridică paharul

spre Olivia. „Îi datorăm un toast gazdei noastre care a rămas cu noi în chinurile focului."

„Da, într-adevăr" şi „Chiar aşa" spuse domnul Crawford, ridicând şi el paharul spre ea. Douglas le urmă exemplul. Olivia privi cele trei chipuri care îi zâmbeau. „Exagerări," murmură ea, aplecându-şi ochii în jos, spre mâna aşezată pe faţa de masă. Se simţea învăluită de admiraţia şi recunoştinţa lor. Băură până la fund paharul cu vin rece. Luna răsărise în spatele casei, desenându-i conturul, ca al unui decor de teatru. Servitorii veneau, din interior, în procesiune, aducând felul următor. Grădina revărsa parfum văratic de iasomie şi regina-nopţii. În capătul ei cel mai îndepărtat, înghesuite lângă zid, erau locuinţele servitorilor, de unde se auzeau necontenit voci înăbuşite.

„Şi dumneata, Minnies?" întrebă domnul Crawford. „Când ai de gând să ne părăseşti, ca să te duci într-un climat mai rece?" Văzându-l cum clatină din cap, spuse cu simpatie: „Prietenul nostru tot nu se astâmpără, nu-i aşa? N-ai noroc!"

„O, m-am obişnuit şi cu asta," spuse maiorul Minnies, binevoitor. „Doar că aş fi dorit să nu se fi întâmplat chiar acum, în acest anotimp. Sărmana Mary! N-am mai fost la Simla împreună din... staţi să mă gândesc, da, din 1919. Acum doi ani a fost, aşa cum ştiţi, afacerea Cabobpur, şi anul acesta...", făcu un gest care presupunea că sunt toţi la curent cu ce se petrecea *anul acesta*.. Şi firește că erau, chiar prea bine. Cu excepţia Oliviei, care se hazardă să spună cu o voce enervată: „Este vorba tot despre acea nefericită Zi a Nunţii Soţului?"

„Nu, scumpă doamnă," îi răspunse maiorul. „Ziua Nunţii Soţului a venit şi a trecut. Am scăpat relativ ieftin anul acesta: doar 6 morţi şi 43 de răniţi. Să fim recunoscători şi pentru atât. Şi să ne rugăm ca şi din afacerea cu bandiţii să putem scăpa fără neplăceri prea mari... În momentul de faţă," spuse el, „n-aş vrea să fiu în pielea băiatului ăluia."

„Care băiat?" întrebă Olivia, strigându-l apoi pe Douglas, care era de cealaltă parte a mesei: „Dragul meu, ce se întâmplă? Spune-le tu să aducă cealaltă sticlă." „Iartă-mă, iartă-mă te rog," spuse Douglas întrerupând conversaţia ca să facă semn valetului.

„Prietenul nostru," spuse maiorul Minnies.

„Au luat-o foarte în serios, nu-i aşa?" spuse domnul Crawford.

„*Foarte!* Am încercat să folosesc un limbaj moderat în rapoartele mele, dar, fir-ar să fie, nu-i uşor să fii moderat când eşti silit să stai pe de lături şi să priveşti cum un domnitor recunoscut se transformă în căpetenie de bandiţi."

„Căpetenie de bandiţi!" exclamă Olivia. Surprinderea o făcuse să ridice vocea. Aruncă o privire rapidă spre Douglas, dar el nu observase; era prea indignat el însuşi şi toată atenţia îi era concentrată asupra maiorului Minnies.

„Ştim bine, firește, că tipul e falit," spuse maiorul Minnies. „Asta nu-i o noutate. Ceea ce este nou este că după ce şi-a stors amărâţii lui de supuşi până la ultima picătură de sânge, prin metode mai mult sau mai puţin legale, a trecut acum la procedee mai grosolane. Ca să spunem lucrurilor pe nume, la tâlhării la drumul mare."

Tăcu ca să-şi recapete calmul. Era sincer revoltat. Şi ceilalţi erau tăcuţi. O pasăre se trezi într-un copac şi scoase un ţipăt. Poate visase un şarpe, sau poate chair *văzuse* un şarpe.

„Vă invidiez pe voi cei din district, care aveţi de a face cu negustori şi cu ţărani care pot fi, să zicem, de înţeles. Cuviincioşi."

„Unii dintre ei sunt foarte cumsecade," îi întări spusele domnul Crawford.

„Tocmai." Din nou fu nevoit să-şi domine emoţia, înainte de a continua. „La un moment dat mi s-a cerut să fiu consilier pe lângă maharadjahul din Dhung. Când şi-a construit palatul cel nou. Poate l-aţi văzut, sau în orice caz tre-

buie să fi auzit despre el. A stârnit mare vâlvă. Urma să fie un Versailles modern. De fapt, a ieşit o amestecătură de nedescris, cu turnuleţe deasupra unor coloane dorice. Dar nu aceasta-i important. Important era faptul că în timp ce Excelenţa sa construia, musonul n-a suflat doi ani la rând şi provincia Dhung, ca şi celelalte din jurul ei, era sub ameninţarea foametei. Excelenţa sa era prea ocupată ca să observe, sau să asculte pe vreunul dintre noi. A trebuit să mă dau peste cap chiar şi pentru a reuşi să-l văd. Era veşnic ocupat cu oamenii pe care îi adusese din Europa. Un arhitect, un decorator, ba chiar şi un croitor de la Viena (pentru perdele). De asemeni, o campioană de înot ca să inaugureze piscina de la subsol. Când am reuşit, în sfârşit, să-mi torn povestea jalnică în urechea lui, care nu a mai avut norocul să-mi scape, mi-a spus că sunt un cap-pătrat bătrân. Îi plăcea această expresie – studiase la Eton – «eşti un cap-pătrat bătrân, domnule maior», aşa mi-a spus. Apoi a devenit foarte serios, s-a ridicat cât era de înalt – avea cam un metru jumătate – şi mi-a spus: «Problema dumitale, dragul meu prieten, îmi pare rău că trebuie să ţi-o spun, este că nu vezi în perspectivă. Nu ai deloc viziune.» Din nefericire, s-a constatat că aveam un pic – în orice caz mai multă decât el – căci a fost foamete. Vă amintiţi anul 1912?"

„Cât se poate de groaznic," spuse domnul Crawford.

„Pot totuşi afirma ceva în favoarea lui Dhung", spuse maiorul. „Era nerod. Este mult mai rău cu cineva care nu-i nerod. Şi prietenul nostru nu este. Când natura l-a înzestrat atât de bine, cu un fizic plăcut, inteligenţă, personalitate, totul... este trist să vezi cum se alege praful din toate. Dar ce s-a întâmplat, scumpă doamnă, ne părăsiţi?

„Vă las să beţi coniacul şi să fumaţi trabucurile."

Cei trei bărbaţi se ridicară în picioare şi o priviră cum traversează pajiştea luminată de lună. Intră în casă, dar nu se duse în salon, unde servitorii aduceau cafeaua. Urcă sus pe terasă şi se sprijini de parapet. Putea să-i vadă pe cei trei

bărbaţi stând încă la masă, jos în grădină. Probabil că acum, când ea plecase, discutau mai în voie despre nabab şi nelegiuirile lui misterioase. Avea o senzaţie ciudată, foarte ciudată. Privi dincolo de mica scenă din grădină cu cei trei englezi în smoching, scoţând fum din trabucuri, în timp ce servitorii pluteau în jurul lor ca să le toarne de băut; în lumina lunii vedea casa soţilor Saunders, apoi turla bisericuţei, mormintele din cimitir. Şi dincolo de toate acestea, ţinutul întins pe care îl cunoştea atât de bine, acele mile de pământ cenuşiu care duceau spre Khatm.

* * * *

12 iunie. Primesc mereu scrisori de la Chid. Am fost surprinsă când am primit-o pe prima, căci nu credeam să fie tipul de om care priveşte înapoi şi îşi aminteşte de ceilalţi. Scrisorile lui aveau în loc de introducerile obişnuite cuvintele: *Jai Shiva Shankar! Hari Om!* scrise cu litere negre. În prima scria: „Lumina din jurul trupului nostru este cea care ne dirijează mintea. O minte pură, dreaptă, inofensivă este un loc unde domneşte perfecta FERICIRE. Tot astfel şi o minte perfect PURĂ, DREAPTĂ, şi IN-ofensivă – acesta este raiul." Îi dădea aşa înainte în mai toată scrisoarea; doar pe undeva la mijloc scria: „Suntem aici în Y Dharmsala. Un loc Pur, cu excepţia preotului care încearcă să ne înşele şi să ne fure." Iar la sfârşit mai era un rând: „Mi-am uitat cana de băut. Trimite-o recomandată expres la adresa Y Sri Krishna Maharaj Temple Dharmsala.

Scrisorile următoare erau conforme aceluiaşi model: o mulţime de filozofie, cu câteva rânduri faptice la mijloc (relatând, de obicei, că este înşelat şi prădat), iar la sfârşit îmi cerea ceva. Sunt interesante ca documente şi le ţin împreună cu scrisorile Oliviei la mine, pe micul birou. Arată ciudat împreună. Scrisul Oliviei e clar şi graţios, deşi se pare că scria foarte repede, încercând să ţină pas cu gândurile şi

sentimentele. Toate scrisorile ei sunt adresate Marciei, dar sunt atât de intens de personale încât ai impresia că stă de vorbă cu ea însăşi. Scrisorile lui Chid sunt complet impersonale. Scrie întotdeauna pe acele imprimate poştale impersonale, care împreună cu cărţile poştale pătate şi indescifrabile par să formeze grosul corespondenţei care străbate India de la un capăt la altul. Toate arată de parcă au parcurs distanţe lungi şi au trecut prin multe mâini, absorbind pe drum tot felul de pete şi mirosuri. Scrisorile Oliviei – mai vechi de cincizeci de ani – par să fi fost scrise ieri. Este drept că cerneala e palidă, dar s-ar putea să fie tipul de cerneală folosită anume ca să se potrivească cu liliachiul delicat şi cu parfumul plicurilor ei. Parfumul pare să mai persiste încă. Scrisorile şifonate ale lui Chid, pe de altă parte, par îmbibate cu mirosurile caracteristice Indiei: condimente, urină şi betel.

Inder Lal este întotdeauna dispus să asculte scrisorile lui Chid. Vine seara în camera mea, ca să i le citesc cu glas tare. Îi place filozofia din ele. Îmi spune că Chid este un suflet foarte vechi, care s-a reîncarnat de multe ori. Cele mai multe vieţi le-a trăit în India şi din această cauză s-a întors aici şi după ultima sa renaştere. Dar ceea ce nu înţelege Inder Lal este de ce am venit *eu*. Nu crede că am fost indiană în altă existenţă, şi atunci ce m-a făcut să vin aici?

Încerc să găsesc o explicaţie pentru el. Îi spun că mulţi dintre noi s-au săturat de materialismul ţărilor occidentale şi chiar dacă nu suntem atraşi în mod deosebit de mesajul spiritual al Orientului, venim aici în speranţa de a găsi un mod de viaţă mai simplu şi mai natural. Această explicaţie îl jigneşte. Consideră că îmi bat joc de el. Nu înţelege de ce nişte oameni care au totul – automobile, frigidere – vin aici, într-un loc unde nu este nimic. Îmi spune că adesea se simte ruşinat faţă de mine de felul cum trăieşte. Când încerc să protestez, se enervează şi mai tare. Spune că e perfect conştient că faţă de standardul occidental, casa, ca şi hrana

şi felul său de a mânca ar fi considerate primitive, inadecvate. Chiar şi el însuşi ar fi considerat astfel din cauza gândirii sale neştiinţifice şi a ignoranţei în privinţa lumii moderne. Da, ştie bine că este rămas cu mult în urmă, din toate aceste puncte de vedere, şi din această pricină am tot dreptul să râd de el. De ce n-aş râde? strigă el, fără să-mi lase timp să spun şi eu ceva. Lui însuşi îi vine uneori să râdă când priveşte în jurul său şi vede condiţiile în care trăiesc oamenii şi superstiţiile din mentalitatea lor. Cine nu ar râde, spune el, arătând pe fereastră pe unul dintre cerşetorii oraşului care tocmai se întâmplă să treacă, un adolescent ce nu se poate ţine pe picioare şi îşi târăşte partea de jos a trupului în urma lui prin praf. Cine nu ar râde, întrebă Inder Lal, la o asemenea privelişte?

Când are loc o scenă ca aceasta, îmi vin în minte Karim şi Kitty. Le făcusem o vizită la Londra, înainte de a pleca spre India. Karim este nepotul şi moştenitorul nababului, iar Kitty, soţia sa, provine tot dintr-o familie regală indiană (sau, mai degrabă, fostă regală). Când i-am telefonat lui Karim şi i-am spus că urmează să plec în India ca să fac cercetări în legătură cu istoria ţinutului Khatm, m-a invitat în apartamentul lor din Knightsbridge. Mi-a deschis uşa el însuşi. „Bună!" mi-a spus el. Era un tânăr extrem de frumos, îmbrăcat după ultima modă londoneză. Mă întrebam dacă seamănă câtuşi de puţin cu nababul. Probabil că nu, căci Karim este foarte zvelt, aproape slab, cu trăsături delicate şi păr lung buclat. În timp ce nababul, în tinereţe, se spune că era un bărbat bine clădit, cu trăsături puternice, ca de şoim.

Karim mă conduse într-o cameră plină de lume. La început am crezut că e o petrecere, dar apoi mi-am dat seama că toţi ceilalţi erau doar în trecere. Erau prietenii lui Karim şi ai lui Kitty. Cei mai mulţi stăteau jos pe duşumeaua presărată cu perne şi carpete. Totul era indian, inclusiv cele mai multe dintre persoanele de acolo. Un magnetofon cânta muzică orientală. Nimeni nu o asculta, dar crea o ambianţă

potrivită conversaţiei purtate cu voci ascuţite, amintind parcă un ciripit de păsări. Kitty stătea încolăcită pe o sofa roşie şi aurie, care fusese cândva leagăn şi era fixată de tavan cu lanţuri lungi aurii. Şi ea era îmbrăcată cu un costum sportiv, elegant – pantaloni şi o bluză de mătase naturală – purtat cu graţie, ca un sari; poate că era şi efectul faptului că avea membrele, talia şi gâtul foarte subţiri, combinate cu şolduri surprinzător de voluptuoase. Şi ea îmi spuse: „Bună!" şi apoi arătă vag cu mâna prin cameră, murmurând: „Ia loc."

Nu m-am lămurit niciodată cine erau toţi aceia şi dacă locuiau la Londra sau erau doar în vizită. Aveam impresia că se deplasau cu uşurinţă şi uneori nu-mi era clar dacă vorbesc despre ceva care s-a întâmplat la Bombay sau la Londra. Păreau că se ocupă cu comerţul şi discutau în cunoştinţă de cauză care comori de familie puteau fi scoase cu uşurinţă din India, în bagajul de mână, şi pentru care trebuiau folosite alte mijloace.

Singurii englezi de acolo, în afară de mine, erau o pereche numită Keith şi Doreen. Păreau mai înalţi, mai puternici şi mai neciopliţi decât ceilalţi şi ascultau interesaţi – ba chiar, mi se părea mie, avizi – conversaţiile despre comorile de familie. Mi-au spus că sunt creatori de modă şi în curând vor începe să lucreze haine de lux, confecţionate exclusiv din materiale indiene. Vor înfiinţa o firmă împreună cu Kitty şi Karim; Karim îi va ajuta să stabilească contactele, iar Kitty se va ocupa şi ea de crearea modelelor. Ea avea, spuneau ei, multă imaginaţie creatoare.

Karim se ghemui pe o pernă la picioarele mele. Privi în sus spre mine, cu ochii lui frumoşi şi spuse: „Trebuie să ne povesteşti despre cercetările pe care le faci." Când i-am spus că mă interesează în special unchiul său, fostul nabab, a exclamat: „Nu-i aşa că a fost un mare ştrengar?" Toţi izbucniră în râs; mi-au spus că au existat mulţi ştrengari ca el în acele vremuri. Începură să-mi debiteze poveşti. Toţi

păreau să fi avut rude amestecate în tot felul de scandaluri în hotelurile din Londra, sau care fuseseră destituite pentru vreun delict înfricoşător, risipiseră averile familiei, muriseră de pe urma băuturii, a drogurilor, sau fuseseră otrăvite de fraţi nelegitimi. Vorbeau despre asemenea cazuri cu nostalgie. „Orice ai spune," trase concluzia unul dintre ei, „vremurile acelea aveau farmecul lor."

Începură apoi să vorbească despre prezent, găsindu-l complet lipsit de farmec. India era, bineînţeles, patria lor, dar viaţa de acolo devenise atât de insuportabilă, încât trebuiau să stea mai mult în străinătate. Totuşi, toţi ar fi dorit să servească India şi ar fi şi făcut aceasta, dacă guvernul actual nu ar fi avut o atitudine atât de intransigentă. Aveau multe exemple negative cu care justificau această opinie. O fată povesti cum familia ei încercase să-şi transforme palatul într-un hotel. Era situat într-o regiune pitorească, cu multe puncte de atracţie turistică în jur şi câţiva investitori străini păreau foarte interesaţi de această idee. Dar guvernul indian pretindea să ai licenţă pentru tot ce faci şi apoi refuzau să-ţi acorde aceste licenţe. De pildă, palatul era vechi, fusese construit în secolul al XIX-lea şi, desigur, ca să-l faci adecvat pentru turiştii moderni, trebuiau importate tot felul de articole sanitare, din cele cu care sunt ei obişnuiţi. Dar încearcă să explici acest fapt simplu unui secretar din guvernul Indiei, care ştie un singur cuvânt şi acela este „nu". În cele din urmă investitorul străin s-a simţit descurajat şi s-a dus în altă parte. Acum palatul stătea acolo abandonat, cu acoperişul prăbuşit, aşa că familiei nu i-a rămas altă alternativă decât să-şi vândă lucrurile la licitaţie, în străinătate. Avuseseră obiecte de o valoare nepreţuită. Printre altele un rădvan de aur în care Krishna era purtat în procesiune o dată pe an. Obţinuseră un preţ bun, dar se ştie că trebuiau plătiţi o sumedenie de intermediari: comercianţi, licitatori, cât şi cei care aranjează să fie scoase obiectele din India.

Karim mi-a spus că şi el a trebuit să se despartă de cele

mai multe dintre obiectele de preţ din palatul de la Khatm. Dacă le-ar fi lăsat acolo, le-ar fi distrus furnicile albe şi mucegaiul. Exista o colecţe bogată de miniaturi, dar nimeni nu se sinchisise de ele. Nu fuseseră catalogate şi erau ţinute la subsol, învelite în cearşafuri. Din fericire, acum, cele mai multe dintre ele fuseseră vândute unor cumpărători străini. Dar păstrase şi Karim câteva dintre picturi, nu atât pentru valoarea lor, ci din cauză că erau amintiri de familie. „Vino, am să-ţi arăt." Se ridică dintr-un salt în picioare şi mă conduse în altă încăpere. Aceasta arăta ca un salon fermecător şi destul de exotic, plin de covoare şi mobilă pictată, dar Karim spuse că nu-i decât bârlogul vechi şi prăfuit unde îi plăcea să stea, împreună cu Kitty, ca să se relaxeze. Aici, încadrat în aur, pe tapetul roşu al bârlogului lui Kitty şi Karim, am văzut pentru prima dată palatul din Khatm. Era altfel decât arăta acum, dar s-ar putea să nu fi fost decât stilizarea artistului. Toate păreau nestemate: florile din grădină, picăturile de apă din fântână.

În pictură se vedeau prinţi şi prinţese angajaţi în diverse îndeletniciri. Prinţii îi semănau lui Karim, prinţesele lui Kitty. toţi erau încărcaţi de bijuterii. Karim mi-a spus că cele mai multe dintre bijuteriile familiei dispăruseră cu mulţi ani în urmă. Pentru că veni vorba, spuse el surâzând, tocmai nababul care mă interesa pe mine era responsabil, în cea mai mare parte, de dispariţia lor. Tot timpul avea nevoie de bani şi nu-i păsa cum reuşea să pună mâna pe ei. Dusese o viaţă de excese – avuseseră loc tot felul de scandaluri – ba chiar, poate am auzit şi eu, o aventură cu o englezoaică care trăia în India, soţia unui funcţionar din administraţie.

„Ştiu," i-am răspuns, trecând la pictura următoare. Acesta, îmi explică apoi Karim, era întemeietorul familiei, Amanullah Khan (cel pe care îl adăpostise Baba Firdaus). Arăta destul de respectabil în portret, într-o mantie înflorată, cu turban roz, mustaţă lungă şi fumând o narghilea, dar, îmi spuse Karim, era reprezentat spre sfârşitul vieţii, când

cuceririle îi fusesră recunoscute printr-un tratat cu Compania Indiilor de Est. Până atunci trăise mai mult în şa, neposedând mare lucru, în afară de sabie şi o bandă de oameni, la fel de brutali ca şi el, care îl urmau pretutindeni.

„O! Era un tip formidabil," vorbi Karim cu aceeaşi admiraţie pe care o nutrise întotdeauna şi nababul. „Era foarte scund şi îndesat şi avea picioarele arcuite, de stat tot timpul călare. Toţi se temeau de el, ştiind că are un caracter violent. La băutură devenea foarte certăreţ şi odată, când un tovarăş de chef l-a contrazis, s-a înfuriat atât de tare încât a scos sabia şi a tăiat braţul bietului om. Uite aşa, dintr-o lovitură. Uau! Circulă o mulţime de poveşti şi oamenii încă mai cântă cântece despre el, cântece populare. Familia a locuit la Khatm din 1817, ăn când am devenit nababi, şi dacă vreodată aş dori să candidez pentru parlament m-ar primi într-o clipită. Uneori mă gândesc că mi-ar plăcea – la urma urmei, *sunt* indian şi vreau să-mi servesc ţara şi toate celelalte – dar vezi, de câte ori mergem la Khatm, Kitty îşi strică stomacul din cauza apei. Şi, bineînţeles, nu-i nici un doctor ca lumea prin preajmă, aşa că ce putem face, trebuie să ne întoarcem la Bombay la hotel, cât putem de repede. Dar acum intenţionăm să cumpărăm un apartament la Bombay, în vederea întreprinderii pe care vrem s-o înfiinţăm, împreună cu Keith şi Doreen. Kitty a făcut o mulţime de cercetări în domeniul picturii indiene din Ajanta şi alte asemenea locuri care sunt formidabile. Modelele ei vor fi inspirate de ele, aşa că vezi, ne vom servi ţara printr-o firmă de export-import."

Privi spre mine cu nişte ochi mari şi nostalgici (asemănători cu ai lui Inder Lal, cum aveam să descopăr mai târziu). Nu l-am mai întâlnit după această unică vizită şi, cu toate că uneori mă gândesc la el, e greu să mi-l imaginez pe el sau pe Kitty la Khatm, sau la Satipur; şi din câte am văzut, nici chiar la Bombay.

1923

ÎN ULTIMA VREME nu mai venea Harry să o ia pe Olivia, ci doar maşina şi şoferul. Harry nu se simţea bine. Spunea că nu mai poate suferi nici căldura, nici mâncarea gătită în bucătăria nababului. Se plângea de stomac, deşi nababul hotărâse să-i supravegheze el însuşi meniul şi numai bucătarul specializat în Europa avea voie să-i prepare bucatele. Dar nici una dintre acestea nu părea să-i priască lui Harry. Stătea mai tot timpul în camerele rezervate lui şi Olivia îl vizita acolo. Dar nu era bine dispus în prezenţa ei. Odată a întrebat-o, destul de răstit: „Douglas nu ştie că vii la Khatm, nu-i aşa?" şi înainte ca ea să-şi revină din surprindere, continuă: „N-ar trebui să tot vii. Nu ai ce căuta aici."

„Este exact ceea ce spune Douglas despre tine," replică ea. „Dar nu mi se pare că, de fapt, îţi merge chiar atât de rău aici."

Aruncă o privire prin cameră, ca să indice la ce se gândeşte. Nababul îi pusese la dispoziţie cel mai frumos apartament pentru oaspeţi. O suită de camere din marmură, cu ferestre zăbrelite care dădeau spre grădinile cu fântâni şi trandafiri. Fuseseră mobilate special pentru Harry, cu câteva piese fine aduse din Europa. Numai picturile de pe pereţi erau indiene. Proveneau din colecţia de miniaturi a familiei nababului şi cele mai multe erau de inspiraţie erotică: prinţi care se amuzau în budoare, prinţese care se pregăteau pentru plăcerile nupţiale.

Harry spuse: „ Mă întreb dacă ţi-ai dat seama că nu eşti invitată niciodată să o întâlneşti pe Begum şi pe doamnele ei de onoare?"

„Le-am întâlnit, mulţumesc," râse ea forţat. „N-a fost prea amuzant."

„În orice caz," spuse Harry, „e o lipsă de politeţe."

„Faţă de cine?"

„Faţă de tine, bineînţeles."

Rămaseră amândoi tăcuţi. Apoi el spuse: „M-am certat cu el din cauza aceasta... din cauza ta. L-am întrebat fără ocolişuri..."

„Ce?"

„De ce nu o duci pe Olivia – pe doamna Rivers – să o vadă pe Begum? El..."

„Ce a spus?"

„O, ştii bine cum e el, când nu vrea să răspundă la o întrebare. Râde şi, dacă tu insişti, te face să te simţi prost, pedant şi stupid, pentru că pui asemenea întrebări. E foarte priceput la aşa ceva."

„Nu doresc să o întâlnesc pe Begum," afirmă Olivia, jucându-se cu brăţara. „Vin aici ca să fiu cu tine... şi cu el, firește. Vreau să spun pentru că ţi-e prieten. Pentru voi amândoi. Cu ele n-aş putea fi prietenă, nu-i aşa? Nici nu vorbim aceeaşi limbă... Îmi face plăcere să fiu aici. Să fiu cu voi. Ne simţim bine împreună. Nu mă privi aşa, Harry! Acum eşti şi tu ca toţi ceilalţi: mă faci să simt că eu nu *înţeleg*. Că nu cunosc India. Este adevărat că nu o cunosc, dar nu văd care este legătura. Oamenii pot fi prieteni, nu-i aşa, chiar dacă este vorba despre India." Spuse toate acestea pe nerăsuflate. Nu dorea un răspuns, voia să-şi expună un punct de vedere pe care îl credea just. Întrebă apoi: „Ce sunt toate poveştile acelea cu banditii, Harry?... Spune-mi şi mie," insistă ea, văzându-l că tace.

Harry oftă şi spuse după o pauză: „Îţi spun cinstit că nu ştiu, Olivia. O mulţime de lucruri se petrec, pe care eu prefer să nu le ştiu. Vai, cât de rău mă simt! Groaznic."

„Stomacul?"

„Şi stomacul. Şi căldura asta afurisită."

„E *răcoare* aici. E foarte plăcut."

„Da, dar afară! Afară..." închise ochii.

Olivia se duse la fereastră. Soarele bătea drept în jos, ca de obicei. Domul auriu de pe moscheea nababului arunca

raze orbitoare. Dar pajiştile erau verzi şi lucitoare, iar fântânile, reflectând razele soarelui, străluceau de lumină şi apă. În depărtare, dincolo de zidurile cenuşii ale palatului, se întindea oraşul, compus dintr-un şir sărăcăcios de acoperişuri dărăpănate, iar dincolo de el, pământul sterp. Dar de ce să priveşti atât de departe?

Nababul intră în vârful picioarelor. „Deranjez? Vă rog să-mi spuneţi dacă e aşa, şi fug de aici imediat." Îl privi cercetător şi preocupat pe Harry, apoi se întoarse spre Olivia. „Cum îl găseşti? Ce crezi? Am chemat mai mulţi doctori, dar lui nu-i plac doctorii noştri indieni. Crede că... Ce crezi că sunt, Harry?"

„Şarlatani."

„Eşti ridicol," îl contrazise nababul, zâmbind. „Doctorul Puri din bazarul Chhatra are o diplomă de la Colegiul Ludhiana. Este un om cu o calificare foarte înaltă."

„E un vrăjitor," spuse Harry.

„Eşti ridicol," îi spuse din nou nababul, zâmbind. Stătea pe marginea sofalei pe care se odihnea Harry. „Vrem să te faci repede bine. Cât mai repede. Ne lipseşti. Ne plictisim fără tine, nu-i aşa, Olivia?" Se întoarse să o privească drept în faţă, vrând parcă să o includă şi pe ea în adăpostul dragostei şi al grijii sale.

„M-a întrebat despre bandiţi," îl informă Harry.

Cum ochii nababului o priveau în acel moment drept în faţă, văzu în ei o expresie pe care în mod obişnuit ar fi avut grijă să o ascundă. Îi mai cercetă chipul încă vreo câteva clipe, ca apoi să se întoarcă în altă parte.

Spuse cu vocea blândă: „Sper, Olivia, că de câte ori vei dori să ştii ceva – dacă ţi se pare ceva ciudat – să nu-l întrebi nici pe Harry, nici pe altcineva, ci numai pe mine." Se aplecă spre ea. „Cine ţi-a vorbit despre mine? Ce ţi-a spus? Te rog, trebuie să-mi spui. Dacă nu-mi spui, cum pot să mă apăr de calomniile pe care oamenii le răspândesc împotriva mea? Trebuie să-mi dai această posibilitate."

Harry spuse: „Ce-i ceri să facă... să-ţi aducă informaţii de la Serviciul Administrativ din Satipur? Să fie spionul tău?"

Nababul se aplecă spre ea din nou. Plecă privirea ca şi cum i-ar fi fost ruşine. Spuse cu o voce umilă: „Sper că nu crezi aşa ceva despre mine, Olivia?"

Ea strigă imediat: „Bineînţeles că nu!" şi privi mustrător spre Harry.

În serile de duminică, Douglas şi Olivia făceau de obicei o plimbare prin cimitir. Rătăceau braţ la braţ printre cărările dintre morminte, oprindu-se ca să citească inscripţiile, ca să se familiarizeze cu numele morţilor. Olivia numea acestea peregrinările de duminică, sau turul de vizite. Dar Douglas îşi cerea scuze. Spunea că este o ruşine să nu-i poată oferi altă distracţie decât o plimbare prin cimitir. „Gândeşte-te la Marcia," spunea el jalnic, „în veselul Paris."

„Prostuţule!" îl strânse de braţ. „Unde îţi închipui că mi-ar plăcea să fiu?"

Se opriseră la mormântul unui tânăr locotenent, E.A.Edwards, care căzuse împreună cu cinci dintre fraţii săi ofiţeri, în fruntea regimentului 54, în mai 1857, la 29 de ani. Devenise un prieten special, căci Oliviei îi plăcea inscripţia: *Ca soldat era întotdeauna gata, oriunde îl chema datoria, fiu devotat, tată bun şi indulgent, dar şi mai admirabil în rolul emoţionant de soţ.*

„Întocmai ca şi tine, dragule," îi spuse ea lui Douglas, strângându-i din nou braţul. „Doar că tu nu eşti încă un tată bun şi indulgent."

„Dar voi fi," îi făgădui el.

„Bineînţeles că vei fi."

De fapt, însă, nu rămânea gravidă. Începuse să fie îngrijorată: ceva nu era în regulă. Nu-i venea să creadă. Era sigură că un cuplu ca ea şi Douglas era predestinat să aibă copii, să fie întemeietorii unei frumoase familii. Şi el era

sigur de acelaşi lucru. Olivia se gândea uneori că motivul ar fi putut fi psihologic, că se speriase prea tare văzând toţi copiii aceia mici, înmormântaţi în cimitir, morţi de variolă, morţi de holeră, morţi de enterită.

Adusese câteva flori pentru copilul soţilor Saunders. Îngenunche la picioarele îngerului italian, ca să le aşeze pe mormânt. Când se ridică, faţa îi era radioasă: îl luă pe Douglas de braţ şi-i şopti la ureche: „Mi-am pus în gând o dorinţă... ştii, aşa cum se face la altarul lui Baba Firdaus, de Ziua Nunţii Soţului." Zâmbiră amândoi, dar apoi deveni serioasă şi întrebă: „Douglas, ce este povestea asta cu bandiţii?"

„E o bandă care operează în jurul oraşului Khatm. Terorizează satele din împrejurimi: dau năvală asupra lor, le jefuiesc, ba chiar au fost şi morţi."

„Îngrozitor!" Adăugă apoi: „Dar el ce legătură are cu acestea?"

„Prietenul nostru? Aici e aici. Toată lumea crede că este în cârdăşie cu ei. Primeşte o parte din câştig şi în schimb îi protejează."

„Nu-i cu putinţă," spuse Olivia.

Douglas râse de inocenţa ei. Îşi continuară plimbarea. El îi mai arătă câteva morminte de pe vremea răscoalei, dar nu o mai interesau. Spuse: „E doar *domnitor*. Nu se poate întovărăşi cu o bandă de tâlhari ca aceştia. La urma urmei, e un prinţ." Când Douglas izbucni în râs, spuse pe un ton destul de ofensat: „Ba mai are şi nu ştiu ce titluri englezeşti."

„Ei da. Are tot felul de lucruri... Uite, aici este încă unul ucis la 11 mai 1857: *Locotenent Peter John Lisle din Clifton, Bristol*. Trebuie să fi murit în aceeaşi luptă cu locotenentul Edwards. A fost o răscoală în Satipur susţinută de cel care era pe atunci rajahul din Satipur şi care s-a alăturat răzvrătiţilor, lucru pentru care a plătit foarte scump mai târziu. Spre deosebire de vecinul său din Khatm, străbunicul prietenului nostru, care a rămas „loial", după ce

s-a asigurat de care parte este mai prudent să fie. În felul acesta a obţinut un titlu onorific englez şi toate celelalte avantaje. Băiat deştept." Smulse cu atenţie câteva buruieni de pe mormântul locotenentului Lisle. Nu era mult de plivit. Mormintele erau foarte bine întreţinute. Fusese angajat un paznic permanent şi domnul Crawford însuşi venea regulat în inspecţie, ca să se asigure că se dădea respectul cuvenit englezilor morţi.

„Şi în afară de toate acestea," spuse Olivia, privind cum smulge Douglas buruieni, „nici nu are *nevoie*, nu-i aşa, să se înhăiteze cu o bandă de tâlhari. E ridicol. Vreau să spun că, în definitiv, trebuie să fie bogat... Nu mai smulge!"

„Dar sunt buruieni."

„O, Dumnezeule, hai să mergem. Locul acesta mă deprimă."

Douglas se ridică şi îşi scutură praful de pe pantaloni. Părea acum serios jignit. Spuse: „Credeam că ai zis că îţi place aici."

„Îmi plac copacii."

Se întoarse şi porni pe o cărare, îndepărtându-se de el. Nu voia să-l lase să observe ce mult o agasau atât el, cât şi eroii lui morţi. Dar mai avea întrebări de pus, astfel că se opri aşteptându-l să o ajungă din urmă. „Ce fel de bandiţi?" întrebă ea.

„Nu vreau să vorbesc despre subiectul acesta." Douglas arborase aerul său înţepat. Privea ţintă în faţă, ca un soldat la paradă. Se îndreptă hotărât spre ieşirea din cimitir.

De data aceasta rămase Olivia în urmă. Se opri din nou la mormântul familiei Saunders şi îngenunche ca să mai aranjeze florile. Rămase acolo. Se întuneca, începuseră să se adune umbrele. Inima i se umplu de tristeţe. Nu ştia de ce: poate pentru că nu avea copii. Se gândea că dacă ar fi avut un copil – un băieţel viguros, blond şi cu ochii albaştri – totul ar fi în regulă. S-ar simţi împăcată şi ar fi una cu Douglas, gândind la fel cu el în toate privinţele.

„Hai, vino acum," o chemă Douglas cu vocea plictisită. „Se întunecă."

Se ridică ascultătoare, dar în clipa următoare – nici ea nu-şi dădu seama de ce – căzu în genunchi din nou şi îşi acoperi faţa cu mâinile. Îngerul strălucea alb deasupra ei. Ultimele păsări se foiau în pomi, înainte de a adormi; nu se mai auzea nici un alt sunet. Olivia plângea tăcut. Auzi apoi paşii lui Douglas înaintând pe cărare spre ea. În timp ce o aştepta, rămase şi el tăcut.

„Îmi pare rău," spuse ea după un timp. Îşi suflă nasul în batistă şi îşi şterse ochii. Se ridică, fără ca el să o ajute. Îl privi în faţă – abia reuşind să-l vadă, în întunericul care se lăsa – strălucind deasupra ei ca şi îngerul. Stătea drept şi ţeapăn. „Ar fi trebuit să te duci la Simla. Căldura te doboară."

„Crezi că e căldura?" spuse ea, mulţumită să găsească o scuză.

* * * *

15 iunie. Una dintre cerşetoarele din oraş e o femeie foarte bătrână, cel puţin aşa pare, dar s-ar putea ca asta să se datoreze unei vieţi pline de lipsuri. Nu cere de pomană, dar când e flămândă stă cu mâna întinsă. Nu am văzut-o niciodată vorbind cu cineva. Deşi stă în oraş, s-ar părea că nu are pe nicăieri un adăpost permanent. Uneori o văd în fostul cartier rezidenţial al englezilor, uneori la mormintele regale, alteori în bazar sau pe aleile din jurul lui. Rătăceşte ici colo, în zdrenţele ei, şi când se simte obosită se ghemuieşte sau se culcă pe jos oriunde s-ar afla, iar oamenii care trec trebuie să o ocolească.

În ultimele zile, totuşi, am văzut-o în acelaşi loc. Există o alee în spatele casei noastre unde trăieşte omul care ne spală rufele (aceeaşi alee unde am văzut dansând eunucii). În urmă cu câteva zile am dus nişte haine la spălat

şi, deşi nu sunt sigură, cred că s-ar fi putut să fi fost şi atunci culcată acolo. Din păcate, eşti atât de obişnuit cu ea, încât tinzi să nu o mai vezi. Dar sunt sigură că am observat-o când m-am întors să-mi iau rufele de la spălat. Ceva în felul în care zăcea culcată îmi atrase atenţia. La capătul potecii se află o bucată de pământ unde, într-un şopron, trăieşte un om împreună cu doi bivoli. Chiar în faţa şopronului, municipalitatea a făcut o groapă cimentată pentru gunoi. Dar majoritatea oamenilor nu văd de ce să arunce gunoiul în groapă, astfel încât acesta stă împrăştiat de jur împrejur, formând şi o mică grămadă. Am observat-o pe bătrâna cerşetoare tocmai pentru că era culcată la marginea acestei grămezi de gunoi. Întâi am crezut că e moartă, dar mi-am dat seama că nu poate fi, deoarece nimeni dintre cei care stăteau pe poteca nu-i dădea atenţie. Nici animalele care adulmecau gunoiul nu o luau în seamă. Doar muştele se roteau formând un con deasupra ei.

Omul care spală nu era acasă, iar soţia lui era foarte ocupată cu treburile gospodăriei şi, în plus, trebuia să tot împingă cu un băţ în rufele puse la fiert. Când i-am vorbit despre prezenţa cerşetoarei, nu a avut timp să mă asculte. La fel s-a întâmplat şi cu vânzătorul de cărbuni care locuieşte într-o deschizătură a zidului alăturat, şi cu omul cu bivolii. Când i-am întrebat de când este acolo, au murmurat ceva nedesluşit. Mi-a trecut prin minte că poate era totuşi moartă şi nu era datoria nimănui să o ducă de acolo. Cum nu era nici datoria mea, am plecat spre casă să-mi duc rufele.

Mai târziu m-am întrebat ce se întâmplă cu mine; cum de nu m-am apropiat să văd măcar dacă e vie sau moartă. I-am povestit despre ea lui Inder Lal, dar era grăbit să se îmbrace ca să se ducă la serviciu. Voiam să-l rog să vină cu mine, aşa că m-am luat după el când a plecat. Îşi împingea bicicleta, având sacoşa cu gustarea de dimineaţă legată de ghidon. Deşi nu avea nici o tragere de inimă, l-am convins să intre pe alee cu mine. Mi-am dat seama imediat că

cerşetoarea era tot acolo. Ne-am oprit şi ne-am uitat la ea de la distanţă. „Trăieşte?" l-am întrebat eu. Nu ştia şi nu avea nici un chef să facă investigaţii; oricum, era timpul să plece. Nu putea să întârzie la birou. Am hotărât că trebuie să mă conving singură. M-am apropiat. Inder Lal îmi strigă: „Nu face asta!" şi chair sună din clopoţelul bicicletei ca să mă prevină. M-am dus lângă groapa cu gunoi şi m-am oprit în dreptul femeii: ochii îi erau deschişi şi gemea. Era deci în viaţă. Mirosul era insuportabil şi un roi de muşte îi dădea târcoale. Cercetând-o cu privirea, am văzut o şuviţă subţire de excremente scurgându-se din ea. Primul meu gând a fost la Inder Lal. I-am făcut semn să plece să se ducă la birou. Eram bucuroasă că rămăsese la distanţă. Am gesticulat mai vehement şi m-am simţit uşurată când am văzut că se îndepărteză, imaculat în hainele lui foarte des spălate şi cu mâncarea proaspăt gătită în sacoşă. Am plecat şi eu, şi trecând pe lângă vânzătorul de cărbuni i-am spus: „E bolnavă." Consimţi absent. Omul care spală rufe putea fi văzut prin poarta cu arcadă mâncând la el în curte. Nu puteam să-l deranjez. De altfel, simţeam că nu era posibil să deranjez sau să mă apropii de nimeni. Pentru întâia dată am înţeles – am simţit – teama pe care o au hinduşii de mizerie. M-am întors acasă şi am făcut o baie serioasă, clătindu-mă de multe, multe ori. Îmi era teamă. Mizeria – infecţia – părea prezentă peste tot: muştele acelea ar fi putut-o purta cu uşurinţă de la cerşetoare la mine.

Ceva mai târziu m-am dus la spitalul local, situat la capătul oraşului, unde fusese cartierul funcţionarilor englezi. Era o clădire veche şi sumbră, din piatră – acelaşi spital pe care îl condusese doctorul Saunders – şi mult prea mic pentru nevoile oraşului. Pacienţii interni şi externi inundau verandele, coridoarele şi pajiştea din exterior. M-am dus direct în camera medicului-şef, o cameră mare, aerisită şi îngrijită. Medicul-şef, doctorul Gopal, avea şi el o ţinută îngrijită; un bărbat cu aspect plăcut, în halat alb şi cu

mustață pomădată. Era foarte politicos, chiar galant. S-a ridicat de la birou și a venit să mă salute și să-mi ofere scaunul din fața lui. Biroul și scaunele erau solide, vechi, englezești, datând probabil de pe vremea doctorului Saunders. Doctorul Gopal ascultă cu multă simpatie spusele mele și mă asigură că, dacă o voi aduce la spital, vor vedea ce e de făcut. Când l-am întrebat dacă nu este posibil să fie adusă cu o ambulanță, îmi răspunse că din nefericire ambulanța este în reparație și că în orice caz era folosită numai în cazuri urgente.

„Dar este un caz urgent."

Doctorul zâmbi trist și își mângâie mustața. Îmi puse întrebarea obișnuită: „Din ce țară sunteți?" Deși era fără îndoială o persoană foarte ocupată, părea dispus să stea de vorbă cu mine pe îndelete. Ba am avut impresia că și dorește acest lucru, poate pentru a face exerciții de engleză.

Doi pacienți externi intrară înăuntru, aducând câte o bucată de hârtie. Erau țărani, cu fețe tipice sub turbanele lor mari. Întinseră hârtiile spre doctorul Gopal. Din întrebările lui scurte ieși curând la iveală că rețetele fuseseră inversate și că Meher Chand, care suferea de hemoroizi, lua medicamentul prescris lui Bacchu Ram, care avea pietre la vezica biliară. Doctorul Gopal rectifică repede greșeala și pacienții plecară satisfăcuți.

L-am întrebat: „Se întâmplă foarte des?"

„Bineînțeles. Oamenii nu știu să citească și infirmierii nu sunt prea atenți. Vedeți care este problema noastră? Dacă e pe moarte," spuse el, „n-o mai aduceți. Nu prea avem ce să-i facem."

„Și atunci unde să moară?"

„Vedeți care este problema noastră," repetă el. „De douăzeci de ani nu s-a mai adăugat nimic la acest spital. Nu avem paturi, nu avem personal și nici aparatură." Se lansă în descrierea dificultăților a căror listă era lungă. Din nou mi-am dat seama că-i place să stea de vorbă cu mine, în

parte pentru a-şi exersa engleza; s-ar fi putut să fie şi aceasta o explicaţie, dar şi pentru că se ivise, în sfârşit, cineva faţă de care îşi putea descărca sufletul. „Vedeţi ce pacienţi avem, şi în plus mai facem şi noi greşeli, cum s-ar putea altfel? Mi-ar plăcea să dispun de mai mult personal, fac mereu cereri în trei exemplare şi mă duc să vorbesc cu ministrul; când, în sfârşit, reuşesc să am mai mulţi oameni, adesea nu sunt buni de nimic." Engleza lui era curgătoare şi se exprima bine. Avea multe de spus: Sentimentele lui erau profunde şi viaţa îi era grea. Mă privea din cealaltă parte a biroului, cu aceiaşi ochi ca ai lui Inder Lal: cerşind înţelegere.

Ceea ce am înţeles cât se poate de bine a fost că problema cerşetoarei, dacă voiam să mi-o asum, mă privea acum pe mine. Toţi ceilalţi aveau şi aşa prea multe probleme. Mă întrebam ce să fac. Poate tot mai putea fi transportată, şi în această speranţă trebuia să o duc la spital. Aş fi putut angaja o ricşă trasă cu bicicleta, sau o trăsură. M-am gândit, apoi, cum să o urc într-un asemenea vehicol. Va trebui să o ridic eu singură, căci nu puteam cere nimănui să-şi asume riscul de a o atinge. De altfel, nu eram deloc sigură că voi putea convinge vreun birjar să o accepte.

Am plecat din biroul doctorului Gopal, croindu-mi drum prin aglomeraţia de pe coridoarele spitalului. Tot timpul trebuia să trec peste pacienţi culcaţi pe duşumea. „Şi atunci unde să moară?" îl întrebasem pe doctorul Gopal. În momentul acela mi s-a părut a fi o întrebare bine întemeiată, dar acum nu mi se mai părea astfel. Un gând nou – o noţiune nouă – îmi veni în minte şi anume: că bătrâna nu era *indispensabilă*. Mă surprindeam pe mine însămi. Îmi dădeam seama că mă schimb, că devin şi eu ca toţi ceilalţi. Dar m-am gândit de asemeni că, dacă trăieşti aici, este mai bine să fii şi tu ca ceilalţi. Poate că nici nu ai încotro. Totul în jurul meu – oamenii şi peisajul, viaţa însufleţită şi neînsufleţită – părea să-mi impună această atitudine.

Reîntorcându-mă de la spital, am trecut pe lângă coli-

ba lui Maji de lângă mormintele regale. Stătea în faţa intrării şi-mi făcu semn. Mă privi drept în faţă şi mă întrebă ce s-a întâmplat. I-am povestit. Între timp începusem şi eu să vorbesc cu aceeaşi indiferenţă ca toţi ceilalţi. Dar m-a surprins reacţia lui Maji, care nu a fost deloc ca a tuturor celorlalţi. „Cum?" strigă ea. „Leelavati? I-a venit ceasul?" Leelavati! Cerşetoarea avea un nume. Dintr-o dată întâmplarea deveni din nou presantă. Maji se ridică cu greu în picioare şi o porni în direcţia bazarului, cu o viteză surprinzătoare pentru cineva atât de gras şi bătrân. Mă grăbeam în urma ei ca să o conduc la groapa cu gunoi. Dar când am ajuns acolo, cerşetoarea plecase. L-am întrebat pe omul care spăla rufe, pe vânzătorul de cărbuni, pe stăpânul bivolilor. Toţi ridicară din umeri ca şi mai înainte, spunându-mi că a plecat. Bănuiau că i se făcuse foame şi se târâse în altă parte, ca să cerşească hrană. Mă simţeam ridicolă că am făcut atâta caz.

Dar Maji îmi spuse: „Ştiu unde ar putea fi." O porni în acelaşi pas cu coatele în lături pentru a înainta mai repede. Am trecut din nou prin bazar, apoi prin poarta de intrare în oraş şi am ajuns la lacul de acumulare pe ţărmul căruia erau pietrele funerare ale femeilor care fuseseră *suttee*. „Uite-o!" strigă Maji. O văzuse înaintea mea. Zăcea sub un copac, în acelaşi fel cum zăcuse lângă groapa cu gunoi. Excrementele tot îi mai curgeau din trup, dar nu mai erau decât o şuviţă abia vizibilă. Maji s-a dus lângă ea şi i-a spus: „Iată-te! Te-am căutat. De ce nu m-ai chemat la tine?" Bătrâna privea ţintă spre cer, dar mi-a făcut impresia că ochii ei nu mai vedeau. Maji se aşeză sub copac şi-i luă capul în poală. Îl mângâia, cu mâinile ei grosolane, de ţărancă, privind în jos, spre faţa muribundă. Pe neaşteptate bătrâna cerşetoare zâmbi. Gura ei fără dinţi se deschise cu aceeaşi expresie încântată de recunoaştere ca a unui copil mic. Ochii ei nu-şi pierduseră vederea, mai putea să o vadă pe Maji, care se

uita în jos spre ea? Sau îi simţea doar iubirea şi grija. Orice ar fi fost, zâmbetul acela mi s-a părut un miracol.

M-am aşezat alături de ele sub copac. Fusese o furtună de praf deosebit de violentă în dimineaţa acelei zile şi, cum se întâmplă uneori, limpezise atmosfera, astfel încât, acum, în ora de dinainte de a se aşterne întunericul, totul strălucea de lumină. Apa din lac era pură ca cerul, tulburată doar de reflecţiile pescăruşilor albaştri care săgetau pe deasupra şi de copacii care îşi aplecau uneori frunzele spre suprafaţa lui. La capătul cel mai îndepărtat se scăldau nişte bivoli, afundaţi atât de mult, încât li se vedeau doar capetele. O mulţime de maimuţe, slabe şi vioaie, săreau când în apă, când pe mal, când peste pietrele funerare.

„Vezi," spuse Maji, „ştiam eu bine că o să vină aici." Mângâia în continuare faţa bătrânei, nu numai cu afecţiune, dar şi cu un fel de mândrie; da, de parcă era mândră că a făcut ceva deosebit. Începu să-mi vorbească despre viaţa cerşetoarei: cum rămăsese văduvă şi fusese alungată din casa socrului ei. Apoi părinţii şi fratele îi muriseră într-o epidemie de variolă, lăsând-o săracă şi fără adăpost. Şi atunci ce ar fi putut să facă? spuse Maji. Fusese pur şi simplu împinsă să cerşească ca să poată trăi. Pe vremuri nu stătea într-un singur loc, ci umbla peste tot, trecea de la un punct de pelerinaj la altul, căci erau locurile cele mai favorabile cerşitului. Cam cu zece ani în urmă venise aici în oraş şi se îmbolnăvise. Se vindecase, dar nu-i mai reveni niciodată forţa necesară peregrinărilor, aşa că rămăsese pe loc.

„Dar acum e obosită," spuse Maji. „I-a venit ceasul. A făcut destul." Şi din nou îi mângâie faţa cu mândrie, de parcă bătrâna îşi făcuse datoria din plin.

Era plăcut să stai acolo – răcoare lângă apă – şi eram pregătite să rămânem multe ore. Dar nu ne-a lăsat să aşteptăm. Pe când păleau lumina şi cerul, aerul şi apa deveneau de un argintiu palid, iar păsările adormeau în copacii întunecaţi şi doar liliecii zburau uşor şi fără zgomot pe cerul

argintiu; în încântarea acelei ore, își dădu sufletul. N-aș fi observat, căci nu se mișca de mult timp. Muri fără să se zbată și să se vaite. Ca și cum totul fusese stors din ea și nu mai rămăsese altceva de făcut decât să moară. Maji era foarte mulțumită. Spunea că Leelavati făcuse tot ce trebuia și fusese răsplătită cu un sfârșit bun și binecuvântat.

1923

ÎNTR-O ZI OLIVIA îi spuse lui Douglas că Harry este bolnav la pat în Khatm și ar dori să meargă să-l viziteze. Douglas replică: „A, da!" și nu mai adăugă nimic. Luă aceasta drept permisiunea de care avea nevoie. De acum înainte, hotărî ea, Douglas *știe* că se duce la Khatm, ea însăși îi spusese. Era informat. Nu va mai fi nevoie în viitor să se grăbească de teamă că nu va ajunge acasă înainte de sosirea lui. Dacă se va întâmpla astfel, îi va spune pur și simplu adevărul, că l-a vizitat la Khatm pe Harry, care era bolnav. Dar Douglas nu ajunse niciodată acasă înaintea ei; se părea că este reținut la birou din ce în ce mai târziu și, când ajungea acasă, era atât de obosit încât adormea foarte curând. Olivia rămânea trează până târziu, stând la fereastră ca să simtă răcoarea nopții. De obicei mai dormea încă la ora când el pleca dimineața; pornea întotdeauna foarte devreme, ca să-și facă inspecția călare, înainte de a se încinge prea tare soarele.

Se trezi totuși într-o zi mai de dimineață, se sculă și veni să stea cu el în camera în care lua micul dejun (devenită acum oficiul poștal). Nu mai făcuse niciodată acest lucru. Îl privea mâncând șuncă și cârnați. Constată surprinsă că fața îi devenise mai greoaie, chiar puțin puhavă, făcându-l să semene mai mult cu alți englezi care trăiau în India. Respinse gândul acesta: era insuportabil.

„Douglas," spuse ea. „Am impresia că starea lui Harry nu se îmbunătățește."

„O?" Îşi tăiase mâncarea în bucăţele mici şi le mesteca încet, impasibil.

„Mă întreb dacă n-ar trebui să-l rugăm pe doctorul Saunders să-l consulte."

„Doctorul Saunders nu acceptă pacienţi particulari."

„Dar e singurul medic englez din împrejurimi." Văzând că Douglas nu reacţionează în nici un fel, adăugă: „Şi Harry *este* englez." Douglas îşi termină micul dejun şi îşi aprinse apoi pipa (fuma acum pipă aproape fără întrerupere). Pufăia din ea la fel de încet şi impasibil cum mâncase. Îl iubise întotdeauna pentru aceste calităţi: imperturbabilitatea, soliditatea şi forţa lui englezească, bărbăţia lui. Dar acum îi veni brusc gândul: care bărbăţie? Nici nu-i în stare să mă lase însărcinată.

Strigă: „E neapărat nevoie să fumezi blestemata aia de *pipă*, pe *căldura* asta?"

Rămase calm, scuturând cenuşa într-o scrumieră, cu grijă ca să nu cadă pe faţa de masă. În cele din urmă, spuse: „Ar fi trebuit să te duci la Simla."

„Şi ce să fac acolo? Să mă plimb cu doamna Crawford? Să mă tot duc la aceleaşi dineuri plictisitoare? O, Doamne!" spuse ea, acoperindu-şi de disperare faţa cu mâinile. „Încă un dineu dintre acelea şi mă culc jos şi mor."

Douglas nu reacţionă la această ieşire. Continuă să fumeze. În cameră era multă linişte. Servitorii, strângând vesela folosită la micul dejun, făceau şi ei cât puteau mai puţin zgomot, ca să nu-i deranjeze pe *sahib* şi pe *memsahib* care se certau pe englezeşte.

După un timp, Olivia spuse cu voce pocăită: „Nu ştiu ce-i cu mine."

„Ţi-am explicat: e căldura. Nici o englezoaică nu-i obişnuită să o suporte."

„Ai probabil dreptate," murmură ea. „Şi de altfel aş dori, dragul meu, să mă consulte doctorul Saunders şi pe mine."

O privi. Faţa i se schimbase, poate, dar ochii îi rămaseseră la fel de limpezi şi de curaţi ca întotdeauna.

„Pentru că nu reuşesc", privi în jos intimidată, apoi din nou în ochii lui, „să rămân însărcinată."

Îşi lăsă pipa în scrumieră (un servitor serviabil i-o scutură), apoi se ridică şi se duse la ei în dormitor. Olivia îl urmă. Se îmbrăţişară strâns. Ea îi şopti: „Nu vreau să se schimbe nimic. Nu vreau ca tu să te schimbi."

„Nu mă schimb," o asigură el.

„Nu, nu te schimbi." Dar se lipea şi mai strâns de el. Dorea fierbinte să aştepte un copil; totul ar fi fost atunci bine; el nu s-ar schimba, ea nu s-ar schimba, ar fi aşa cum plănuiseră.

„Mai aşteaptă," spuse el. „O să fie bine."

„Crezi?"

„Sunt sigur."

Se sprijini de braţul lui puternic şi îl conduse până în faţa casei. Deşi era încă foarte de dimineaţă, aerul părea stătut.

„Îmi pare rău că n-ai plecat la Simla." spuse el.

„Departe de tine?"

„Nu-i bine pentru tine să stai aci. Clima aceasta îngrozitoare!"

„Dar mă simt bine!" începu să râdă, căci se simţea într-adevăr bine.

Îi strânse recunoscător braţul. „Dacă reuşesc să scap, mergem împreună."

„Crezi că ar fi posibil?... Dar nu trebuie să faci aceasta pentru mine. Mă simt bine. Nu mă supără căldura. Crede-mă că-i adevărat. Mă simt bine," repetă ea.

Exclamă, văzând-o cât este de bravă. Ar fi vrut să mai întârzie, dar rândaşul îi ţinea calul, peonul îi purta documentele şi valetul îl aştepta cu cascheta colonială.

„Nu veni afară," îi spuse Douglas, dar nu-l ascultă.

Privi în sus să-l vadă cum stă în şa, iar el privi în jos spre ea. În dimineaţa aceea îi venea greu să plece.

Îi spuse: „Am să vorbesc eu cu doctorul Saunders despre Harry." Îi făcu semn cu mâna până nu-l mai văzu. Un servitor ţinea deschisă uşa ca să intre în casă, dar mai întârzie puţin, privind în depărtare. Nu în direcţia în care plecase Douglas, ci în cea opusă: spre Khatm, spre palat. Nu avea nici o importanţă, totul fiind acoperit cu acelaşi văl de praf. Dar era adevărat ceea ce-i spusese lui Douglas: se simţea bine. Nu o supăra deloc căldura şi atmosfera înăbuşitoare. Avea senzaţia că un mic izvor curgea în interiorul trupului ei, ca să-i ţină răcoare şi să o înveselească.

Mai târziu în cursul dimineţii, privind la ceasul brăţară, constată că, înainte de a veni maşina nababului ca să o'ia, mai are timp să meargă până acasă la doctorul Saunders. Dar nu mai era decât soţia lui, el plecase deja la spital. Olivia fu surprinsă că nu o găseşte în pat. Stătea într-una dintre camerele întunecoase, privind fix spre un şemineu gol. Îi spuse Oliviei: „Nu-i bine să-i laşi să vadă că stai în pat... servitorii." Adăugă coborând vocea şi aruncând o privire spre uşă. „Aş dori să fiu în pat. Acolo ar trebui, de fapt, să fiu. Dar nu poţi şti ce le trece lor prin minte."

Continuă să privească spre cămin (nu avea nici măcar grătar) de parcă ar fi văzut acolo nişte duhuri. Era ceva în camera aceea care dădea impresia că ar fi bântuită de stafii. Poate din cauza mobilierului care nu aparţinea soţilor Saunders, ci fusese pus la dispoziţia mai multor generaţii de funcţionari guvernamentali. Gravurile de pe pereţi erau şi ele acolo de mult timp; majoritatea reprezentau scene din timpul Răscoalei, ca de pildă Sir Henry Lawrence lovit de un glonte, în reşedinţa lui din Lucknow.

„Circulă o mulţime de poveşti," spuse doamna Saunders. „O doamnă din Somerset care se afla la Muzzafarbad; sau un loc asemănător..." Se întrerupse şi oftă (gândindu-se la soarta acelei doamne, sau la îndepărtatul

Somerset). „Servitorul ei," doamna Saunders şoptea, aplecându-se spre Olivia, „îi călca lenjeria de corp şi se vede că a fost mai mult decât putea el să îndure. Se excită foarte uşor, aşa sunt ei făcuţi. Am auzit că şi mâncarea lor condimentată contribuie la aceasta... nu pot şti dacă este vreun adevăr în ceea ce se spune, dar de un lucru sunt sigură, doamnă Rivers, în capul lor nu-i decât un gând, şi anume să facă ştii-dumneata-ce cu o femeie albă."

Olivia o privi lung. Doamna Saunders clătina din cap ca cineva care ştie lucruri sinistre, aranjându-şi rochia pe pieptul slab. Olivia se trezi că şi mâna ei proprie se ridică să-şi potrivească decolteul destul de adânc al rochiei ei de un cafeniu palid. Ridicol! Se scula brusc în picioare. Era timpul să plece. Maşina nababului urma să sosească din clipă în clipă.

Nababul râse la ideea de a-l aduce pe doctorul Saunders. Îi asigură că, dacă va fi nevoie de un medic european, va aduce firesc un specialist, chiar din Germania sau Anglia. Totuşi, ca să-i facă pe voie Oliviei şi lui Harry, consimţi să trimită o maşină după doctorul Saunders.

Doctorul Saunders, mulţumit şi flatat că a fost chemat de un prinţ, îşi uni vârful degetelor şi folosi mulţi termeni tehnici. Pufăia în timp ce vorbea, făcând să i se mişte perii din mustaţă şi să-i tremure în jurul gurii ca mişcaţi de o briză. Nababul îl trata cu o curtoazie exagerată, despre care Olivia ştia acum că nu-i decât modul său de a-şi exprima disprețul, dar care îl făcea pe doctorul Saunders, care o lua drept ceea ce părea să fie, să se umfle şi mai mult în costumul lui strâmt de şantung. Imaginea celor doi, stând unul în faţa celuilalt – nababul aplecat respectuos înainte, în timp ce doctorul dezbătea şi se dilata – îl făcu pe Harry să chicotească şi, văzându-l, nici Olivia nu se putu stăpâni. Doctorul Saunders nu observă, dar nababul îşi dădu seama

şi, încântat să-şi amuze prietenii, insistă ca doctorul să ia prânzul cu ei.

Domnul Saunders atinse sfere şi mai înalte în timpul mesei. Aprins la faţă de plăcerea mâncării şi a băuturii oferite de gazdă, îşi îngădui să se lase înduplecat şi să-şi exprime părerile sale bine gândite asupra Indiei şi a indienilor. Ştia o mulţime de anecdote cu care îşi exemplifica temele inspirate, în cea mai mare parte, de experienţa lui de spital. Deşi Olivia le mai auzise şi înainte, se distra şi ea împreună cu Harry de felul cum nababul îl provoca să le spună.

„Şi atunci, ce aţi făcut, domnule doctor?"

„Atunci, *nabab sahib*, am pus să-l cheme pe individ la mine în birou şi fără alte explicaţii l-am pălmuit frumuşel, unu-doi, unu-doi."

„Aţi făcut foarte bine, domnule doctor. Foarte bine. Aţi dat un exemplu bun."

„Este singura metodă de a te purta cu ei, *nabab sahib*. Nu are rost să discuţi. Nu ţin seama de raţiune. Nu au nimic aici... vedeţi, aici sus, cum avem noi."

„Exact, domnule doctor. Aţi pus degetul pe... Cum se spune, Harry?"

„Degetul pe rană."

„Chiar aşa. Degetul pe rană." Nababul clătină grav din cap.

După un timp Olivia încetă se se mai amuze. Doctorul Saunders era prea strigător la cer de stupid. Gluma mersese prea departe. Şi Harry se săturase de ea. Cu sensibilitatea lui obişnuită, nababul fu imediat conştient că s-a schimbat atmosfera. Aruncă şervetul şi spuse: „Veniţi cu mine, Olivia şi Harry!" Lăsându-l fără nici un protocol pe doctor deoparte, îi conduse pe cei doi sus în apartamentul lui Harry. Aici se aruncă într-un scaun şi lăsându-şi capul pe spate începu să râdă în hohote. Fu jignit când ceilalţi doi nu-i

ţinură isonul. „M-am străduit atât de mult şi am făcut totul numai ca să vă amuz pe voi doi," se plânse el.

„E cruzime faţă de animale."

„Dar el ne numeşte pe *noi* animale," remarcă nababul.

Harry spuse: „Nu-i decât un pisălog bătrân. Cine te-a pus să-l aduci?"

„*Ea*," spuse nababul, arătând-o pe Olivia. Dar când văzu că pare stânjenită, încercă să o împace. „Nu-i pisălog. E foarte amuzant. «Noi, doctorii, acasă în Anglia»," spuse el, unindu-şi vârfurile degetelor şi suflând într-o mustaţă imaginară. Imitaţia nu era prea bună, dar ca să-i facă pe plac, cei doi începură să râdă. Întâi fu mulţumit, dar apoi îşi schimbă dispoziţia şi spuse dezgustat: „Ai dreptate. E pisălog. Mda! De ce l-am adus? Hai să-l trimitem acasă."

Olivia se simţi obligată să spună: „E într-adevăr insuportabil. Nu judeca după el."

Nababul o privi destul de rece. „Ce să nu judec?."

„Pe noi toţi."

„Care sunt aceşti *noi* ?" o întrebă Harry. Şi el părea ostil. Olivia se simţi dezorientată. Avea aceeaşi senzaţie ca la dineul soţilor Crawford: nu ştia de care parte este.

„Nu ştiu care sunt sentimentele tale," insistă Harry, „dar, te rog, nu mă băga în aceeaşi oală cu clica asta."

„Dar, Harry, cei doi Crawford – de pildă – nu sunt ca doctorul Saunders, ştii bine că nu sunt. Sau soţii Minnies. Sau, pentru că veni vorba, Douglas şi cu..."

„Tine?"

„Toţi sunt la fel," spuse nababul, brusc şi hotărât.

Olivia fu şocată; se gândea oare şi la ea? Era şi ea inclusă? Îl privi în faţă şi fu înspăimântată de sentimentele pe care le văzu atât de clar exprimate acolo. Simţi cu tărie că nu putea îndura să fie şi ea inclusă în aceste sentimente, că ar face orice ca să *nu* fie.

„Am să-l trimit acasă," spuse nababul, strigându-şi tare servitorii. Dădu ordin ca doctorul Saunders să fie pus

într-o maşină şi expediat acasă. „Şi plăteşte-l, plăteşte-l," spuse el. „Da, *tu*, dă-i bani şi ai să vezi că îi ia," spuse el servitorului şi izbucni în râs. Servitorul zâmbi şi el la insulta pe care i-o pregăteau doctorului Saunders, de a fi plătit de un servitor.

„Mai bine plec şi eu," spuse Olivia înghiţindu-şi lacrimile.

„Tu?" strigă nababul. „Cu el?" părea ofensat. „Crezi că am să permit să pleci acasă în aceeaşi maşină cu *el*? Aceasta este părerea ta despre ospitalitatea mea? Despre prietenia mea?" Părea profund jignit.

Olivia protestă. „Dar va trebui să plec foarte curând acasă şi o dată ce maşina tot pleacă...", începu să râdă, simţindu-şi dintr-o dată inima uşoară.

„Va merge altă maşină. Zece maşini dacă e nevoie. Ia loc, te rog. Vai, de ce această atmosferă lamentabilă, în loc să ne distrăm? De ce suntem aşa? Harry! Olivia! Vă rog să fiţi veseli. Am să vă povestesc visul meu de noaptea trecută. Vă voi face să râdeţi. Am visat-o pe doamna Crawford. Nu, nu, aşteptaţi, nu era doamna Crawford, era un *hijra* şi făcea aşa." Bătu din palme ca cineva care dansează, râzând în hohote. „Era cu o trupă întreagă şi toţi cântau şi dansau, dar am recunoscut-o uşor. E adevărat," spuse el, „semăna cu un *hijra*."

Olivia întrebă: „Ce este un *hijra*?"

Nababul râse din nou. „Am să-ţi arăt."

Chemă apoi grupul de tineri care îl însoţeau şi porunci să vină eunucii ca să cânte şi să danseze. Cât timp a mai rămas în ziua aceea, Olivia s-a distrat foarte bine.

* * * *

20 iunie. Puţin înainte de a începe să bată musonul, căldura devine foarte intensă. Cu cât e mai intensă căldura, se spune, cu atât mai abundente vor fi ploile, astfel că se

doreşte să fie cât mai cald cu putinţă. Şi între timp ai acceptat căldura, nu te-ai obişnuit cu ea, dar ai acceptat-o, şi mai ales eşti prea sleit ca să lupţi împotriva ei şi deci i te supui şi o înduri. Există şi compensaţii. Cu cât este arşiţa mai mare, cu atât sunt mai dulci pepenii galbeni şi fructele de mango, cu atât mai puternic parfumul de iasomie. Arborele gul mohar, care îşi întinde ramurile ca un balerin, are florile de un roşu uimitor. În bazar se vând toate felurile de siropuri, iar paharele în care sunt servite (deşi poate nu prea curate) sunt pline până la vârf cu gheaţă sfărâmată (nici ea nu-i prea curată, dar cui îi pasă!).

Duminica m-am dus cu Inder Lal să mâncăm la iarbă verde în dumbrava lui Baba Firdaus. A fost ideea mea, dar în timp ce stăteam udă leoarcă în autobuzul care înainta zdrăngănind, prin ţinutul încins, m-am întrebat dacă, de fapt, a fost o idee chiar atât de bună. Am coborât şi am urcat cu trudă cărarea complet goală şi neumbrită care ducea spre dumbravă, dar odată ajunşi era ca şi cum am fi fost primiţi în paradis. Soarele nu putea pătrunde prin frunzişul des, râuleţul curgea cu un murmur răcoros şi proaspăt. Inder Lal se culcă imediat sub un copac, dar eu eram atât de fermecată încât am preferat să mă plimb. Contrastul cu ultima dată când fusesem acolo nu putea fi mai deplin. De Ziua Nunţii Soţului locul era înţesat de pelerini şi difuzoare. Acum era linişte aproape totală, cu excepţia apei şi a păsărilor şi, din când în când, se auzea foşnetul frunzelor. M-am spălat pe mâini şi pe faţă în râuleţul care era atât de puţin adânc încât puteam atinge prundişul rece de pe fund. Vizitând sanctuarul, am constatat că are o structură foarte simplă: o uşă arcuită şi o mică cupolă cu dungi, ca un pepene galben aşezat în vârf. În interior pereţii aveau un strat gros de var. Probabil că de câte ori se apropia Ziua Nunţii Soţului, se adăuga în grabă un nou strat alb. Zăbrelele ferestrelor erau acoperite cu aţe roşii, legate de cei veniţi să se roage. Nu exista un mormânt – nu se ştia unde murise Baba Firdaus –

ci doar la mijloc o moviliţă de piatră văruită. Aici erau aşezate mai multe ghirlande de flori, majoritatea uscate, dar una sau două destul de proaspete. Locul era atât de pustiu, atât de plin de tăcere şi solitudine, încât mă întrebam cine le-a putut lăsa acolo.

Când s-a trezit Inder Lal, am despachetat sandvişurile pe care le adusesem cu mine. Nu mai gustase până atunci sandvişuri şi le mânca cu interes, mulţumit întotdeauna să înveţe ceva nou. Tot nou era pentru el şi faptul de a face o excursie în tovărăşia unei singure persoane, şi nu, ca de obicei, cu o mulţime de rude şi prieteni. Spuse că apreciază conversaţia pe care poţi să o faci când sunt numai două persoane, fiecare având posibilitatea de a-şi descărca inima faţă de celălalt. L-am aşteptat să facă aşa, dar m-a întrebat doar câteva lucruri banale, ca de plidă cum este un picnic în Anglia. Asculta cu interes răspunsurile mele şi încerca să-mi smulgă cât mai multe amănunte. „Doar pentru informaţia mea," îmi spunea el. Este o propoziţiune pe care o foloseşte des când îmi pune întrebări. Pare să-l pasioneze să adune la întâmplare frânturi de informaţii şi să le depoziteze în minte, ca să le folosească când are ocazia. Mama lui face acelaşi lucru cu obiectele. Am văzut-o adunând cu gravitate şi netezind învelişul vreunui baton de ciocolată, aruncat de mine, dopuri, sticle goale, bucăţi de pînză. Le pune grămadă în cufărul ei mare şi, când o întreb la ce îi foloseşte, pare surprinsă. Pentru ea, ca şi pentru el, fiecare bucăţică e utilă, sau ar putea fi aşa în viitor.

Mi-a spus: „Uite ce am adus cu mine."

A scos două capete de sfoară roşie, spunându-mi că dacă le legăm de zăbrelele ferestrei şi ne dorim ceva, se îndeplineşte. Ne-am scos pantofii şi am intrat în sanctuar. Îşi legă el întâi capătul de sfoară, ca să-mi arate cum să fac. Închise ochii, dorindu-şi ceva cu ardoare. Am spus: „Credeam că-i vorba numai de femei care nu pot avea copii."

„Toate dorinţele sunt ascultate," spuse el. „Acum leagă tu." Îmi dădu capătul de sfoară şi mă privi cu interes. „Dacă eşti singur, sau numai cu un prieten," mă încurajă el, „poţi spune tare ce doreşti."

În loc să-i răspund, i-am arătat ghirlandele cu flori proaspete de pe grămada de pietre.„Cine crezi că le-a pus? Ai zice că n-a trecut nimeni pe aici de cine ştie când."

Îmi răspunse: „La un loc ca acesta, chiar dacă se găseşte în mijlocul deşertului, la o mie de mile de orice localitate, tot vor veni oameni... Ce ţi-ai dorit?"

Am zâmbit şi m-am dus să mă aşez pe locul nostru, de sub copac. A venit după mine. „Spune-mi," încercă el să mă înduplece, ros pur şi simplu de curiozitate.

„Tu ce crezi?" Dar orice ar fi fost, îi era jenă să-mi spună. La rândul meu, eram curioasă să ştiu ce gândeşte.

Ocoli întrebarea. „Ce aş putea să spun? Nu sunt nici vrăjitor, nici dintre aceia care pot citi gândurile altora. Dar dacă tu îmi spui," spuse el şiret, „îţi spun şi eu."

„Hai să încercăm să ghicim."

„Tu întâi." Îi plăcea acest joc.

M-am prefăcut că mă concentrez foarte mult, în timp ce el privea nerăbdător spre mine. „Cred," am spus în cele din urmă, „că e ceva în legătură cu serviciul."

Brusc i se lungi faţa... de mirare, de consternare: „Cum de ai ştiut?

„N-am făcut decât să ghicesc."

Dar aş fi dorit să nu fi ghicit. Se întristă şi nu-l mai amuză jocul. Când am spus: „Acum e rândul tău," clătină posomorât din cap. Adâncit în propriile lui necazuri, nu-l mai interesau dorinţele mele.

Dar acum eu doream să-l intereseze. Simţeam într-adevăr nevoia – cum a spus el – să-mi descarc inima în faţa cuiva. Este ceva destul de greu de făcut, chiar cu persoane familiare cu viaţa şi problemele tale; şi atunci ce să-i spui *lui*, pentru care toate sunt complet necunoscute şi

străine! Dacă aş fi avut o dorinţă anume – ca de pildă un soţ, un copil sau să scap de un duşman – aş fi fost bucuroasă să i-o spun. Dar de fapt, în timp ce legam sforicica alături de celelalte, nu era nimic specific pe care să mi-l doresc. Nu vreau să spun că viaţa mea este atât de realizată, încât nu-mi mai rămâne să mai doresc nimic; dimpotrivă, lipsesc prea multe lucruri esenţiale ca să-mi acopăr golurile cu o singură dorinţă.

Totuşi, în momentul acela, aveam o dorinţă, o dorinţă fierbinte: să mă apropii de el. Şi cum părea că nu este cu putinţă să facem acest lucru prin cuvinte, mi-am pus mâna pe mâna lui. Mă privi atunci într-un fel complet diferit. De data aceasta nu mai lipsea interesul. Dar era greu să spui ce altceva mai era. Puteam simţi cum îi tremură mâna sub a mea, şi am văzut apoi că îi tremură şi buzele. Poate pentru că era gata să vorbească, poate de dorinţă sau frică. Nu aveam nici o îndoială că era şi teamă în privirea lui, în timp ce se uita la mine. Nu ştia ce să facă în continuare, nici ce aveam eu de gând să fac. Puteam să văd – era de-a dreptul caraghios – cum îi venea în minte tot ce auzise spunându-se despre femeile occidentale. Dar în acelaşi timp era tânăr şi sănătos – soţia îi era plecată – eram singuri într-un loc romantic (devenea tot mai romantic, pe măsură ce apunea soarele). Deşi următoarele mişcări au depins de mine, o dată ce le-am făcut, răspunsul său nu s-a lăsat aşteptat. După aceea, făcu aceeaşi glumă pe care o făcuse nababul, în legătură cu cele ce se întâmplaseră aici prima dată de Ziua Nunţii Soţului, ca să poată rămâne gravidă acea soţie stearpă.

1923

ÎNTR-O ZI VENI ŞI HARRY în automobilul trimis să o aducă pe Olivia. Ea era dispusă să plece imediat, dar el o rugă să mai

întârzie puţin, căci simţea nevoia să se odihnească înainte de a porni la drum. Stătu mult timp. Părea dispus să rămână acolo toată ziua. Olivia îi spuse de mai multe ori : „Dacă nu plecăm cât mai curând, se va face prea cald."

„Te rog, cântă ceva," îi spuse el, arătând spre pian. „Nu te-am mai auzit cântând de o veşnicie."

„Şi pe urmă plecăm?" îl rugă ea.

Se aşeză la pian şi începu să cânte cu impetuozitatea ei obişnuită. Cântă Debussy şi Harry îşi sprijini capul de spătarul galben al fotoliului, închise ochii şi de plăcere bătu tactul cu piciorul. Dar după un timp începu să cânte prea repede, să greşească, iar când o dată sau de două ori o clapă rămase apăsată, bătu în ea nerăbdătoare. Se întrerupse. „N-am mai exersat. Hai acum, Harry, trebuie să plecăm."

„De ce n-ai mai exersat?"

„E prea cald ca să cânţi la pian. Şi n-ai auzit în ce hal e pianul?" Bătu din nou în clapele stricate. „Nu-i o climă potrivită pentru pian. Acesta-i motivul şi nu-i nimic de făcut! Ridică-te, Harry, te rog."

„Ai putea chema un acordor din Bombay."

„Nu merită. Cânt foarte rar în ultima vreme."

„Ce păcat!"

Rosti aceste cuvinte cu atât de mult regret, încât Olivia căzu pe gânduri. De ce nu mai cânta? Nu-şi mai pusese această întrebare până atunci. Se gândea vag că este prea cald şi nu are chef. Dar mai era şi altceva, şi acum încerca să înţeleagă ce ar putea să fie.

„Debussy," spuse ea. „Schumann. Sunt atât de... nepotriviţi." Începu să râdă.

„Mie mi se potrivesc," spuse Harry.

„*Aici?*"

„De ce nu?" Privi în jurul camerei şi repetă: „De ce nu? Ai aranjat camera foarte drăguţ. Într-adevăr, foarte drăguţ." Se afundă mai mult în fotoliu, de parcă n-ar fi vrut să plece niciodată: „Oaza," spuse el.

„Lasă asta, te rog." O irita cu adevărat. „Nu văd de ce cineva și-ar dori o oază. La ce i-ar putea folosi?"

„Doamne, cât ești de tare, Olivia. Cine ar fi bănuit... Și nici bolnavă nu ești niciodată, nu-i așa?"

„Bineînțeles că nu. De ce aș fi?" Era destul de disprețuitoare. „E doar o chestiune psihologică."

„Noaptea trecută mi-a fost din nou atât de rău! Și n-am mai gustat mâncare indiană de săptămâni întregi. Nu înțeleg din ce mi se trage."

„Ți-am spus. E ceva psihologic."

„S-ar putea să ai dreptate. Simt că ceva nu-i în regulă psihic... De fapt, simt," spuse el închizând din nou ochii, de data aceasta de durere, „că n-aș putea să mai îndur nici o singură zi." Și tonul lui sugera că acesta era adevărul.

Olivia încerca să fie înțelegătoare, dar nu-și putea stăpâni nerăbdarea. Dorea un singur lucru: să plece. Iar el stătea acolo și nu voia să se mai clintească. Dinspre încăperile servitorilor se auzea cântând o voce, acompaniată de o tobă, ambele repetând o singură notă gravă, fără pauză, într-o monotonie absolută.

„E ca o febră cerebrală," spuse Harry.

„Ce?... A, asta, nici nu o mai aud. O ține așa de zile întregi. Tot timpul se aude de acolo ceva în genul acesta. Cineva moare, sau se naște, sau se căsătorește. Poate e motivul pentru care nu prea mai cânt la pian. Adică nu este în armonie, nu ți se pare?... Harry, dacă nu plecăm, o să murim de căldură pe drum."

„Nu vreau să plec," afirmă el.

Trecu printr-o clipă de panică. Vocea îi tremura. „Și ce facem cu mașina?"

„O trimitem înapoi."

Olivia privi fix spre vârful pantofilor ei albi. Stătea foarte liniștită. Harry o observa, dar ea se prefăcea că nu vede. În cele din urmă el spuse: „Ce-i cu tine, Olivia?"

Vorbea foarte blând. „De ce eşti atât de nerăbdătoare să mergi?"

„Suntem aşteptaţi." Auzind cât de neconvingător sună, se simţi şi mai iritată împotriva lui. „Şi nu-ţi închipui, sper, că-mi *place* să stau aici cât e ziua de lungă, zi de zi, uitându-mă pe pereţi şi aşteptându-l pe Douglas să vină acasă. Nu-i greu deloc să-mi imaginez cum poţi înnebuni în felul acesta... Ca doamna Saunders. Stând tot timpul în casă şi imaginându-ţi tot felul de lucruri. Nu vreau să ajung şi eu ca doamna Saunders. Dar dacă continui să stau aici, de una singură, aşa o să se întâmple."

„De aceea îţi place să vii la palat?"

„Douglas ştie că mă duc la palat. Ştie că a fost acolo şi doctorul Saunders – el însuşi l-a rugat – şi că am fost să te văd."

„Să mă vezi pe mine?"

Afirmaţia rămase în aer şi continuă să plutească acolo şi după răspunsul ei. „Eşti gelos, Harry, acesta-i adevărul. Da, eşti!" Râse. „Vrei să fii tu *singurul* – vreau să spun la palat – să fii singurul oaspete." Spuse aceste cuvinte repede, dar nu suficient de repede. Se înroşi şi se simţi descumpănită.

„Foarte bine," spuse el. „Hai să mergem."

Se ridică şi se îndreptă spre uşă, punându-şi pălăria de soare. Olivia simţi că era momentul ca, din mândrie sau ca să-şi dovedească inocenţa, să fie ea acum cea care întârzie. Ezită o clipă, dar constată că nu avea la urma urmei suficientă mândrie (sau inocenţă) pentru aceasta. Îl urmă destul de repede la maşină.

Călătoria fu neplăcută şi nu numai din cauza arşiţei şi a prafului. Abia dacă îşi vorbeau, de parcă ar fi fost supăraţi unul pe altul. Totuşi, Olivia nu-i purta pică şi o dată sau de două ori încercă să-i vorbească, dar nu găsi ceva care să merite osteneala. Nu-i venea să-i spună ce o tulbură; îi era teamă că dacă o va face, s-ar putea să spună mai mult decât

avea intenţia. Sau el s-ar fi putut să interpreteze greşit ceea ce voia ea să spună.

Dintr-o dată Harry zise: „Uite-l acolo!"

O maşină sport de culoare roşie era parcată de cealaltă parte a drumului. Pe când se apropiau, nababul, cu o şapcă în carouri şi ochelari de motociclist, se ridică în picioare şi începu să gesticuleze ca un agent de circulaţie. Se opriră şi el le strigă: „Unde aţi fost? V-am aşteptat ore întregi."

Venise să-i întâmpine deoarece dorea să meargă la sanctuarul lui Baba Firdaus. Se săturase să stea închis în palat, le spuse el. Îi invită să urce în automobilul sport pe care îl conducea singur. Când Harry se împotrivi, spunând că nu are chef şi vrea să meargă acasă, nababul nu mai pierdu timp cu el şi spuse: „Vii, nu-i aşa, Olivia?"

Nici ea nu mai pierdu timp cu Harry, ci se urcă alături de nabab. Pornind într-o direcţie, în timp ce şoferul îl ducea pe Harry în direcţia opusă, îl puteau vedea stând singur, pe bancheta din spate a limuzinei, palid şi supărat.

„De ce e supărat?" întrebă nababul. „Crezi că nu se simte bine? E bolnav? Ţi-a spus ceva?"

Era foarte preocupat şi continuă, aproape tot drumul, să vorbească despre Harry. Spuse că ştie că lui Harry îi era adesea dor de casă şi că dorea să se întoarcă în Anglia, să-şi vadă mama. Şi el, nababul, dorea ca Harry să se ducă, dar în acelaşi timp – „Olivia, mă poţi înţelege? Nu ţi se pare că sunt foarte egoist?" – nu putea să se hotărască să se despartă de el. „Îmi dau seama că mă consideri foarte egoist," concluse el trist.

Olivia ştia că nu era nevoie să-l contrazică. Rolul ei era să-l asculte şi se simţea mulţumită să o facă şi să fie alături de el, privindu-l din când în când, pe furiş, cum stătea la volan cu şapca şi ochelarii de soare.

„De multe ori am vrut să-i spun : «Harry, mama ta doreşte să te întorci acasă. Şi tu doreşti să fii cu ea. Pleacă.» Ba uneori chiar i-am şi spus. Odată era totul pregătit; avea

rezervată cuşeta, îşi făcuse bagajele. Dar în ultima clipă n-am mai putut rezista. Nu reuşeam să îndur gândul despărţirii. El a fost cel care a spus «Nu plec, vreau să rămân». Acum trebuie să coborâm din maşină şi să mergem pe jos. N-o să-ţi fie prea cald, Olivia?"

O luă înainte, pe cărarea pietroasă, care ducea spre dumbrava lui Baba Firdaus. Continua să vorbească, iar ea, ascultându-l, nu simţi prea tare cum bate soarele.

El spuse: „Sunt anumiţi oameni a căror absenţă fac viaţa greu de suportat. Odată, l-am întrebat pe un fachir din Ajmere (un om foarte sfânt) de ce tocmai aceste persoane? De ce ei şi nu alţii? Mi-a dat următorul răspuns, care mi-a plăcut mult: «Sunt oameni care cândva au stat alături de tine în paradis.» E o idee foarte frumoasă, nu-i aşa, Olivia? Că am stat unul lângă celălalt cândva în paradis."

Ajunseseră în dumbravă. Îndepărtă ramurile să-i facă loc să treacă. Chiar în momentul acela nişte bărbaţi ieşiră din sanctuar. Olivia rămase surprinsă. Erau oameni aspri, înarmaţi, şi pentru o clipă priviră ameninţător spre nabab şi Olivia. Dar în clipa următoare, dându-şi seama cine este, căzură la picioarele nababului.

O rugă pe Olivia să se aşeze sub un copac. Îl privi cum vorbeşte cu oamenii. Se purta cu ei firesc şi familiar. Stăteau în faţa lui într-o atitudine de umilinţă, cu o expresie de adoraţie pe chipurile lor de tâlhari. Era absolut sigură că erau tâlhari. Îi privi cercetător – arătau ca nişte bandiţi medievali – dar nu îndrăzniră să arunce spre ea nici o singură privire. Nababul le spuse curând să plece şi apoi o invită să intre în sanctuar.

„Uite ce am adus," spuse el.

Îi arătă două capete de sfoară roşie. Ea şi-o legă întâi pe a ei, apoi legă şi el firul rămas. O întrebă apoi „Ce ţi-ai dorit?"

„E voie să se spună?"

„Dacă nu-i decât o persoană cu tine... Ştii pentru ce vin femeile aici? Ce îşi doresc? Tot asta ţi-ai dorit şi tu?"

„Da," răspunse ea.

„O!"

Urmară câteva clipe de tăcere. Apoi el spuse: „Toate sunt superstiţii. Dar poate e adevărat. S-ar putea să fie. Se povestesc o mulţime de întâmplări miraculoase. Ai auzit legenda despre Ziua Nunţii Soţului? Fireşte, totul este profund neştiinţific şi nişte persoane educate ca tine şi ca mine..."

„Totuşi am legat sforile."

„Ca să ne distrăm."

„Cine erau oamenii aceia?"

Nu răspunse imediat şi, când o făcu, fu prin altă întrebare: „Cine crezi că erau?" O privi în felul său pătrunzător, apoi râse. „Presupun că îţi închipui că sunt oameni răi. Ţi-au ajuns la ureche multe zvonuri, nu-i aşa? Şi crezi că sunt adevărate?" Din nou simţi că nu-i nevoie să se apere sau să-i răspundă.

„Dar dacă sunt răufăcători," continuă el, „presupun că nu sunt chiar atât de răi, căci uite pentru ce au venit aici." Arătă spre movilita din mijlocul sanctuarului pe care se vedeau câteva ghirlande de flori proaspete, atunci aduse, şi beţişoare de tămâie care mai fumegau încă. „Vezi, nu au venit aici în scopuri dubioase, ci doar ca să se roage."

O privi vrând parcă să vadă cum reacţionează. Dar Olivia nu reacţionă în nici un fel, avea doar nişte senzaţii fizice foarte puternice. Întinderea vastă de căldură înăbuşitoare care înconjura dumbrava se infiltra, pe ici pe colo, printre frunze. Prezenţa copleşitoare a nababului era acum concentrată numai asupra ei.

„Vino," o chemă el. „Stai jos cu mine."

Se aşezară amândoi pe treptele care duceau spre sanctuar. Îi vorbi cu o voce blândă, raţională. „E drept, sunt poate oameni certaţi cu legea, dar totuşi sunt fiinţe umane care vin aici – vezi şi tu – să se roage şi să-şi spună

dorinţele. Ca tine şi ca mine." Rămase un timp tăcut, vrând parcă să-i dea timp să simtă adevărul cuvintelor sale, sau poate să lase să se instaleze comuniunea dintre ea şi el.

„Când vei pleca de aici, Olivia, te vei întoarce la Satipur şi vei spune da, nababul e un om rău, l-am văzut cu ochii mei întâlnindu-se cu răufăcători, cu bandiţi. Are legături strânse cu ei. Ai să te duci şi ai să le spui, Olivia?"

De data aceasta era clar că aştepta un răspuns şi ea i-l dădu fără şovăire: „Chiar îţi închipui că am să fac aşa ceva?" Rosti cuvintele cu atâta sinceritate – chiar indignare – încât fu satisfăcut. Îi atinse respectuos braţul cu vârful degetelor.

„Nu, nu-mi închipui că ai să faci aşa," răspunse el. „De aceea îmi deschid inima în faţa ta şi îţi spun totul... Nu crede, te rog, că vreau să spui că aş fi un om bun, un suflet cinstit şi nobil. Nicidecum. Firește, mi-ar plăcea să fiu un suflet cinstit şi nobil – trebuie ca fiecare dintre noi să se străduiască să fie astfel – dar îmi dau seama cât de departe sunt de acest ţel. Foarte departe, într-adevăr," spuse el, cu o expresie de descurajare.

„Cine nu-i?" spuse Olivia. Îi atinse braţul în acelaşi fel ca mai înainte şi ea ar fi dorit să n-o mai facă, dar totodată tânjea ca el să o atingă din nou.

„Ai dreptate. Cu toţii suntem departe de acest ideal. Dar sunt unii oameni, mulţi oameni," spuse el, făcând o pauză pentru ca ea să se poată gândi despre cine era vorba, „care o fac pe arbitrii, judecându-i pe ceilalţi, hotărând ce e bun şi ce e rău, de parcă ar fi atotştiutori. Cine este maiorul Minnies, ca să-mi spună mie nu face una şi nu face alta, cine i-a dat dreptul să-mi spună mie ce să fac? *Mie* !" spuse el, arătând mirat spre sine însuşi. „Lui *nabab sahib* din Khatm." Rămase un timp fără cuvinte.

„Ştii cum ne-am obţinut titlul? Era în 1817. Strămoşul meu, Amanullah Khan, se lupta de foarte mulţi ani. Uneori lupta împotriva mahratilor, sau a rajputilor, sau a mogulilor sau a britanicilor. Erau timpuri foarte tulburi. Mergea cu

oamenii săi din loc în loc, pe oriunde se dădeau lupte şi se putea prăda. Trebuiau să trăiască din ceva, ei toţi. Uneori, când nu avea mijloacele necesare cu care să-i plătească, se răsculau împotriva lui şi atunci trebuia să fugă, nu de duşmani, ci de propriii lui oameni. Poţi să-ţi închipui? Dar când treburile se aranjau din nou, se întorceau toţi la el, ba se mai adăugau şi alţii. Astfel încât uneori îi mergea foarte bine, alteori era la pământ. Aceasta era viaţa lui, Olivia. Eu îl invidiez. Toţi se temeau de numele lui, chiar şi britanicii! Când au văzut că nu-l pot supune nicidecum, au vrut să şi-l facă aliat. O, da, au fost întotdeauna şireţi şi au ştiut cum să tragă foloase. I-au oferit pământurile şi veniturile ţinutului Khatm şi i-au dat titlul de nabab. Şi deoarece era obosit în momentul acela, a spus da, a acceptat, a devenit nabab şi s-a stabilit aici. Pentru că era obosit." Se posomorî. „Dar cred că te poţi simţi obosit şi stând într-un palat. Şi atunci îţi spui că ar fi mai bine să nu ai nimic, doar să lupţi cu duşmanii şi să-i ucizi. Că ţi-ar plăcea foarte mult să faci acest lucru. Nu crezi, Olivia, că e mai bine să-ţi înfrunţi astfel duşmanii, decât să-i laşi să comploteze în taină împotriva ta, răspândind în şoaptă calomnii. Eu cred că-i mult mai bine!" strigă el brusc, foarte abătut.

Olivia întinse mâna şi i-o puse pe piept, ca şi cum ar fi vrut să-l consoleze. Şi într-adevăr îl consolă. Îi spuse: „Cât eşti de bună cu mine." Puse deasupra mâinii ei propria lui mână şi i-o apăsă mai mult pe piept. Olivia se simţi atrasă spre el cu o forţă şi un magnetism pe care nu le mai simţise în viaţa ei faţă de nimeni.

„Să-ţi povestesc ceva," spuse el. „Odată s-a întâmplat ca un prinţ marwar să-l supere cu ceva. Cred că nu-i oferise opiu într-o cupă de argint, aşa cum cerea eticheta, nu era decât ceva fără importanţă, dar Amanullah Khan nu era omul care să stea liniştit când se simţea insultat. Nu era ca mine." Când Olivia începu să protesteze, îi spuse: „Sunt obligat. Ce altceva aş putea face? N-am încotro... Îl invită

pe prinţul acela marwar şi pe toată suita lui la un banchet. Instală un cort festiv, făcu toate pregătirile şi oaspeţii veniră gata să mănânce şi să bea. Amanullah Khan îşi salută duşmanul în uşa cortului, strângându-l la piept. Dar când se aflară toţi în interior, făcu un semn secret şi oamenii lui tăiară frânghiile cortului, astfel că prinţul şi suita lui fură acoperiţi de pânză. Când îi văzură acolo, prinşi ca nişte animale în capcană, Amanullah Khan şi oamenii lui traseră pumnalele şi începură să le înfigă în ei, prin pânză, până nu a mai rămas în viaţă nici un duşman. Mai avem şi acum cortul, iar sângele pare atât de proaspăt, Olivia, de parcă totul s-a întâmplat ieri." Simţise probabil că ea încerca să-şi retragă mâna de pe inima lui, căci o ţinu şi mai strâns. Nu mai putea scăpa acum de el, chiar dacă ar fi dorit.

„Nu aici," spuse el. O conduse mai departe de sanctuar şi se culcară sub un pom. După aceea el făcu o glumă: „Iată care este secretul Zilei Nunţii Soţului."

„Dar atunci de ce m-ai făcut să leg firul?" întrebă ea.

El râse şi râse, foarte încântat de dânsa.

* * * *

31 iulie. Maji m-a anunţat că sunt însărcinată. La început nu mi-a venit să cred – cum putea cineva să ştie atât de devreme, chiar dacă ar fi adevărat – dar era absolut sigură. Mai mult încă, mi-a spus să fiu atentă, căci în curând toate moaşele din oraş vor veni la mine să-mi ofere serviciile. Ele sunt cele care ştiu întotdeauna, cu mult înaintea tuturor. Îşi dau seama după felul cum umblă o femeie şi cum îşi ţine corpul. Aceasta-i meseria lor şi sunt tot timpul în căutarea unui client. Nu există îndoială, mă preveni ea, că în curând se vor năpusti asupra mea.

Era atât de sigură încât am început să o cred. Am presupus că ştie datorită unui simţ special: tot timpul am impresia că are anumite puteri pe care alţii nu le au. Odată m-a

durut capul și ea și-a pus mâna pe fruntea mea. Nici nu pot descrie senzația ciudată pe care mi-a provocat-o. A durat zile întregi. Așa încât mi-am zis că nimic în legătură cu Maji nu mă va mai surprinde vreodată, până când mi-a spus, ca din întâmplare, că știe ce-i cu mine deoarece ea însăși a fost moașă. Aceasta m-a surprins mai mult decât dacă mi-ar fi dovedit că are într-adevăr puteri supranaturale.

A râs de reacția mea. M-a întrebat dacă am crezut că toată viața și-a petrecut-o trândăvind, ca acum. Nicidecum. A fost măritată și a avut mai mulți copii. Din păcate, soțul ei nu prea fusese în stare să le asigure pâinea cea de toate zilele; prefera băutura și își petrecea timpul în tovărășia prietenilor lui, la cârciumă, așa că povara de a întreține familia căzuse asupra sa. Mama ei fusese și ea moașă și tot așa bunica ei, și ambele o învățaseră tot ce știau. (Mă gândeam la mama și bunica ei. S-ar fi putut să fi fost tocmai femeile care se ocupaseră de Olivia. Era posibil.) Dar după moartea soțului ei și după ce au crescut copiii, renunțase la meserie și își petrecuse câțiva ani colindând locurile sfinte ca să culeagă cât mai multe cunoștințe. În cele din urmă s-a întors la Satipur și și-a clădit coliba în care trăia. De atunci, prietenii s-au îngrijit să-i aducă mâncarea de care avea nevoie. În prezent, nu mai are nici o grijă pe lume. Copiii ei trăiesc toți destul de departe, dar uneori mai vine câte unul să o vadă, sau îi scrie o scrisoare.

Am fost atât de surprinsă să aflu toate acestea – niciodată nu-mi trecuse prin minte că avusese și ea o viață ca toți ceilalți – încât am uitat aproape ceea ce îmi spusese în legătură cu mine. Ea fu cea care mi-a amintit; și-a pus mâna pe pântecul meu și m-a întrebat ce am de gând. Mi-a spus că mă va ajuta, dacă am nevoie de ajutor. N-am înțeles de la început și abia când a repetat cuvintele, mi-am dat seama că se oferă să-mi provoace un avort. Mi-a spus că pot avea toată încrederea în ea, căci deși au trecut mulți ani de când nu-și mai exercita meseria, încă mai știe tot ce este de știut despre

aceste lucruri. Există mai multe metode de a provoca un avort şi ea le practicase pe toate. În India aceasta este o parte integrantă a profesiunii de moaşă, căci în multe cazuri nu există altă cale de a salva oamenii de ruşine şi suferinţă. Îmi povesti despre diferite avorturi pe care le provocase în scopuri nobile şi am fost atât de fascinată, încât am uitat din nou despre propria mea problemă. Dar mai târziu, în drum spre casă, prin ploaie – începuse musonul – mi-a venit din nou în minte. Tot ceea ce am simţit a fost interes şi amuzament, astfel încât mi-am continuat drumul sărind ca să evit băltoacele şi râzând de una singură, când călcam greşit şi mă împroşcam.

15 august. Chid s-a întors. Este atât de schimbat, încât la început nu l-am recunoscut. Nu mai poartă mantia lui portocalie şi a făcut rost de nişte pantaloni kaki, o cămaşă şi o pereche de pantofi. Mătăniile şi talerul pentru cerşit au dispărut şi ele, iar părul ras a început să-i crească ţepos. Dintr-un ascet hindus, a devenit ceea ce s-ar putea numi un tânăr creştin. Transformarea depăşeşte aspectul extern. A devenit foarte tăcut; nu doar că nu mai vorbeşte cu aceeaşi fluenţă ca mai înainte, dar nu mai vorbeşte aproape deloc. Şi e din nou bolnav.

Cu excepţia drumurilor până la baie, doarme aproape tot timpul într-un colţ al camerei mele. Nu mi-a spus cum şi de ce s-a despărţit de mama lui Inder Lal şi de Ritu. Nici nu m-am lămurit deloc ce s-a întâmplat de s-a schimbat atât de mult. E un subiect pe care nu vrea să-l abordeze. Nu spune mai mult decât: „Nu pot îndura mirosul." (Ştiu, firește, la ce se referă. E vorba de mirosul unor oameni care trăiesc şi mănâncă altfel decât noi înşine; l-am remarcat chiar şi la Londra, când stăteam lângă indieni, în autobuze aglomerate şi în metrou.) Chid nu mai suportă mâncarea indiană. Nu acceptă decât alimente simple, fierte; şi nimic nu-i place mai mult decât când îi fac eu o supă englezească. Mirosul

mâncărurilor indiene îl face pur şi simplu să ţipe de greaţă şi dezgust.

Pentru Inder Lal reprezintă o mare dezamăgire. Tot aşteaptă să izbucnească focurile de artificii ale unei doctrine hinduse, bombastic exprimate, dar nimic asemănător nu a mai rămas în Chid. În orice caz, Inder Lal nu este bucuros de reîntoarcerea lui Chid. Trebuie să explic că, după ce am mâncat la iarbă verde lângă sanctuarul lui Baba Firdaus, s-a produs o schimbare în relaţia mea cu Inder Lal. Acum vine sus la mine în cameră noapte de noapte. Din cauza vecinilor se preface că doarme jos la parter, dar când se întunecă se strecoară sus la mine. Sunt sigură că ştiu toţi, dar nu are importanţă. Nu au nimic împotrivă. Îşi dau seama că se simte singur şi îi lipseşte foarte mult familia; nici o fiinţă omenească nu e făcută să trăiască fără familie.

După ce Chid s-a mutat din nou la mine, Inder Lal se sfia la început să-şi continue vizitele lui nocturne. Dar l-am asigurat că poate veni liniştit, deoarece Chid doarme mai tot timpul. Stă acolo culcat şi geme şi este greu să-ţi închipui că-i aceeaşi persoană care mă lua cu asalt în modul acela formidabil. Inder Lal şi cu mine stăm pe aşternut, în capătul opus al încăperii, şi este din ce în ce mai plăcut să fiu cu el. Acum are totală încredere în mine şi a devenit foarte afectuos. Cred că preferă să stăm împreună pe întuneric, când nu se vede nimic şi suntem singuri noi doi. Cred de asemenea că mai contribuie şi faptul că nu mă poate vedea, căci îmi dau seama că aspectul meu l-a stingherit întotdeauna. În întuneric poate uita cum arăt şi nici nu trebuie să se ruşineze de mine faţă de ceilalţi. Îşi poate da drumul complet, ceea ce şi face. Nu mă refer doar din punctul de vedere sexual (deşi este adevărat şi acest lucru), ci mă gândesc la tot ceea ce îl caracterizează, toată afecţiunea şi zburdălnicia lui. În momentele acelea îmi vin în minte poveştile care se spun despre copilul Krishna şi numeroasele pozne şi ghiduşii la

care se dedă. Mă gândesc şi la sarcina mea şi o consider ca pe o parte din el. Dar nu i-am vorbit despre aceasta.

Am *încercat* să-i spun. M-am dus special să-l iau de la birou şi trecând drumul am intrat în cimitirul britanic, acesta fiind locul cel mai izolat care mi-a venit în minte. Nu e un loc care să-i trezească interes. De fapt, până atunci, nu a simţit niciodată îndemnul să intre înăuntru. Singurul lucru care l-a impresionat puţin a fost îngerul italian al familiei Saunders, care mai poate fi văzut încă, înălţându-se deasupra celorlalte morminte, nu pentru a-şi da binecuvântarea, ci sub forma unui tors lipsit de cap şi de aripi. Pe Inder Lal nu pare să-l supere această mutilare. Probabil i se pare ceva firesc, crescut cum este printre statui fără braţe şi cap, reprezentându-i pe Aspara şi Shiva, călărind pe ce a mai rămas din taurii lor. În starea în care se găseşte acum, îngerul nu mai pare italian, ci foarte indian.

I-am arătat mormântul locotenentului Edwards şi i-am citit inscripţia: *„Tată bun şi indulgent, dar mai ales...* Aceasta înseamnă", i-am spus lui Inder Lal privindu-l, „că era bun soţ şi tată, ca şi tine."

„Ce altceva aş putea face?" fu răspunsul lui ciudat.

Cred că voia să spună că la vârsta lui nu are altă alternativă decât să fie un soţ şi tată bun, indiferent dacă îi place sau nu. Iar eu înclin să cred că nu-i place. În orice caz, am hotărât să nu-i vorbesc despre sarcina mea. Nu vreau să se schimbe nimic.

1923

CÂND OLIVIA constată că aşteaptă un copil, nu-l anunţă pe Douglas. Amână din zi în zi şi până la urmă situaţia fu de aşa natură, încât îi spuse mai întâi nababului.

Într-o dimineaţă, când ajunse la palat, îi găsi pe toţi alergând de colo până colo, împachetând şi dând ordine con-

tradictorii. Chiar şi Harry îşi făcea bagajele, sus la el în cameră, şi părea destul de bine dispus. O anunţă că vor pleca în sfârşit la Mussourie, deoarece aşa hotărâse Begum în noaptea precedentă. Una dintre doamnele care o însoţeau fusese indispusă şi i se recomandase să schimbe aerul, iar Begum le spusese că vor pleca cu toţii. Îi va face bine şi lui Harry, credea ea; era foarte îngrijorată de sănătatea lui.

„A!" exclamă Olivia. „O vezi adesea?"

Din ziua în care Harry îi atrăsese atenţia că era o lipsă de politeţe faptul de a nu fi primită în *purdah*, nu mai vorbiseră despre Begum. Dar Olivia era conştientă că pe Harry îl primea în intimitatea ei, pe picior de egalitate.

„Zilnic", spuse el. „Jucăm cărţi împreună. Îi face plăcere." Schimbă subiectul. „Iar cum nababul spune şi el că s-a plictisit să stea aici, astăzi ne facem toţi bagajele."

„S-a plictisit?"

„Aşa spune el. Dar mai este şi altceva." Se încruntă şi continuă să împacheteze cu multă minuţiozitate.

„Ce altceva?"

„Nu ştiu, Olivia." Deşi nu ar fi vrut să vorbească, părea că simte nevoia să-şi împărtăşească îngrijorarea. „Nu vrea să-mi spună exact, dar ştiu că are necazuri. De fapt, maiorul Minnies e chiar acum la el. Nu i-ai văzut afară maşina? Eram preocupat de acest lucru, sperând că nu o să vă ciocniţi pe scări, sau aşa ceva."

„Şi de ce nu? Care-i problema? Am venit să te văd."

„Întocmai." Continuă să împacheteze.

Îl întrerupse nerăbdătoare. „Lasă asta acum, Harry, şi spune-mi şi mie ce se petrece aici. Trebuie să ştiu!"

Se întoarse spre ea, aşa cum stătea îngenuncheat pe duşumea, şi o privi în aşa fel încât o făcu să se corecteze. „Aş dori să ştiu."

„Şi eu," spuse Harry. Lăsă geamantanul şi veni să se aşeze alături de ea. „Sau poate nu. Uneori simt că-i mai bine să nu ştiu."

Rămaseră tăcuți. Priveau amândoi prin fereastra zăbrelită prin care se vedea grădina. Canalele de apă care se intersectau cu pajiștile reflectau cerul mereu în mișcare, pe care pluteau norii musonului.

Harry spuse: „Știu că are tot felul de necazuri. De ani de zile. Probleme financiare – Khatm-ul e falit – și toată chestia cu Sandy și familia Cabobpur, care se plânge în dreapta și în stânga și încearcă să-l dea în judecată din cauza zestrei. Și firește, aceasta îl înverșunează și mai mult în dorința de a-i înfrunta, ceea ce, de fapt, nu poate să-și permită. Simla a adoptat o atitudine foarte caustică în ultima vreme și știu că a avut niște discuții destul de neplăcute cu maiorul Minnies. Nu-mi place deloc când vine maiorul aici." Se înroși și părea că nu-i dispus să continue; totuși o făcu. „Discuțiile cu maiorul îl lasă întotdeauna furios. Ai să vezi, când va veni sus. De obicei își descarcă nervii pe mine. Să nu-ți închipui că mă plâng. Nicidecum. Sunt chiar bucuros, dacă aceasta îl face să se simtă mai bine, căci îmi dau seama cât este de rănit. E un om extrem, extrem de sensibil, Olivia, și firește, când îl aude vorbind astfel pe maiorul Minnies – când vede că îl amenință – ..."

„Cum poate îndrăzni așa ceva?" strigă Olivia.

„Vezi tu, adevărul este că nu-i decât un prinț foarte puțin însemnat și nu au de ce să fie chiar atât de atenți cu el, cum sunt, de pildă, cu familia Cabobpur. Și aceasta îl jignește teribil. Își dă seama ce-i el în comparație cu ceilalți. Să-l vezi pe bătrânul Cabobpur: nu-i decât un porc grosolan, nu are nimic regesc în el. În timp ce *el*, bineînțeles, are."

„Da,"

Îi auziră vocea și pașii, inconfundabili, urcând scările. Așteptau amândoi. Dădu buzna în cameră, fără să bată la ușă, ceea ce era neobișnuit. De obicei dădea dovadă de cea mai mare politețe, sfiindu-se să intre în apartamentul oaspetelui său. Dar acum era foarte, foarte supărat. Intră cu

paşi mari, se îndreptă spre fereastră şi rămase acolo mocnind.

Spuse: „Am să mă duc eu personal la vicerege. Nu are nici un rost să discut cu maiorul Minnies sau cu altul ca el. Este ca şi cum ai vorbi cu... servitorii. Eu nu stau de vorbă cu servitorii." Nările i se dilatară. „Când vine aici data viitoare, am să refuz să-l primesc. Şi am să rup orice scrisoare va îndrăzni să-mi scrie, trimiţându-i înapoi bucăţelele." Se întoarse spre Harry. „Tu poţi să i le duci. Să i le arunci în faţă şi să-i spui: Iată răspunsul. Dar bănuiesc că nu ţi-ar plăcea să faci aşa." Îl privi ameninţător pe Harry, care se uita în jos. Nici Oliviei nu-i plăcea să-l privească pe nabab în momentele acelea.

„Presupun că ţi-e teamă să o faci. Ţie ţi-e frică de maiorul Minnies şi de alţii de teapa lui. Răspunde! Nu sta acolo mut ca o piatră, răspunde! O, sunteţi amândoi la fel, tu şi maiorul Minnies. Nu înţeleg de ce stai aici cu mine. Ştiu că doreşti să fii cu el şi cu alţi englezi. Nu ai sentimente decât pentru ei. Pentru mine, nimic."

„Ştii că asta nu-i adevărat." Harry îşi dădu toată silinţa ca vocea să-i fie calmă şi rezonabilă.

Nu reuşi decât să-l înfurie pe nabab şi mai mult. Se întoarse spre Olivia. „Acum o face pe englezul cu mine. Rece, tăcut, un om care nu-şi iese din fire niciodată. O face pe maiorul Minnies cu mine. Ce diferenţă faţă de orientalii ăştia groaznici! Şi tu, Olivia, îi urăşti şi disprețuieşti pe orientali? Bineînţeles că da. Şi ai dreptate, cred, căci noi suntem proşti, nişte oameni cu sentimente pe care îngăduim ca alţii să le calce în picioare şi să le rănească după pofta inimii. Englezii sunt atât de norocoşi! Nu au sentimente deloc. Priveşte la el," spuse, arătând spre Harry. „A stat cu mine atâţia ani, dar nu-i pasă deloc de mine. Nu vezi, nici măcar nu binevoieşte să-mi răspundă." Stătea la fereastră cu profilul conturat pe cer şi grădină, părând portretul unui

domnitor, având drept fundal domeniile sale. „Şi tu," i se adresă el Oliviei, „nici ţie nu-ţi pasă de mine."

„Nu? Şi atunci ce caut aici?"

„Ai venit să-l vezi pe Harry. Vrei să fii cu el şi-ţi sunt foarte recunoscător că eşti atât de bună cu el, căci fără tine ar fi teribil de plictisit şi de singur aici. Nici sănătatea lui nu e bună." Se ridică şi se apropie de Harry, atingându-i umărul cu afecţiune.

Harry spuse: „Nu mai pot îndura toate acestea."

„Ştiu că nu poţi. Sunt o persoană insuportabilă. Maiorul Minnies are dreptate."

„Nu aceasta am vrut să spun."

„Dar este adevărat!"

Ieşi din cameră şi Olivia se luă după dânsul. Pe când cobora scările, ea îl strigă pe nume, ceea ce nu mai făcuse până atunci. Nababul se opri şi privi mirat în sus, spre ea.

Alergă spre el şi, când ajunse aproape, nu era sigură ce avea de gând să-i spună. Mai târziu, gândindu-se la scena aceea, i se părea că nu avusese intenţia să-l anunţe că aştepta un copil. Şi totuşi acest lucru i-l spuse. Trebui să i-l spună în şoaptă. Nici el nu putu reacţiona în voie, căci se aflau în mijlocul palatului, cu servitori şi oameni din suită peste tot şi cine ştie câte femei ascunse după perdele.

O dată ce nababul ştia, nu ar fi fost cinstit să nu-l anunţe şi pe Douglas, deci îi spuse şi lui chiar în aceeaşi seară.

În ziua următoare îi aştepta pe Douglas şi pe maiorul Minnies, pe care îl invitase la cină; dar pe la ora opt Douglas trimise un peon de la birou să-i comunice că vor întârzia. Se întâmplase din nou ceva, dar nu-i spusese ce. Olivia stătea pe verandă aşteptându-i. Aşteptase, de altfel, toată ziua, nu pe Douglas, ci ca să primească un mesaj de la palat. Nu venise nimeni. Nu ştia ce se întâmplase; cei de acolo urmau să plece la Mussourie, dar nu putea crede că vor porni fără să o vadă sau să comunice cu ea în vreun fel. Dacă pleca-

seră, era hotărâtă să se ducă şi ea. Îi va spune lui Douglas că nu mai poate suporta căldura şi trebuie să plece imediat în munţi. Stând astfel acolo, singură şi aşteptând în zadar, îşi dădu seama că nu-i va fi cu putinţă să rămână acasă.

Dar când, în cele din urmă, sosi Douglas cu invitatul lor, se strădui să-şi stăpânească tulburarea şi să joace rolul la care ei se aşteptau. Stătea la masa pregătită pentru cină, între lumânări albe, şi rochia îi era din dantelă albă şi le povestea despre o petrecere cu şampanie de pe râul Cam, la care luaseră cândva parte ea şi Marcia, când una dintre bărci se răsturnase. Tot timpul avea senzaţia că cei doi oameni erau la fel de încordaţi şi tulburaţi ca şi ea însăşi. Când îi lăsă să-şi bea coniacul şi să-şi fumeze trabucurile, îi putu auzi vorbindu-şi pe un ton preocupat, iar când veniră să stea de vorbă cu ea pe veranda din faţă, amândoi erau serioşi. Îi rugă: „Nu vreţi să-mi spuneţi ce s-a întâmplat?"

Îi spuseră, dar fără tragere de inimă. (Maiorul Minnies zise că-i păcat să-şi strice buna dispoziţie.) Nababul era fireşte din nou implicat. Banda lui de tâlhari, în loc să se limiteze la teritoriile din jurul localităţii Khatm, a trecut în provincia care era sub jurisdicţia domnului Crawford. Atacaseră un sat care se afla la cinci mile depărtare de Satipur şi jefuiseră bani şi bijuterii. Nu fusese nimeni ucis, dar câţiva săteni care încercaseră să-şi ascundă obiectele de valoare fuseseră trataţi cu cruzime. Unei femei îi tăiaseră nasul. De îndată ce relatarea sătenilor ajunsese la Satipur, domnul Crawford şi Douglas îl informaseră pe maiorul Minnies, care plecase imediat la palat. Nababul refuzase să-l primească.

Olivia spuse: „Dar au plecat la Mussourie." Adăugă prudentă: „Mi-a spus Harry. L-am vizitat ieri."

„Ar fi trebuit să plece, dar s-a întâmplat ca de obicei. Begum s-a răzgândit," spuse maiorul Minnies. „Nu ştiu care a fost motivul, de data aceasta. Cred că cineva a auzit o

bufniță, ceea ce, firește, e de rău augur înaintea unei călătorii. Așa că toți au trebuit iar să despacheteze."

Olivia râse, aparent din cauza superstiției. Se simțea veselă de ușurare. Erau tot acolo, nu plecaseră.

Maiorul Minnies spuse: „Nu am fost foarte surprins că n-a vrut să mă vadă; căci, din păcate, am avut o conversație destul de aprinsă nu mai departe de ieri. Era... era destul de enervat."

„Ce nerușinare!" spuse Douglas cu convingere. „Sper că Simla nu are de gând să mai tărăgăneze în ceea ce îl privește."

„Am impresia că nu o vor face. Roțile din Simla macină încet, dar macină deosebit de mărunt: Cred că tocmai faptul că mi-am exprimat punctul de vedere prin aceste cuvinte l-a făcut să-și iasă din fire."

„Și asta v-a surprins?" întrebă Olivia. Simți cum o privește maiorul prin întunericul de pe verandă. Trabucul strălucea, în timp ce trăgea din el. Îi răspunse calm. „Nu."

Douglas era cel care își pierduse calmul: „A venit timpul să i se dea o lecție."

„Vorbești de parcă ar fi vorba de un elev de școală," strigă Olivia.

Maiorul Minnies, obiectiv și judicios, părea să intervină între ei. „Din unele puncte de vedere, este un om deosebit. Are calități prețioase, numai dacă ar fi combinate cu puțină stăpânire de sine, disciplină..." Din nou Olivia simți cum o fixează ochii lui prin întuneric. Continuă: „Într-un fel, îl admir. Și cred că tot așa și tu."

Ea spuse: „Da."

Dădu din cap. „Ai dreptate. Nu," se împotrivi el, când Douglas începu să protesteze. „Trebuie să fim drepți. E un caracter puternic, plin de energie, și poate dacă circumstanțele ar fi diferite... m-am gândit la el foarte mult." Acum părea să se adreseze numai Oliviei. „După cum știi,

am avut de a face cu el mai mulţi ani şi trebuie să recunosc că am avut multe necazuri cu el."

„Şi încă de ce natură!" exclamă Douglas, incapabil să se stăpânească. „Reprezintă o ameninţare pentru el însuşi, pentru noi şi pentru amărâţii de locuitori ai acestui amărât sătuleţ. E tipul cel mai rău de domnitor. Tipul cel mai rău de indian, pe care îl poţi găsi."

„Poate ai dreptate; ai fără îndoială dreptate," spuse maiorul Minnies. Rămase tăcut şi gânditor mult timp. Spuse apoi încet, de parcă ar fi făcut o mărturisire: „Uneori am impresia că nu fac parte din categoria cea mai potrivită pentru a servi în India. Am discutat despre aceasta şi cu Mary. Nu că aş fi avut vreodată intenţia să-mi schimb slujba, să plec de aici. Niciodată, pentru nimic în lume!" Pronunţă aceste cuvinte cu o pasiune care o uimi pe Olivia. „Dar sunt conştient că în multe privinţe merg prea departe."

„Spre ce?" întrebă Olivia.

„Spre cealaltă dimensiune." Zâmbi, vrând poate să nu pară prea serios. „Cred că m-am lăsat fascinat mai mult decât îmi este îngăduit. Să-l luăm pe nabab: nu pot nega că mă fascinează, după cum, sunt sigur," îi spuse el Oliviei, „te fascinează şi pe tine."

„Ei asta-i!" exclamă râzând Douglas. „E adevărat, draga mea?"

Olivia răspunse râzând la rândul ei „Da. E un bărbat fascinant... şi teribil de aspectuos."

„Chiar aşa?" se miră Douglas, de parcă nu-l văzuse niciodată în această lumină.

„Absolut," spuse maiorul. „Este... un prinţ. Nu există alt cuvânt pentru el. Nenorocirea stă în faptul că, din păcate, statul său nu-i destul de princiar ca să-i satisfacă ambiţia şi mai ales nevoia de bani."

Douglas era amuzat: „Deci trebuie să se apuce de tâlhării cu o bandă înarmată, ca să rezolve problema?"

„Cred, de asemenea, că este teribil de plictisit," spuse

maiorul. „E un om care are nevoie de acțiune, pe-o arie întinsă... Îmi dau seama întotdeauna când se simte deosebit de frustrat, căci atunci începe să vorbească despre strămoșul său Amanullah Khan."

„Brigandul acela," spuse Douglas.

„Era într-adevăr?" îl întrebă Olivia pe maior.

„Un aventurier, într-o epocă aventuroasă. Este exact ceea ce își dorește și prietenul nostru: aventura. Nu-i el deloc tipul care să stea într-un palat ziua întreagă, sau, în orice caz, nu i-ar plăcea să fie. Dar ce altceva ar putea face și, de altfel, nici nu știe să facă altceva."

„E tot ce poate face," îi întări spusele Douglas.

„Îl cunoșteam pe tatăl său," îi spuse maiorul Oliviei. „Ce caracter! Avea o mare slăbiciune pentru baiadere, până când a plecat în Europa și a descoperit dansatoarele de music-hall. A adus câteva acasă cu el și una dintre ele a rămas acolo ani de zile. Stătea în camera în care locuiește acum tipul acela, cum îl cheamă?"

„Harry."

„Și pentru că veni vorba, bătrânul nabab a murit acolo. A avut un atac de inimă în timp ce era cu dânsa. Cunoștea foarte bine poezia urdu. În fiecare an avea loc la Khatm un simpozion la care participau cei mai buni poeți din toată India. Bătrânul era el însuși un poet destul de bun. Compunea mai ales cuplete. Stați puțin, vreau să văd dacă îmi mai aduc aminte."

După câteva momente începu să recite într-un urdu melodios. Suna foarte frumos. Olivia, privind în sus spre cerul brăzdat de mici valuri de nori și la luna care plutea încet printre ei, își urma propriile ei gânduri.

„Pe trandafiri sunt picături de rouă, sau lacrimi? Lună, lumina ta de argint preface totul în perle," traduse maiorul. Își ceru apoi scuze: „În engleză nu sună prea grozav."

„Nu, niciodată," fu de acord Douglas. Luă mâna Oliviei prin întuneric și i-o ținu strâns. Maiorul continuă să

recite în urdu. Vocea lui era puternică şi sonoră şi, la adăpostul ei, Douglas îi şopti soţiei sale: „Te simţi bine?" Ea îi zâmbi şi el îi strânse mâna mai tare. „Fericită?" vru el să ştie şi, când îi zâmbi din nou, îi ridică mâna la buze. Maiorul nu văzu. Privea în sus spre cer şi recita în urdu; vocea îi era plină de emoţie – un amestec de veneraţie şi nostalgie. La sfârşit, oftă. „Pune stăpânire pe tine," spuse el.

„Într-adevăr," aprobă Olivia politicoasă. Dar nu se simţea mişcată nici de poezie, nici de emoţia lui. Avea senzaţia că nu aveau multă semnificaţie. Îşi aminti afirmaţia maiorului că mergea prea departe şi nu simţi decât dispreţ. Ce ştia el despre aceasta? Doar nu-şi închipuia că un sentiment de nostalgie, stârnit de recitarea unei poezioare, într-o noapte cu lună, înseamnă a merge prea departe? Râse tare de aroganţa lui, iar Douglas crezu că râde pentru că e fericită şi aceasta îl făcu şi pe el foarte fericit.

„Ştii că bătrânul nabab a murit în camera aceasta?" îl întrebă Olivia pe Harry.

Harry spuse: „Şi ce altceva mai ştii?"

„Despre o balerină."

El izbucni în râs şi apoi îi povesti restul întâmplării. După moartea bătrânului nabab, Begum nu-i îngăduise fetei să plece din palat, până nu a restituit toate obiectele de valoare pe care i le dăruise nababul. Fata, îi spuse Harry, cu micul ei caracter tenace şi încăpăţânat din Yorkshire, a încercat să mai salveze câteva dintre ele, dar nu ştia cu cine are de a face. Şi astfel, într-o zi, de fapt era la miezul nopţii, fata a apărut la Satipur, fără nici un alt bagaj, în afară de hainele de pe ea (care s-au întâmplat să fie o cămaşă de noapte de satin şi un kimono japonez). Era într-o stare de plâns şi pretindea că Begum a încercat să o otrăvească. Perceptorul şi soţia sa – care nu se îndoiau prea mult de adevărul acestei afirmaţii – s-au străduit să o liniştească, promiţându-i să o trimită la Bombay şi de acolo să-i aranjeze

să plece acasă cu primul vapor. Dar când îi propuse să trimită la palat ca să-i aducă hainele şi celelalte lucruri, căzu pradă unei crize de isterie şi-i rugă să nu facă aşa ceva. Le povesti că auzise despre o rochie otrăvită care fusese trimisă unei logodnice nedorite, din aceeaşi familie. De îndată ce nefericita victimă a îmbrăcat corsajul făcut din fir de aur, i s-a lipit de piele şi un ulei ucigător i-a pătruns în piele. Fata jura că această întâmplare era adevărată, căci îi fusese povestită de însuşi bătrânul nabab. Orice încercare de a o salva pe logodnică nu a avut nici un efect şi biata fată a murit în chinuri groaznice. Bătrâna care preparase îmbrăcămintea fatală mai trăia încă şi locuia la palat, în Khatm. Ducea o viaţă foarte plăcută, în *purdah*, unde era ţinută ca să-i înveţe şi pe alţii arta sa. „Nu aveţi idee ce se petrece acolo", spusese fata cutremurându-se. Nimeni nu fu în stare să-i potolească temerile şi, deşi Begum, din proprie iniţiativă, i-a trimis bagajele, fata a refuzat să le atingă şi a plecat la Bombay îmbrăcată într-o combinaţie bizară de haine împrumutate de la englezoaicele din Satipur.

Olivia zâmbi auzind întâmplarea. „Se vede că nu era în toate minţile. Bietele bătrâne din *purdah*!" Apoi întrebă ca din întâmplare: „Au aflat ceva despre mine?"

„Ce să afle despre tine?" îi ripostă Harry.

Olivia rareori se gândea la doamnele din *purdah*. Uneori i se părea că perdelele de sus din galerie se mişca, dar nu privea într-acolo. Nababul nu-i vorbea niciodată despre mama sa. Olivia îşi dădu seama că Begum aparţine unei alte părţi a vieţii sale, poate unei tainiţe mai profunde a inimii; acest lucru îi stârnea orgoliul şi încăpăţânarea, şi în consecinţă ea dorea să vorbească despre mama lui, sau să-i recunoască existenţa.

Dar constată că nababul era mult mai tandru cu ea decât fusese până atunci. Trimitea în fiecare zi maşina să o aducă şi nu ţinea secretă relaţia lor la palat. Începuse chiar să o ducă la ei în dormitor, unde nu mai fusese înainte. Olivia îl

urma oriunde, făcea orice dorea el. Nici ea nu tăinuia nimic. Îşi aminti cuvintele pe care le spusese odată Harry: „Nu-ţi vine să-i spui *nu* unui om ca el," şi găsi că era adevărat.

Nababul era încântat de faptul că Olivia aşteaptă un copil. Adeseori îi mângâia şoldurile zvelte şi pântecele supt şi neted şi o întreba: „Chiar ai să faci tu asta pentru mine?" Părea că ar fi ceva care îl uimeşte. „Nu ţi-e teamă? Cât eşti de curajoasă!" Mirarea lui o făcea să râdă.

El nu se îndoia nici o clipă de faptul că el era tatăl copilului. Această întrebare pur şi simplu nu-i trecea prin minte, astfel încât Olivia – care şi-o punea în mod constant – nu îndrăznea să aducă vorba. Deveni posesiv în privinţa ei şi în fiecare seară, când venea timpul ca maşina să o ducă acasă, făcea tot ce putea pentru a o reţine, rugând-o chiar să mai rămână cu el. Oliviei nu-i plăcea să-l vadă comportându-se astfel, silind-o să-l roage ea să o lase să plece. În cele din urmă îi spunea el: „Bine, du-te", dar era atât de abătut de fiecare dată, încât îi venea din ce în ce mai greu să-l lase. Şi totuşi nu avea încotro, decât să aştepte cu groază ora când ea urma să plece şi el să-i spună: „Nu, rămâi!"

Într-o seară îi spusese: „Nu. Rămâi cu mine. Rămâi pentru totdeauna." Adăugă apoi: „Nu se va putea altfel, foarte curând. Va trebui să fii aici." Era foarte sigur.

Ştia că dacă îl va întreba „Şi Douglas?", îi va răspunde cu un gest de nepăsare, deoarece în ceea ce îl privea pe el, Douglas fusese deja înlăturat.

Într-o duminică, un capelan englez veni din Ambala şi ţinu o slujbă în mica lor biserică. La sfârşit, Olivia şi Douglas mai zăboviră în cimitir. Nu-l mai vizitaseră din ziua în care se certaseră acolo. Acum arăta cu totul altfel. Deşi soarele tot mai ardea, arborii nu mai erau prăfuiţi, ci umezi şi verzi. Torentele de ploaie spălaseră şi praful de pe

morminte, astfel încât acum scrisul apărea mai limpede, iar în crăpăturile pietrelor încolţeau smocuri de verdeaţă.

Douglas, umblând cu paşi mari printre morminte, citea tare inscripţiile care le deveniseră familiare. Era atât de preocupat, încât mergea prea repede pentru Olivia, şi ea fu nevoită să-l strige. Privi îndărăt şi o văzu venind spre el, în rochia ei de un mov palid, cu fusta evazată şi o umbreluţă asortată. Alergă spre ea şi o îmbrăţişă acolo, printre morminte. Continuară să se plimbe la braţ. Îi povesti despre toţi tinerii îngropaţi acolo şi apoi despre alţi tineri, propriii lui strămoşi, îngropaţi în cimitire din alte părţi ale Indiei. Se aflau printre ei Edward Rivers, care făcuse parte din echipa de tineri administratori a lui Henry Lawrence din Punjab; John Rivers, vestitul vânător de mistreţi, mort dintr-o cădere de pe cal la Meerut; şi altul care purta acelaşi nume ca şi el, un Douglas Rivers mai de demult, care fusese ucis în timpul Răscoalei. Participase la bătălia de la poarta de intrare în Kashmir, unde căzuse şi eroul din Delhi, John Nicholson. Strămoşul lui Douglas murise din cauza rănilor sale la o zi după Nicholson şi fusese îngropat foarte aproape de el, în cimitirul Nicholson din Delhi. Felul în care îi povestea acest lucru o făcu pe Olivia să-l tachineze zicându-i: „Vorbeşti de parcă l-ai invidia."

„De," spuse Douglas puţin intimidat. „Nu-i un mod prea rău de a o sfârşi... mai bine decât să mori de băutură," adăugă el, pe un ton mai puţin grav. „Unii dintre ei au murit şi aşa. Viaţa poate deveni foarte apăsătoare dacă rămâi de unul singur prea mult timp într-un district."

„Doar cu câteva milioane de indieni în jur," nu se putu stăpâni Olivia de a-i spune, dar tocmai atunci ajunseseră la îngerul familiei Saunders şi Douglas era foarte ocupat să-i atragă atenţia în altă parte. Îi apăsă capul pe umărul său şi nu-i dădu drumul decât după ce trecuseră de acest loc şi ajunseseră la locotenentul Edwards. Aici o făcu să se

oprească, deoarece mormântul era umbrit de un copac. Se adăpostiră sub el.

„*Tată bun și indulgent,*" citi Douglas. Se întoarse să o sărute pe Olivia și-i murmură: „Ai prefera ca «el» să fie soldat sau civil?"

„De unde știi că va fi un el?"

„O, sunt aproape sigur... și va deveni cineva, ai să vezi." O sărută din nou și își trecu mâinile peste șoldurile ei zvelte și pântecul supt. „Nu ți-e teamă?" o întrebă în șoaptă. „Chiar ai să faci tu asta pentru mine? Cât ești de curajoasă!"

Credea că este tulburată din cauza apropierii de mormântul familiei Saunders. Sau poate o impresionase locul în care se aflau; cimitirele erau ceva morbid, firește, mai ales în starea ei. Cum i se întâmpla de multe ori în prezența Oliviei – simțind cu cât este mai delicată și mai fragilă decât dânsul sau decât oricare altă persoană pe care o cunoștea – se acuză pe sine că nu-i decât un bădăran nătâng, și nu știu cum să o scoată mai repede de acolo.

* * * *

20 august. Douglas a avut un fiu, nu cu Olivia, ci cu a doua sa soție, Tessie. Acest fiu (tatăl meu) s-a născut în India și a trăit acolo până la doisprezece ani, când a fost trimis la școală în Anglia. Nu s-a mai reîntors în India. Până să fie el destul de mare ca să o facă, nu mai era nimic acolo pentru care să se întoarcă. Devenise, în schimb anticar. Când India își obținu independența, Douglas, ajuns tocmai la vârsta pensionării, reveni în patrie împreună cu toți ceilalți. Se sfătui cu Tessie, cu multă seriozitate, neștiind dacă să plece sau să rămână și să-și petreacă anii de pensionar în India. Multe dintre cunoștințele lor hotărâseră să rămână; cei care, ca și ei înșiși, își petrecuseră aici anii cei mai frumoși din viață și iubeau locurile acelea mai mult decât pe oricare altele. Sora lui Tessie, Beth, și soțul ei cumpăraseră o vilă

drăguță în Kasauli. Se stabiliseră acolo – credeau ei pentru tot restul vieții – totuși, după câțiva ani, constatară că nu mai era atât de plăcut, pentru ei, cum fusese înainte. Indienizarea Indiei era, firește, ceva foarte de dorit, spuneau soții Crawford – cu mintea lor cinstită și în stare să vadă toate părțile unei probleme – dar era mai de dorit pentru indieni decât pentru ei doi. Se întoarseră și ei în patrie și își cumpărară o casă în Surrey, alături de Douglas și Tessie, ca să se poată vizita cât mai des. După ce au rămas amândouă văduve, bunica mea Tessie s-a mutat la mătușa mea Beth, aducându-și obiectele favorite, astfel încât unele lucruri erau în două exemplare: măsuțe acoperite cu alamă, colți de elefant. Rămaseră în contact cu prietenii din India, cât de mult le-a fost cu putință – familia Minnies, de pildă, locuia la Ooty – dar încetul cu încetul, unul câte unul, toți au murit sau au îmbătrânit prea tare ca să mai țină legătura. Mi-ar fi plăcut să-i vizitez și eu, acum când am ajuns în sfârșit aici, dar nu cred că a mai rămas vreunul în viață.

Am încercat să-i spun lui Chid ceva din toate acestea, crezând că îl va interesa, dar m-am înșelat. Propria lui familie nu a avut niciodată vreo legătură cu India și, pe cât știe, este primul dintre ei care a venit aici. Acum nu mai poate de nerăbdare să plece, dar sănătatea lui nu pare să se îmbunătățească și ieri l-am convins să meargă cu mine la spital. Doctorul Gopal l-a examinat și a spus imediat că ar dori să-l interneze. Chid a acceptat; nu știu ce își închipuia, poate se vedea odihnindu-se între cearșafuri răcoroase, într-o încăpere văruită și îngrijit de călugărițe. Realitatea s-a dovedit diferită. Doctorul a chemat un subordonat și l-a întrebat ce paturi goale erau. Nu erau deloc, dar se aștepta să se elibereze unul peste vreo oră, deoarece un bătrân trăgea să moară. A murit așa cum fusese prevăzut și l-am ajutat pe Chid să se ducă în salon și să se instaleze în pat.

27 august. Îl vizitez pe Chid în fiecare zi ca să-i țin de urât

şi să-i aduc mâncare. Nu-i este cu putinţă să mănânce mâncarea de la spital, distribuită de un sanitar care traversează salonul cu o găleată. Pacienţii stau la rând cu un castron în mână, în care li se aruncă câte un bulgăre de orez rece şi linte, iar uneori nişte legume amestecate toate împreună. Numai nişte oameni lipsiţi complet de mijloace ar accepta o asemenea hrană, care le este servită şi cu un dispreţ rezervat numai celor care nu au nimic şi pe nimeni.

Există un asemenea om care zace, cu un picior şi nişte coaste rupte, în patul de lângă Chid. Mi-a povestit că a venit la Satipur din satul său, în urmă cu câţiva ani, şi a trăit vânzând fructe dintr-un coş. A sperat întotdeauna să câştige destul ca să-şi aducă şi familia, dar până în prezent nu s-a întâmplat acest lucru şi se poate considera norocos dacă venitul îi ajunge să o ducă de azi pe mâine. În mod obişnuit doarme, împreună cu alţi nevoiaşi, lângă una din vechile porţi prin care se iese din Satipur. Acolo se va întoarce când i se vor vindeca coastele şi piciorul. Din păcate, durează mult timp. Cel mai mult îl supără neputinţa de a se ridica din pat şi a merge. Piciorul i-a fost ridicat şi legat de un dispozitiv, astfel că este dependent de îngrijitorii din spital pentru nevoile lui naturale. Din când în când aceştia vin şi-i pun sub el o ploscă, dar nu are de unde să le plătească nici măcar umila sumă de bani pe care o pretind. Nu sunt punctuali nici să-i aducă această înlesnire şi nici să i-o scoată de sub el. Odată, când am venit, l-am găsit disperat, căci îl lăsaseră astfel câteva ore. I-am scos eu plosca şi m-am dus să i-o golesc. Latrinele de aici trebuie să le vezi cu ochii tăi, ca să poţi crede, şi când am ieşit afară mi-a venit să vomit. Am încercat să ascund acest lucru de teamă să nu jignesc pe cineva, dar se pare că făcusem deja prea mult. Toţi se uitau la mine de parcă aş fi comis cine ştie ce act care m-a pângărit, chiar şi el, vânzătorul de fructe, când i-am oferit, ca de obicei, din mâncarea adusă de mine, m-a refuzat.

Chid nu observă nimic din ceea ce îl înconjoară. De

fapt, se străduieşte să facă abstracţie totală de mediul înconjurător. Stă culcat, cu ochii strâns închişi, din care îi picură din când în când câte o lacrimă. Am scris mai demult familiei sale ca să le cer un bilet de întoarcere pentru el, şi acum aşteaptăm amândoi să sosească biletul şi el să se simtă destul de întremat ca să poată călători. Între timp nu doreşte să ştie şi să vadă nimic, ci doar să zacă acolo şi să aştepte.

Tot nu am aflat ce s-a întâmplat cu el de s-a schimbat în felul acesta. Tot ce-mi spune – singura explicaţie pe care mi-o dă pentru schimbarea sentimentelor sale faţă de India – este că nu poate suporta mirosul. Nu ştiu de ce suferă, de ce boală s-a molipsit. L-am întrebat pe doctorul Gopal, dar nu m-a putut lămuri nici el prea bine. Are ceva la ficat şi ceva la rinichi, şi în general organele lui interne sunt într-o stare jalnică. Se datoreşte, spune doctorul Gopal, unei hrane greşite şi unui fel de viaţă greşit.

„Vedeţi dumneavoastră," încercă el să-mi explice – oricât este de ocupat, e întotdeauna dispus să converseze puţin englezeşte – „clima aceasta nu prea vi se potriveşte vouă, occidentalilor. Şi fără să mai vorbim de voi, nu-i potrivită de fapt nici pentru noi înşine." Mi-a explicat că şi foarte mulţi indieni suferă de dizenterie amoebică. Ei nu-şi dau bine seama, deoarece mai au şi alte multe boli pe deasupra. Deveni elocvent, enumerându-mi toate maladiile Indiei. Era într-adevăr o listă teribil de lungă şi, când ajunse la sfârşit (dacă exista vreun sfârşit), spuse: „Îmi vine să cred că Dumnezeu nu a făcut aceste locuri cu intenţia ca să poată trăi oameni aici."

În această privinţă l-am contrazis şi am avut o discuţie pe această temă în limba engleză. Mi-a spus că încă de pe vremea când era student la medicină făcea parte dintr-o Societate pentru Dezbateri şi a reuşit să se distingă la mai multe dezbateri interuniversitare. Are într-adevăr darul de a condimenta adevărul cu umor şi încheie astfel discuţia noastră:

„Să admitem, de dragul conversaţiei noastre, că noi indienii suntem apţi să locuim aici. Pentru care altă parte a lumii suntem noi apţi?" întrebă el, făcând o pauză, ca să am timp să râd. „Dar numai noi, nimeni altcineva. Nici unul dintre voi. Ştiţi că în vremurile grele de altădată erau cluburi rezervate numai pentru britanici? Tot aşa avem şi noi microbi, rezervaţi însă numai pentru noi. Numai pentru indieni. Intrarea interzisă." Se lăsă pe spătarul scaunului ca să râdă şi mai râdea încă pe când se întorcea să înfigă un ac într-un braţ numai piele şi os, întors spre el.

Bineînţeles, într-o anumită măsură, trebuie să admit că are dreptate; cu siguranţă în ceea ce îl priveşte pe Chid. Trupul lui Chid este evident că nu-i făcut ca să trăiască viaţa unui sfânt indian. Şi nu numai din punct de vedere fizic Chid nu mai funcţionează, ci şi altfel, spiritualiceşte. Oare observaţiile doctorului se aplică şi la sufletul european, şi nu numai la trupurile noastre? Nu vreau să admit acest lucru. Nu vreau să fie astfel. Au existat oameni în trecut care au stat aici de bună voie. După Răscoală, un englez anonim a continuat să trăiască aici, singur de tot, în afara porţilor oraşului Lucknow, făcând penitenţe religioase. Un alt anonim englez a fost văzut timp de mai mulţi ani învârtindu-se prin bazarul din Multan, îmbrăcat ca un geambaş afgan (niciodată nu s-a descoperit cine este şi de unde vine şi în cele din urmă a fost găsit ucis). Şi ce să mai zic despre misionara pe care am întâlnit-o în prima noapte petrecută la Bombay? Mi-a spus că se află în India de 30 de ani şi era gata să moară aici, dacă i se cerea să o facă. Dar despre Olivia? Pare ridicol să o introduc în aceeaşi categorie cu căutătorii de religii, aventurierii şi misionarii creştini. Totuşi, ca şi ei, Olivia a rămas aici.

Tot nu sunt convinsă că Olivia era o fiinţă foarte deosebită, vreau să spun că, la început, nu cred că avea calităţi excepţionale. Când a sosit în India, presupun că era ceea ce părea să fie: o tânără drăguţă, destul de vanitoasă, în

căutare de distracţii şi destul de susceptibilă. Totuşi, pentru a face ce a făcut ea – şi a persevera tot restul vieţii – nu se poate să fi rămas aceeaşi persoană de la început. Dar nu există nici un fel de mărturie, nici în familia noastră, nici în altă parte, de ceea ce a devenit ea mai târziu. Doresc tot mai mult să descopăr. Dar bănuiesc că singura cale care îmi este deschisă ar fi să fac ce a făcut şi ea: adică să rămân aici.

1923

PEISAJUL CARE ÎN URMĂ cu câteva săptămâni fusese estompat de praf era acum înnegurat de umezeală. De la fereastra camerei lui Harry, grădina se vedea învăluită în nori, astfel încât părea că priveşti printre lacrimi. Se crea o atmosferă care se potrivea cu starea de spirit a lui Harry.

Îi spuse Oliviei: „Am stat de vorbă îndelung ieri cu el. I-am spus că vreau să plec acasă, că *trebuie* să plec... Şi a fost de acord. A înţeles perfect. Mi-a spus că va aranja el totul, că voi călători cu clasa întâi, totul trebuie să fie la cel mai înalt nivel."

Olivia zâmbi. „Parcă îl aud vorbind aşa."

„Da." Harry surâse şi el trist. „Mi-a făcut şi o declaraţie."

„Cred că mi-o pot închipui şi pe aceasta."

„Da. Poţi. Fireşte, e întotdeauna la fel. Dar, Olivia, e *întotdeauna* adevărat! Nu simţi şi tu aceasta? Nu simţi că atunci când îşi dezvăluie inima, aşa cum obişnuieşte să o facă, e pentru că e sincer?... Mi-a vorbit de tine. Să nu-ţi închipui că-mi pare rău de ceva. Sfinte Dumnezeule, ce fel de om aş fi dacă mi-ar părea rău? Ce fel de prieten? N-aş fi demn de el, nu-i aşa?"

Olivia spuse:„Unde e el?"

„La Indore. Ieri a avut veşti din Simla – îl ameninţă cu o anchetă – şi a stat treaz toată noaptea, compunând

telegrame, iar azi-dimineaţă a plecat la Indore, să-şi consulte avocaţii."

„E adevărat, Harry? E implicat şi el?"

„Dumnezeu ştie! În ceea ce mă priveşte, el are întotdeauna dreptate şi ei greşesc. Nu pot să-i sufăr. Sunt genul de oameni care de când mă ştiu au făcut iad din viaţa mea. La şcoală, pretutindeni. Cât timp se mulţumesc să nu mă lase în pace pe mine, treacă-meargă, dar când îi văd că se leagă de *el* – şi *aici* – e de neîndurat. Iar el nu are de gând să rabde, vor constata în curând. Să-l fi auzit astă-noapte! Aşteaptă numai să mi se nască fiul, spunea el; şi n-o să le mai ardă să râdă."

„A spus el asta?"

Se întoarse de la fereastră şi îl fixă în aşa fel, încât Harry îşi dădu seama imediat că i-a spus prea mult.

„Ce altceva a mai spus?" vru ea să ştie. „Nu, trebuie să-mi spui. Trebuie să ştiu."

„Ştii bine cât de des spune lucruri pe care nu le crede. Când se enervează ca de data aceasta." Dar felul cum se uita la el îl obligă să continue: „Spunea că atunci când se va naşte copilul, Douglas şi toţi ceilalţi vor suferi un şoc teribil."

„Se gândea la culoare?" adăugă apoi: „Cum poate fi atât de sigur?"

Îl privi pe Harry. „Şi tu eşti sigur, nu-i aşa?... Îl crezi o forţă irezistibilă a naturii."

„Nu eşti de acord?"

Se duse din nou la fereastră. Scoase afară mâna să vadă dacă a început să plouă. Începuse, dar atât de încet încât nu se putea nici vedea, nici auzi, şi totul – pavilionul din grădină, zidurile gri ca perla, moscheea – părea că se dizolvă de bunăvoie, ca zahărul în apă.

„M-am gândit să-mi provoc un avort," spuse ea.

„Ai înnebunit complet."

„Şi Douglas este teribil de fericit. Şi face tot felul de planuri. În familia lor există un veşmânt pentru botez, făcut

de niște călugărițe din Goa. Acum este la sora lui. Copilul ei cel mai mic a fost botezat în urmă cu doi ani, la Quetta, unde locuiește. Douglas vrea să trimită pe cineva să-l aducă. Spune că-i grozav de frumos. O cascadă de dantelă albă. Se potrivește cu copiii din familia Rivers, care sunt foarte, foarte blonzi. Douglas spune că toți au părul aproape alb până la doisprezece ani."

„Copiii mici nu au păr."

„Copiii indieni au. Am văzut eu. Se nasc cu mult păr negru... Trebuie să mă ajuți, Harry. Trebuie să afli unde să mă duc."

Văzându-l că rămâne mut, spuse: „Întreab-o pe Begum, doar îți este prietenă. Pentru ea va fi ușor." Râse. „Mult mai ușor decât o îmbrăcăminte otrăvită!"

* * * *

31 august. Astăzi, când am coborât din camera mea, o femeie care stătea în fața prăvăliei de papuci m-a salutat ca pe o veche cunoștință. Nu mi-am amintit să o fi întâlnit, dar m-am gândit că poate este prietenă cu mama lui Inder Lal; poate chiar una dintre femeile care au fost cu noi la Ziua Nunții Soțului. Când am plecat, trecând prin bazar, a început să se țină după mine. Îmi veni atunci în minte că poate mă așteptase pe mine în fața prăvăliei; dar când m-am oprit și am privit îndărat la ea, nu a încercat să mă ajungă din urmă. A clătinat din cap și a zâmbit. S-a întâmplat așa de mai multe ori. Ba chiar mi-a făcut semn să merg mai departe; nu părea că dorește decât să meargă în spatele meu. Aveam intenția să mă duc pe jos până la spital, dar, cuprinsă fiind de o senzație ciudată deoarece mă știam urmărită, când am ajuns la mormintele regale, am cotit și m-am îndreptat spre coliba lui Maji. De data aceasta, privind îndărăt, am constatat că femeia nu mă mai urmărește, ci o pornise drept înainte, de părea că nu mai avea treabă cu mine.

Maji era în stare de *samadhi*. Aceasta înseamnă că ai ajuns la un nivel mai înalt de conştiinţă şi eşti cufundat într-un fel de beatitudine. În astfel de momente Maji este complet absentă la tot ce se petrece în jurul ei. Stă pe jos în poziţia lotus, ochii îi sunt deschişi, dar pupilele date peste cap, buzele întredeschise, printre care se vede vârful limbii. Respiraţia îi este regulată şi calmă, ca într-un somn fără vise.

Când se trezi – dacă aceasta este expresia adecvată, dar nu este – zâmbi la mine în semn de bun venit, de parcă nu s-ar fi întâmplat absolut nimic. Dar ca întotdeauna în asemenea momente, era ca cineva care tocmai a ieşit dintr-o baie care te înviorează, sau alt mijloc de revitalizare. Obrajii îi erau aprinşi, ochii îi străluceau. Îşi trecu mâinile peste faţă, de jos în sus, de parcă simţea că este îmbujorată. Îmi povesti că în timp ce mai demult îi venea foarte greu să treacă de la *samadhi* la o stare normală, acum tranziţia se petrecea uşor şi fără efort.

Când i-am vorbit despre femeia care mă urmărise în mod atât de ciudat, mi-a spus: „Ai văzut! Au început." Se pare că nu era nici un mister. Femeia era moaşă şi mă considera drept o eventuală pacientă. Mă observase probabil mai înainte şi astăzi se ţinuse după mine ca să-şi verifice bănuielile. Îşi putea da seama perfect de bine de starea mea, după felul cum umblam şi după poziţia trupului. Peste vreo două zile se va oferi probabil să mă ajute. Dar şi Maji se arătă, din nou, dispusă să o facă. „Ar fi timpul potrivit," spuse ea. „Opt sau nouă săptămâni; nu va fi greu."

„Ce o să-mi faci?" întrebai eu, din pură curiozitate.

Îmi răspunse că sunt mai multe metode şi că, fiind încă la început, un simplu masaj, făcut de cineva care se pricepe, ar putea să dea rezultat. „Vrei să încerc?" mă întrebă ea.

Am răspuns afirmativ, din nou – cred eu – numai din curiozitate. Maji închise uşa colibei. Nu era o uşă veritabilă, ci o scândură de lemn, dăruită de cineva. M-am întins jos pe

duşumea şi ea îmi desfăcu şiretul pantalonilor Punjabi. „Nu-ţi fie frică," spuse ea. Nu-mi era nici un pic. Stăteam culcată pe spate, privind în sus spre acoperişul făcut dintr-o foaie de tablă şi spre pereţii de lut, înnegriţi de focul la care gătea. Acum, cu singura deschizătură închisă, era destul de întuneric înăuntru, iar diferitele mirosuri nu mai puteau ieşi: miros de bălegar folosit drept carburant, de umezeală, de lintea pe care o gătise, şi mai era şi mirosul lui Maji. Unica ei îmbrăcăminte de schimb atârna pe perete, nespălată.

Se aşeză călare pe mine. Nu puteam să văd bine în întuneric, dar părea mai mare decât însăşi viaţa şi mă făcea să mă gândesc la un personaj mitologic: una dintre acele zeiţe indiene atotputernice care ţin viaţa şi moartea într-o mână şi se joacă cu ele cum faci cu un yo-yo. Mâinile ei se coborau încet pe pântecul meu, căutând şi apăsând anumite părţi din interior. Nu mă durea, dimpotrivă, mâinile ei păreau să aibă darul de a alina. Erau foarte, foarte fierbinţi; întotdeauna sunt aşa, le-am simţit adesea (tot timpul te atinge, de parcă ar vrea să-ţi transmită ceva). Dar astăzi păreau deosebit de fierbinţi şi m-am gândit că au rămas astfel din starea de *samadhi*; căci mai păstrau încă valurile de energie care veniseră la ea din altă parte. Şi din nou am avut senzaţia că îmi *transmite* ceva. Nu că îmi ia, ci îmi dă.

Totuşi, dintr-o dată, am strigat: „Nu, te rog, opreşte-te!" M-a ascultat pe loc. Se ridică de pe mine şi scoase din uşă scândura de lemn. Lumina năpădi înăuntru. M-am ridicat şi m-am dus afară, în lumina strălucitoare. În urma ploii totul strălucea, verde şi umed. Pe mormintele regale sclipeau olanele albastre şi peste tot erau mici băltoace de apă care reflectau lumina şi păreau pietre preţioase răspândite pe pământ. Cerul era presărat cu petice de un albastru specific musonului printre nori pufoşi, iar în depărtare se vedeau alţi nori, de un albastru mai închis, îngrămădiţi unii peste alţii, ca nişte munţi aerieni.

„Nu se va întâmpla nimic, nu-i aşa?" Am întrebat-o

îngrijorată pe Maji. Ieșise și ea din colibă și nu mai era marele personaj mitologic care fusese în interiorul ei, ci ea însăși, maternă și cam ponosită. A râs când am întrebat-o și m-a mângâiat pe obraz ca să mă liniștească. Mai mult decât orice, nu voiam să se întâmple nimic. Voiam ca strădania ei să nu se dovedească utilă. Vedeam acum limpede că doresc să păstrez sarcina și sentimentul complet nou – de încântare – a cărui cauză era.

1923

Și ÎN SATIPUR existau uliță sărăcăcioase, dar în Khatm nu exista nimic altceva. Orașul era îngrămădit în umbra zidurilor palatului; un nod strâns de străzi murdare și case dărăpănate care se aplecau deasupra lor. Se vedeau rigole care se revărsau pe străzi, în special în timpul ploilor, și fiind probabil cauza, sau una dintre ele, a epidemiilor frecvente care izbucneau în Khatm. Dacă ploua ceva mai tare, câteva dintre casele mai vechi se dărâmau, îngropând și oameni sub ele. Acest lucru se întâmpla, în mod regulat, în fiecare an.

Aceasta fusese și soarta casei aflate peste drum de cea în care ajunsese Olivia. Femeile care se ocupaseră de ea mai vorbeau încă despre întâmplare. Una dintre ele povestea cum stătuse pe balcon ca să privească un cortegiu de nuntă care trecea pe dedesubt. Când apăruse mirele pe cal, se aplecaseră toți înainte ca să-l vadă, și era atât de mult zgomot, taraful cânta atât de tare, spunea ea, încât la început nu și-a dat seama ce se întâmplă, deși se întâmpla chiar sub ochii ei. Văzuse casa de vis-à-vis, pe care o știa de când era copil, cum se surpă și se dezintegrează și în clipa următoare începuse totul să se spargă și să zboare prin aer, într-un torent de oameni, cărămizi, olane, mobilă, oale. Fusese, spunea ea, ca un vis; un vis îngrozitor.

Ceea ce i se întâmpla Oliviei era de asemeni ca un vis, deşi nimeni nu putea fi mai prozaic decât femeile care se ocupau de ea: două moaşe fără pretenţii, de vârstă mijlocie, care făceau treaba pentru care fuseseră angajate. Servitoarea care o adusese aici era şi ea la fel de puţin ieşită din comun. O îmbrăcase pe Olivia într-o *burqa* şi îi ceruse să o urmeze pe jos, pe uliţele din Khatm. Nimeni nu le dăduse nici o atenţie; nu erau decât două femei în *burqa*, obişnuitele corturi umblătoare. Ca să ajungă pe străduţa unde erau moaşele, trebuiră să coboare nişte trepte lunecoase. (Olivia, neobişnuită cu o astfel de îmbrăcăminte, fu nevoită să calce cu deosebită atenţie.) Casa moaşelor era într-o condiţie jalnică. Era foarte probabil că se va dărâma la musonul următor; scările păreau deosebit de periculoase. Era atât de întuneric încât însoţitoarea Oliviei trebui să o ia de mână. În primul moment Olivia se cutremură din cauza contactului fizic, dar numai în primul moment, ştiind că în curând va fi atinsă într-un mod mult mai intim şi în locuri mult mai intime.

Moaşele o puseră să se întindă pe o rogojină, jos la pământ. Cum casa de peste drum nu mai era acolo, prin fereastră putea să vadă un petic de cer. Încerca să se concentreze asupra lui şi să nu se gândească la ceea ce i se face. În orice caz nu era ceva neplăcut. Îi masau pântecele într-un mod nespus de priceput, căutându-i şi apăsându-i anumite vene din interior. Una dintre femei stătea călare pe ea şi cealaltă, aşezată pe vine, alături. Mâinile lor îi lucrau trupul fără încetare, în timp ce îşi continuau conversaţia. Atmosfera era profesională şi relaxată. Dar când se auziră zgomote pe scări, cele două moaşe se priviră consternate. Una dintre ele se duse la uşă, iar cealaltă o ascunse în grabă pe Olivia sub un cerşaf. De parcă aş fi moartă, gândi Olivia. Şe întreba cine venise. Se mai întreba ce se va întâmpla – ce vor face – dacă va muri acolo în cameră, ca urmare a avortului. Vor trebui să se scape de trupul ei, repede şi în taină. Olivia îşi imagina că acest lucru se putea aranja fără mari dificultăţi. Begum va avea grijă de toate, la fel de uşor cum

aranjase şi avortul. Probabil se gândise la această eventualitate şi îşi făcuse planurile necesare.

Persoana care se auzise venind era chiar Begum, însoţită de o singură femeie. Înfăşurate amândouă în câte o *burqa* neagră, Olivia ştiu care dintre ele este Begum, după respectul cu care o tratau moaşele. Păru deosebit de interesată de mersul operaţiei (cât de multă atenţie îmi acordă, gândi Olivia, ar trebui să mă simt flatată). Begum urmărea, ascunsă în *burqa*, cum cele două femei continuau masajul. Apoi una dintre ele se duse într-un colţ al camerei să pregătească ceva. Olivia încercă să vadă despre ce era vorba, iar Begum, curioasă şi ea, se apropie de moaşă. Olivia îşi ridică uşor capul, dar i-l împinseră jos din nou, astfel că nu putea răsuci decât ochii în direcţia aceea. Văzu moaşa arătându-i lui Begum o ramură pe care o freca cu o pastă. Begum fu atât de interesată încât îşi ridică partea din faţă a veşmântului, ca să vadă mai bine. Olivia era acum curioasă să vadă nu numai ramura, dar şi faţa lui Begum. Uitase cum arată. De la vizita pe care i-o făcuse împreună cu doamna Crawford, părea să fi trecut mult timp; dorea să ştie dacă semăna cu nababul.

Moaşa veni cu ramura la ea. Olivia pricepu că urma să-i fie introdusă în trup. Cele două femei îi desfăcură picioarele şi în timp ce una o ţinea de glezne, cealaltă îndreptă rămurica spre ea. Begum se aplecase şi ea să privească. Deşi moaşa era pricepută şi lucra repede, pe Olivia o duru când ramura îi intră în trup. Nu putu să-şi înăbuşe un ţipăt. Şi atunci Begum se întoarse ca să-i privească chipul, iar Olivia îi înfruntă privirea. Semăna cu nababul chiar foarte mult. Părea la fel de dornică să studieze chipul Oliviei ca şi aceasta pe al ei. O clipă se priviră în ochi, apoi Olivia trebui să-i închidă pe ai săi, simţind că jos în trupul ei se repetă durerea.

* * * *

BETH CRAWFORD nu-şi îngădui să vorbească despre Olivia mai înainte de a fi trecut mulţi ani, o viaţă de om. Nu ştiu dacă între timp se mai gândise la dânsa. Probabil că nu. Sora bunicii mele ştia bine unde să pună punct, nu numai în conversaţie şi comportare, ci şi în gândire. În acelaşi fel cum nu permitea minţii ei să se preocupe de Begum şi de doamnele din suită, o dată ce trecea jumătatea de oră obligatorie de relaţii sociale. Nu avea nici o dorinţă să mediteze la ce se petrecea în camerele rezervate femeilor, după ce vizita ei luase sfârşit, scaunele europene fuseseră scoase şi doamnele, din nou singure, se destindeau pe divanele lor. Beth avea convingerea că anumite obiceiuri strict orientale – mistere – nu trebuiau deranjate, fie că era vorba de palat, de bazarurile din Satipur sau uliţele din Khatm. Toate acele zone întunecate erau în afara sferei ei de acţiune sau de imaginaţie. Se comportase şi cu Olivia tot aşa o dată ce trecuse de partea cealaltă.

Singura persoană care nu avea reţineri în privinţa Oliviei fu doctorul Saunders. El a fost cel care a descoperit adevărul. Moaşele din Khatm lucraseră conştiincios, Olivia începu să piardă sarcina chiar în noaptea aceea. Îl trezi pe Douglas, care o duse la spital, şi a doua zi dimineaţă doctorul Saunders o chiuretase. Dar el cunoştea bine „avorturile" indiene şi mijloacele folosite ca să fie provocate. Cel mai obişnuit dintre ele consta în introducerea unei crenguţe unse cu sucul unei anumite plante, cunoscute numai de moaşele indiene. La vremea sa, doctorul Saunders extrăsese multe asemenea crenguţe din femei aduse la el din cauza unui aşa-zis avort. De fiecare dată le spusese apoi adevărul în faţă şi le izgonise din spital. Uneori le pălmuise. Avea idei solide despre moralitate şi despre modul de a o impune. Dar chiar şi el admitea anumite circumstanţe atenuante pentru femeile indigene, născute în ignoranţă şi murdărie. Dar pentru Olivia nu existau aceste scuze. „Şi acum, tânără doamnă..." spuse el, privind-o în ochi. Infirmiera-şefă, o

scoţiană născută în India, care colaborând împreună cu doctorul Saunders ţineau spitalul curat şi în ordine, stătea încruntată în spatele lui. Amândoi erau revoltaţi, dar pentru doctorul Saunders era şi un mic triumf, căci se dovedise că avea dreptate. Ştiuse dintotdeauna că era ceva putred în Olivia; ceva slab şi putred, despre care fireşte că aflase nababul (putred şi el) şi-l folosise în avantajul său.

Nimeni nu avea cea mai mică îndoială că se folosise de Olivia pentru a se răzbuna. Chiar şi cei mai liberali şi toleranţi anglo-indieni, ca maiorul Minnies, erau convinşi de acest lucru. Şi tot aşa familia Crawford şi, probabil, însuşi Douglas (care nu îngădui nimănui să-i ghicească sentimentele). Maiorul Minnies o izgoni pe Olivia din gândurile sale. Mersese prea departe. Şi cu toate acestea, ani la rând, meditä nu la acel caz particular, ci la implicaţiile lui. Se potrivea cu teoriile sale. Mai târziu, după ce se retrăsese la Ooty, avu mai mult timp să reflecteze la această problemă, ba chiar publică – pe propriile lui cheltuieli, nefiind un subiect de prea mare interes general – o monografie despre influenţa Indiei asupra conştiinţei şi caracterului european. Trimise câte un exemplar prietenilor săi, printre care şi mătuşii Beth. Pe acesta l-am citit şi eu.

Deşi maiorul avea multă simpatie pentru India, lucrarea sa pare o avertizare. Spune că cineva trebuie să fie foarte dârz ca să se opună – ca să înfrunte – India. Iar cei mai vulnerabili, spune el, sunt întotdeauna cei care o iubesc mai mult. Există multe feluri de a iubi India. Multe lucruri pentru care o poţi iubi – peisajul, istoria, poezia, muzica şi desigur frumuseţea fizică a bărbaţilor şi a femeilor – dar toate, scrie maiorul, sunt periculoase pentru europenii care îşi îngăduie să o iubească prea mult. India îţi descoperă întotdeauna punctul slab şi profită de el. Atât doctorul Saunders, cât şi maiorul Minnies vorbesc de „punctul slab". Dar pe când pentru doctorul Saunders acesta reprezintă ceva sau cineva putred, pentru maior acest punct slab poate fi

găsit în oamenii cei mai sensibili, adeseori cei mai deosebiți și, mai mult încă, în sentimentele lor cele mai nobile. Acolo le descoperă India și le atrage apoi în ceea ce maiorul numește cealaltă dimensiune. El se mai referă și la un alt element, în care europenii nu sînt obișnuiți să trăiască, și astfel, afundându-se în el, le scad puterile, sau chiar (ca Olivia) se distrug. Da, încheie maiorul, este foarte bine să iubești și să admiri India în mod intelectual, estetic – nu vorbește despre sexualitate, dar trebuie să fi fost conștient și de acest factor – dar întotdeauna cu un sentiment viril, măsurat, *european*. Niciodată, ne pune el în gardă, nu trebuie să-ți permiți să te lași pradă (ca indienii) unui exces de sentimente; căci în momentul în care se întâmplă acest lucru – în care întreci măsura – ești în pericol să fii târât de partea cealaltă. Acesta pare să fie ultimul cuvânt pe care maiorul îl are de spus despre subiectul respectiv și este concluzia lui finală. El, care a iubit atât de mult India, a cunoscut-o atât de bine, a decis să-și petreacă ultimii ani din viață aici! Dar India a rămas întotdeauna pentru el un adversar, uneori chiar un inamic de care trebuie să te ferești și, la nevoie, împotriva căruia să lupți din afară și mai ales din interior: din interiorul propriei tale ființe.

Olivia nu s-a mai întors la Douglas, ci, fugind din spital, s-a dus direct la palat. Ultima imagine clară pe care o am despre ea, nu am găsit-o în scrisorile ei, ci în cele povestite de Harry. Era la palat când a venit acolo, după ce fugise din spital. Era atât de palidă, mi-a spus el, încât părea că i se scursese tot sângele. (Bineînțeles că pierduse mult sânge din cauza avortului.) De la Satipur la Khatm nu-i prea departe – vreo cincisprezece mile –, iar ea făcuse drumul aproape zilnic cu una din mașinile nababului. Dar când a fugit din spital, nu avea nici o mașină. Harry nu a aflat niciodată cum a venit, dar presupunea că a luat, ceea ce el numea, un mijloc indigen de transport. Era îmbrăcată la fel ca

băştinaşii, un sari grosolan de servitoare, fapt pentru care i-a amintit lui Harry de o stampă cunoscută, intitulată: *Doamna Secombe fugind de răzvrătiţi.* Şi doamna Secombe era îmbrăcată ca o indiană, foarte agitată, cu părul în dezordine şi cu faţa murdară. Era firesc să arate astfel, deoarece fugea ca să-şi salveze viaţa. Fugea din Sikrora, unde erau răzvrătiţii, la Reşedinţa britanică din Lucknow. Şi Olivia fugea, dar, cum constată Harry, în direcţia opusă.

La scurt timp după aceea, Harry plecă din India. Nu fu niciodată în stare să înţeleagă din ce motiv a primit-o nababul pe Olivia. În orice caz, această întrebare, ca şi nababul însuşi, ieşi din atenţia imediată a lui Harry pentru mult timp. Era mulţumit. Privea îndărăt, la anii petrecuţi la palat, cu neplăcere. Uneori chiar cu dezgust. Şi totuşi fusese acolo foarte, foarte fericit. Reîntors în Anglia, simţi că fusese o fericire prea intensă pentru el. Nu dorea acum altceva decât să ducă o viaţă liniştită, împreună cu mama sa, în apartamentul lor din Kensington. Mai târziu, după moartea mamei sale, se mută la el prietenul său Ferdie, renunţând la slujba lui dintr-o curăţătorie, ca să-l îngrijească pe Harry. Îl întâlnise şi Ferdie pe nabab, dar cu mulţi, mulţi ani mai târziu, când, după părerea lui Harry, nababul era foarte schimbat. Condiţiile lui materiale erau altele şi, când venea la Londra, nu mai locuia la Claridges. Nu mai avea bani. Poate acesta a fost motivul pentru care nu a adus-o niciodată pe Olivia cu el. Nu-şi putea permite; sau poate nu voia ea să vină. Nu s-a mai întors în Anglia niciodată, ci a rămas în casa din munţi pe care i-o cumpărase nababul.

Când i-am spus lui Maji că plec din Satipur, m-a întrebat: „Ca şi Chid?" Plecarea lui Chid înapoi în Anglia a amuzat-o, precum o amuzase totul în legătură cu el. „Bietul băiat", spuse ea, „a fost silit să fugă." Umerii ei largi se cutremurau de râs.

Am asigurat-o că nu am de gând să fug, ci dim-

potrivă, mergeam mai departe, sus în munţi. I-a făcut plăcere. Mi-am adunat apoi curajul şi i-am pus o întrebare care mă frământa de câtva timp: ce-mi făcuse în ziua în care îmi spusese că vrea să-mi provoace un avort. Spre marea mea uşurare nu se întâmplase nimic, dar aveam senzaţia că dacă ea ar fi dorit să se întâmple ceva, eforturile ei nu ar fi fost zadarnice. Ce făcuse? Am întrebat-o eu. Nu a vrut, bineînţeles, să-mi spună, dar din râsul ei şiret m-am lămurit. M-am gândit la felul cum stătuse călare pe mine; o fiinţă supranaturală, cu forţe supranaturale, pe care le folosise nu pentru a pune capăt sarcinii mele, ci ca să o asigure: să mă facă să o duc până la capăt.

Anotimpul ploilor nu este momentul cel mai potrivit ca să te duci în munţi. Au loc întotdeauna alunecări de teren şi drumurile rămân blocate zile întregi. Munţii sunt invizibili. Ştii că sunt acolo – lanţul munţilor Himalaia, care se întind Dumnezeu ştie până unde şi la ce înălţime – simţi sau îţi imaginezi prezenţa lor, dar nu-i poţi privi. Sunt complet estompaţi şi în locul lor vezi nori, vapori, ceaţă.

Exact deasupra oraşului X, se află un pumn de case risipite pe partea cea mai abruptă a muntelui. Chiar şi în perioadele cele mai propice este greu să ajungă la ele altcineva decât oamenii obişnuiţi să se cţere pe munte; acum, în timpul ploilor, sunt aproape inaccesibile. Mi s-a spus că până în urmă cu câţiva ani locuiau în acele case şi alţi europeni în afară de Olivia. Văduva unui istoric indian, o norvegiancă de origine, care îşi dedicase viaţa manuscriselor soţului ei pe care voia să le trieze; un german devenit budist; foşti misionari care încercaseră să înfiinţeze un „*ashram* creştin". Acum sunt toţi morţi şi îngropaţi în vechiul cimitir britanic de pe platou, care se află la câteva sute de metri mai jos (există cimitire britanice pretutindeni! s-au dovedit a fi cele mai durabile monumente). Doar budistul german a fost incinerat într-un crematoriu hindus, şi Olivia. Foştii misionari au încercat să se opună incinerării Oliviei. Spuneau că

aparţine cimitirului, nefiind convertită niciodată la vreo religie indiană. Dar ea ceruse în mod special să fie incinerată şi dorinţa i-a fost îndeplinită. Presupun că cenuşa ei a fost răspândită aici, în munţi, nefiind nimeni care să o ceară, căci nababul murise înaintea ei.

Casa ei mai este încă acolo. A trebuit să aştept câteva zile ca ploaia să se potolească suficient ca să pot urca până la ea. Sta singură pe o margine de munte. Îmi închipui că oferea o privelişte superbă, dar în acest anotimp nu se vede nimic, decât, cum am spus, nori. Există un litigiu în privinţa moştenirii acestei case pe care Karim şi Kitty încearcă să o obţină, ca şi alte proprietăţi contestate ale nababului. Ei speră să obţină casa înainte ca armata să o rechiziţioneze. Pereţii s-au fisurat în mod periculos şi înăuntru totul e acoperit de mucegai.

Dar păstrează ceea ce îmi imaginez că a fost ambianţa creată de Olivia. Este bineînţeles un pian, nu pianina pe care o avea la Satipur, ci unul mare, trimis de nabab de la Khatm (o dată cu acordorul din Bombay). Perdelele şi pernele, acum zdrenţuite, sunt galbene, abajururile cu ciucuri; există un gramofon. În adâncitura din faţa ferestrei se află un scaun şi o ramă pentru brodat; nu ştiu dacă este vorba numai de un tablou decorativ sau dacă obişnuia într-adevăr să stea acolo şi ridicând ochii de la broderie să privească afară munţii (acum invizibili). În exterior sunt mai multe grajduri care n-au adăpostit nimic altceva decât o lectică – mai este încă acolo, dar prăfuită şi ruptă – în care nababul era purtat în sus şi în jos pe munte. Devenise prea gras şi leneş ca să urce pe jos.

Harry mi-a spus că a avut un şoc când l-a revăzut din nou pe nabab la Londra. Trecuseră cincisprezece ani, nababul avea acum cincizeci de ani şi era atât de gras, încât avea ceva femeiesc în aspect. Chiar şi felul în care l-a îmbrăţişat pe Harry avea ceva de femeie: l-a strâns la pieptul lui gras cu

ambele braţe, ţinându-l astfel îndelung. Şi atunci Harry fu năpădit de toate vechile lui sentimente. Dar mai târziu constată că, totuşi, sentimentele lui pentru nabab nu mai erau aceleaşi, probabil pentru că însuşi nababul se schimbase atât de mult. Părea mai potolit şi mai blând şi avea multe probleme familiale.

Rezultatele anchetei din 1923 s-au dovedit incriminatorii şi în consecinţă fusese numit un prim-ministru care să se ocupe de problemele din Khatm. Deşi cu numele tot mai era domnitorul statului, în circumstanţele date, nababul nu se simţea înclinat să petreacă mult timp acolo. Nici Begum nu mai locuia des la palat, ci îşi luase o casă la Bombay pentru ea şi doamnele care o însoţeau. Nababul stătea adesea cu ele acolo, când nu era cu Olivia la X. Uneori stătea chiar cu soţia sa Sandy, conflictul cu familia Cobabpur fiind mai mult sau mai puţin aplanat. Dar sănătatea lui Sandy nu era bună şi în ultima vreme fusese internată într-un sanatoriu în Elveţia, urmând un tratament pentru problemele ei psihice.

Necazurile nababului erau în special financiare. Nu numai că trebuia să întreţină palatul şi trei locuinţe separate – pentru mamă, soţie şi Olivia – dar încă mai avea în Khatm mulţi care depindeau de el. Trebuia să poarte de grijă tuturor acelor tineri – de fapt, nu mai erau tineri – care trăiseră cu el la palat, căci îi erau sau rude de sânge, sau descendenţii familiilor din suită, unele dintre ele încă de pe timpul lui Amanullah Khan. Nababul era profund ruşinat de a nu mai fi în stare să-i întreţină aşa cum erau obişnuiţi. Ani de zile se tocmise cu autorităţile britanice ca să-i mărească renta pe care i-o fixaseră din venitul statului Khatm; dar nu reuşi deloc să-i facă să înţeleagă. Nu aveau nici o idee despre obligaţiile care cădeau în sarcina unui domnitor ca el. Acesta era şi motivul pentru care venise acum la Londra. Vroia să se adreseze direct unei autorităţi mai înalte. Avu, sau încercă să obţină multe audienţe, şi tot timpul scotea din buzunar bucăţele de hârtie mâzgălite cu diverse nume şi numere de

telefon, dar adesea nu-şi aducea aminte despre cine era vorba.

Petrecu cea mai mare parte a timpului cu Harry şi Ferdie. Nu fu uşor pentru ei. Viaţa lor era foarte ordonată, iar el nu era un om ordonat. Chiar din punct de vedere fizic, părea prea mare pentru apartamentul lor şi, de altfel, stricase două scaune din sufragerie, doar aşezându-se pe ele. Şi le venea greu să-l hrănească, căci nu se putea mulţumi cu mâncarea pe care o gătea Ferdie, ţinând seama de tubul digestiv delicat al lui Harry (care nu-şi revenise niciodată după India). Nababul începuse să iubească dulciurile şi negăsind patiserie indiană la Londra, îşi făcuse obiceiul să mănânce un mare număr de prăjituri cu cremă. După-amiezele şi le petrecea de obicei într-un restaurant popular, o sală impozantă, cu coloanele de marmură, destul de asemănătoare cu cele ale palatului din Khatm. De trei ori, în cursul după-amiezei, o doamnă în rochie lungă cânta la o orgă multicoloră o selecţie de melodii; ascultând-o cu plăcere, nababul se întorcea spre Harry şi spunea: „Ce bine cântă! Întocmai ca Olivia." Nu avusese niciodată ureche muzicală.

Ca şi tatălui său, îi plăcea în ultimii ani să recite cuplete în persană şi urdu, în special cele în care se vorbea – ca în cele mai multe dintre ele – despre caracterul trecător al gloriei lumeşti. Se considera pe sine drept un exemplu viu al acestei teme. În afară de problema măririi rentei, preocuparea lui cea mai arzătoare erau bijuteriile statului, care lipseau. Guvernul din Khatm o acuzase pe Begum că le-a furat, la care ea răspunsese prompt că nu a luat nimic care să nu-i aparţină. Acest incident a fost destinat să fie discutat ani de zile şi, după ce ţara a obţinut independenţa, a devenit o problemă a guvernului indian, care a încercat să o dea în judecată pe Begum. Numai că până să o facă, atât ea cât şi bijuteriile erau în siguranţă la New York.

Nababul se enerva povestind despre hărţuielile la care

fusese supusă mama lui. Avea tensiune arterială mare şi, văzându-l prea agitat, Harry încerca să-l calmeze. „Ai să faci o criză de apoplexie şi ai să mori," îl prevenea Harry. (De fapt, aşa s-a şi întâmplat, dar abia cincisprezece ani mai târziu şi atunci la New York, în apartamentul din Park Avenue al bătrânei Begum şi în braţele ei.) De câte ori Harry îl ameninţa astfel, nababul râdea. Râdea într-adevăr la gândul că va muri. Îi plăcea să povestească o întâmplare care se petrecuse la Khatm, la un an după plecarea lui Harry. Banda de tâlhari cu care fusese nababul bănuit că ar fi fost asociat în cele din urmă fusese încolţită de forţele (reformate) ale poliţiei. În timpul luptei, unii dintre ei au fost omorâţi, alţii capturaţi, daţi în judecată şi condamnaţi la moarte pentru diversele omoruri şi jafuri comise ani la rând. Nababul i-a vizitat în închisoare de multe ori şi i-a găsit veseli şi resemnaţi până la sfârşit. De fapt, a petrecut cu ei ultima lor noapte, i-a privit mâncând pentru ultima oară, cum joacă pentru ultima dată cărţi şi cum se culcă ca să doarmă. Au dormit într-adevăr. Nababul a fost cel care a rămas treaz. I-a întovărăşit la locul execuţiei şi a rostit, împreună cu ei, ultimele rugăciuni. A privit cum li se pune laţul la gât şi a rămas acolo până în ultima clipă. În ultimul moment, unul dintre ei – Tikku Ram, un bărbat dintr-o castă foarte înaltă – se întoarse brusc spre călău şi începu să-l întrebe: „Eşti un...?", dar nu putu să termine, deoarece călăul îi trăsese gluga peste faţă. Cuvântul care lipsea era probabil *chamar*. Era îngrijorat în privinţa castei din care făcea parte călăul care avea să-i facă acel ultim serviciu intim. Părea că era singura lui preocupare în momentul morţii. Nababul aprecia această atitudine şi spunea că speră să fie în stare să-l întreacă în curaj, când îi va veni rândul.

Despre ultimii ani ai Oliviei nu se ştie nimic. Nababul nu vorbea mult despre ea. În ceea ce îl privea pe el, devenise un subiect la fel de personal ca şi Begum. Nu povestea nimic

despre cum se simte, sau despre viaţa ei acolo sus la X. Poate nici nu era ceva la care să se gândească, presupunând că o duce bine, cu toate înlesnirile pe care i le procura el. Nici din scrisorile ei nu avem vreun indiciu. Tot mai purta corespondenţă cu Marcia, dar, spre deosebire de scrisorile trimise din Satipur, cele din X erau scurte şi fără amănunte. De asemenea, foarte rare; la început scria de două-trei ori pe an, dar apoi chiar şi mai puţin. Nu a mai scris deloc după ce a murit nababul, deşi a mai trăit şase ani.

Marcia i-a spus lui Harry că ea şi Olivia semănau foarte mult, dar când a cunoscut-o el pe Marcia i-a venit greu să o asemene cu amintirile lui despre Olivia. Marcia bea şi fuma prea mult şi avea un râs strident. Era vorbăreaţă, nervoasă şi de două ori încercase să se sinucidă cu somnifere. Spunea că ceea ce le făcea cel mai mult să semene erau temperamentele lor pasionale. Pretindea că o poate înţelege perfect pe Olivia. Firește, recunoştea ea, gusturile lor erau diferite: de pildă, Marcia nu a putut înţelege niciodată ce a putut găsi Olivia la Douglas. După părerea ei, nu era decât un om mărginit şi nu a fost deloc surprinsă că Olivia s-a plictisit de moarte de el şi a plecat cu cineva mai interesant. Mai târziu, când l-a întâlnit pe nabab la Londra, Marcia a spus că *era* mai interesant decât Douglas, dar nu era genul ei. Totuşi, faptul că gusturile Oliviei erau diferite de ale ei nu scădea asemănarea dintre temperamentele lor şi nici a caracterelor, gata să urmeze poruncile acelor temperamente oriunde le-ar fi dus. Când Harry l-a întrebat pe nabab dacă Marcia seamănă cu Olivia, răspunsul fusese: „O, nu, nu, nu, nu!" fără nici un moment de ezitare. Părea că găseşte această idee comică şi în acelaşi timp înspăimântătoare.

Cum arăta? Cum trăia? Plimbându-mă prin casa de deasupra oraşului X, mi-a venit să cred că poate viaţa ei aici nu fusese chiar atât de diferită de cea din Satipur, sau de cum ar fi putut trăi ea la Londra. Camerele erau aranjate după gustul ei, cânta tot aceleaşi piese muzicale la pian.

Cam atât am înțeles din rămășițele locuinței ei și nimic mai mult. Tot nu pot să-mi imaginez ce gândea Olivia despre toți anii aceia, sau cum devenise. Din nefericire, a plouat cu găleata tot timpul cât am stat acolo, așa că n-am putut vedea la ce privea stând lângă fereastră și brodând. Poate ar fi interesant de știut.

Am închiriat o cameră în orașul X și trăiesc aici la fel cum am trăit la Satipur. Și orașul pare același: casele sunt dărăpănate, ulițele întortocheate și strâmte; doar că aici totul este în pantă, așa încât pare că tot orașul ar putea oricând, în orice moment, să lunece la vale. Părți din el chiar lunecă din când în când, mai ales acum în timpul ploilor. Și munții înșiși se fărâmițează în bolovani care se rostogolesc în jos și blochează drumurile îmbibate cu apă. Sunt nerăbdătoare să înceteze ploile, deoarece vreau să plec mai departe, să urc mai sus. Tot timpul privesc în sus, dar totul rămâne ascuns. Neputând vedea, îmi imaginez vârfuri de munte mai înalte decât am visat eu vreodată, zăpada de pe ele mai albă decât oricare altă zăpadă; atât de albă încât emană lumină și strălucește pe un cer de un albastru mai intens decât oricare altul știut de mine. Iată ce mă aștept să văd! Poate este și ceea ce a văzut Olivia: priveliștea – sau viziunea – care i-a umplut ochii și i-a inundat sufletul.

Mă uit arareori în jos. Uneori, când se oprește ploaia, ceața din vale se învârtejește și apoi aerul este atât de îmbibat de umezeală, încât păsările par că înoată în el, iar arborii undulesc ca niște alge. Cred că va trece mult timp până voi coborî din nou din munți. Mai întâi voi naște copilul. Există un fel de *ashram* ceva mai sus și mi s-a spus că s-ar putea să mă primească. Am văzut câțiva *swami* de acolo de la *ashram*, veniți jos în bazar, să-și facă cumpărăturile. Sunt foarte respectați în oraș, din cauza vieții nobile pe care o duc. Sunt total dedicați studiului filozofiei din scrierile vechi, care își au originea sus, pe culmile acestor munți pe care nu-i pot vedea. *Swamii* pe care i-am văzut

în bazar sunt oameni veseli, care râd şi glumesc cu voci bubuitoare, vorbind cu oamenii din jurul lor. Mi s-a spus că oricare căutător adevărat poate merge sus la *ashram* şi-i lăsat să stea cât vrea el. Doar că cei mai mulţi coboară destul de curând, din cauza frigului şi a condiţiilor aspre de viaţă.

Data viitoare când voi întâlni vreun *swami*, am de gând să vorbesc cu el. Să-l întreb dacă am voie să vin şi eu sus. Nu ştiu deocamdată cât timp voi rămâne. În orice caz, va trebui să treacă o bucată de vreme, din cauza condiţiei mele care face să-mi fie din ce în ce mai greu să cobor, chiar dacă aş dori.

* * * * *

Cărțile

EDITURII UNIVERS

pot fi procurate direct
de la sediul editurii:
Piața Presei Libere nr. 1
79739 București,
telefon 618 17 62
fax 312 94 70
(Casa Presei Libere,
corp central,
etaj 7, camera 769)

Tehnoredactor: ELENA DINULESCU

Bun de tipar: 25 iulie 1994
Coli de tipar: 11

Tehnoredactare computerizată
„UNIVERS INFORMATIC"

Tiparul executat sub comanda 40 682
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piaţa Presei Libere, 1, Bucureşti
ROMÂNIA

EDITURA UNIVERS

COLECȚIA • amor •

O romantică poveste de dragoste pe fundalul exotic al Indiei o aruncă pe frumoasa şi răsfăţata Olivia, dintr-un sufocant oraş indian, unde soţul său este funcţionar public, în braţele unui prinţ indian. Fuga aventuroasă şi destinul ei zbuciumat vor stârni, cincizeci de ani mai târziu, curiozitatea şi imaginaţia nepoatei sale, care se hotărăşte să investigheze enigma scandalului din jurul Oliviei în arşiţa şi colbul din bazarele Satipur-ului.

„O poveste mişcătoare şi profundă. Ruth PRAWER JHABVALA a scris nu numai o incitantă şi pasionantă poveste de dragoste, dar a revelat şi sufletul şi sensibilitatea unui tărâm fascinant, plin de vrajă."

The Times

Cartea a constituit subiectul unui film de mare succes, în regia lui James Ivory şi având-o în distribuţie pe Julie Christie.

ARŞIŢĂ ŞI COLB

ISBN 973-34-0293-1

INTERMED SERVICE
Lei 3000